

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarbog for Skive og Omegn

◆ ◆ ◆ ◆ 14. Bind ◆ ◆ ◆ ◆

1922

SKIVEBOGEN

Historisk Aarbog for Skive og Omegn

••••• 14. Bind •••••

SKIVE
I KOMMISSION HOS RYDTOFT
1922

Udgivet af
HISTORISK SAMFUND FOR SKIVE OG OMEGN

Redaktionsudvalg:

JEPPE AAKJÆR, Jenle, Formand og Bogens Redaktør.

Lærer BJERREGAARD, Skive.

CARL HANSEN, Skive.

SKIVE FOLKEBLADS
◆◆ BOGTRYKKERI ◆◆
1922

INDHOLD

	Side
SVEND AAKJÆR: Fly Gaarde IV.	1
JENS CLAUSEN: Landbrug i Daugbjerg Sogn i 1830'erne...	40
JEPPE AAKJÆR: Bondeliv i 18. Aarhundrede	58
JEPPE AAKJÆR: Skive-Mosaik	72
CHR. PEDERSEN (ROGENSTRUP): Fjends Herreds Ældste...	118
CHR. PEDERSEN: De sidste Ofre til Tastum Sø	127
JEPPE AAKJÆR: Paa Aftægt	131
JEPPE AAKJÆR: Sallings Marknavne	136
JEPPE AAKJÆR: Et Par gamle Bondeviser	144
Regnskabet	153
JEPPE AAKJÆR: Navneliste	155

Fly Gaarde IV.

Ved *Svend Aakjær.*

Fly Bys Godsejere.

NAAR VI NU skal til at skrive om Fly Gaardes Ejere, saa vil vi snart se, at vi som Motto over dette Afsnit mest passende kunde sætte de bekendte Ord, som „Pe Baahstrup“ i „E Bindstouw“ siger om Jørgen Marsvin, ham der var „aa e Swynslæjt“: „Han røw di Baahstrupgoer nier, aa kyl di tow aa e Bebowwere i no Huhs i Vium, aa den treddi smed han te Søsle — *faa degaang ku di iow tummel wos lissom di sjæl behaahged*“.

Omkring Reformationen synes Kongen — som vi saa i Skivebogen 1919, S. 29 — at have ejet 10 Gaarde og Halvparten af Kirkebol, under Bispen hørte den anden Halvpart af Kirkebol, og Anneksgaarden, Kirkegaard (dog vist Kronens før Reformationen), Viborg Kapitels Kanniker havde Fly Præbende (4 Gaarde), og private Adelsmænd — sandsynligvis Gyldenstjernerne paa Estvadgaard — ejede 2 Gaarde, Bækgaard og Mosegaard; de fik ogsaa snart Ørbækgaard (imellem 1524 og 1544), Viborg Kapitel fik 2 af Kronens Gaarde (Hørmedled og Ny Baggessaard), kaldet Viborg Kapitels Skiftegoods; Storgaard kom til Kaaserne, og saaledes var Fordelingen da endnu i 1629: Lerpøtgaard, Herregaard, Vestergaard (6, 7, 8) og Herlig-

heden af Kirkegaard, Svalegaard, Gl. Baggsgaard, Kirkebol (9, 10, 11, 18) og Kirkehuset (Nr. 3) laa under Kronen (Hald Slot), det samme gjaldt Østergaard (5), der var Officersgaard. Hvad Kronen ikke ejede i Kirkegaard og Kirkebol (9, 18) var Præstens og Stiftets; hvad den ikke ejede i Svalegaard og Gl. Baggsgaard (10, 11) var selvejende Bondegods. Toftegaard, Bjerregaard, Kudal og Haugaard (1, 2, 3, 4) var Fly Præbende og blev af Kristian den Tredje i i 1557 udlagt til Underhold for Læsemesteren (Lector Theologiæ) i Viborg; Kapitlets Skiftegods, Hørmedled (16) laa til Mester Villads Nielsen, Kannik og Læsemester i Viborg; den anden Gaard, Ny Baggsgaard (17) laa til Mester Villum i Viborg. Storgaard (12) tilhørte 1629—51 Fru Helvig Kaas til Restrup i Ty, Enke efter Hannibal Gyldenstjerne. De tre Adelsgaarde, Bækgaard, Mosegaard og Ørbækgaard (13, 14, 15) tilhørte Johan Rantzau til Estvadgaard.

Dette er det Grundlag, vi skal gaa ud fra, naar vi nu i det følgende skal søge at spore Gaardenes skiftende Gang fra Ejer til Ejer fra 1629 (se S. f.) og til den sidste Bonde købte sig fri fra Estvadgaard i 1805.

Linjerne i Godshistorien er nu i store Træk følgende: Kronen var i det 16. Aarhundrede den største Godsejer i Byen, idet den ejede fuldstændig 8 Gaarde og Halvparten af Kirkebol, og havde Herligheden af 3 Gaarde, ialt havde den da Part i 12 af Byens Gaarde; Stiftet ejede Kirkegaard og Halvparten af Kirkebol; Viborg Kapitel ejede 4 Gaarde; og Estvadgaard 2 Gaarde. Allerede i 16. Aarh. gik Storgaard imidlertid til Kaaserne, Ørbækgaard til Estvadgaard, de to Skiftegaarde til Kapitlet, men alligevel var Kronen endnu største Lodsejer.

I Frederik 3.s Regeringstid sker der imidlertid indgribende Ændringer. Kapitlets 4 Gaarde bliver sam-

men med Østergaard kgl. Ryttergods, og den største Ændring sker, da Kongen maa skøde Hald til de jødiske Hamborgerkøbmænd, de Limaerne. Dette er et typisk Træk fra denne Konges og hans Søns Tid; han og hans Dronning Sofie Amalie holdt jo et stort og prægtigt Hof, der helst skulde ligne det store Forbillede, Ludvig 14.s Hof i Versailles, og sligt kostede Penge, saa er det *Købmændene* fra Hamborg og København træder frem paa Fjends Herreds Arena, i Frederik 3. og Kristian 5.s Tid, Jacob Isak og Samuel de Lima, Abraham Fidancque, Emanuel Texeira (Stamfader til den nulevende Slægt Texière), Jacob Roluf — alle Hamborgerkøbmænd, faar kongeligt Gods for kongelig Gæld, og da vi naar ned forbi 1700 følger de hjemlige Skive-, Viborg- og Randerskøbmænd efter, Niels Pedersen Lejrskov, Peder Jensen Husted, Claus Cortsen o. fl. De store Jurister, de borgerlige Herremænd fortrænger de gamle Adelslægter, Justitsraaderne Kierulff, Helverskou, Jespersen og Seerup, Proprietæren fra Vendsyssel Anders Brønsdorph og Friiserne paa Lundgaard erstatter de gamle Kaaser, Rantzauer og Gyldenstjerner; dog sidder naturligvis stadig hist og her gamle Adelslægter blandt Fjends Herreds Godsejere, Lindenower og adelige Friiser paa Ørslevkloster, Rosenkrantz paa Landting, men ogsaa de fortrænges ned imod Midten af 18. Aarh. og nu begynder ogsaa Bøndersønnerne at optræde som Godsejere, Jens Feldingberg i Trevad Mølle, Anders Seibech i Koustrup, Chr. Wittrup i Kobberup.

Dersom Skivebogens Læsere vil have Taalmodighed endnu et Stykke Tid, saa vil de kunne følge denne Udviklings Gang gennem Skøde- og Pantebørgernes temmelig tørre Lister, som nu skal meddeles i vidtløftige Uddrag. — Først dog et Par Ord om Landgilden. Dennes Hovedpart, Kornskylden, maatte

ikke ændres, og den kan derfor formodes at pege tilbage til en temmelig gammel Tid. Hvorledes Bønderne egentlig sad i det under den gamle Landgilde, faar vi jo først god og fyldig Besked om ved den store Landmaaling i 1680'erne, da Gaardene bliver sat til en ny og retfærdig Værdi, udtrykt i Hartkorn, og her har vi da et godt Grundlag for Sammenligning: Det gamle Hartkorn, fastsat ved Omregning af Landgildens forskellige Naturalieydelser i „hardt Korn“, og det nye, beregnet paa Grundlag af en nøjagtig og retfærdig Bonitering og Arealmaaling. Nu ser vi da det meget tydelige Forhold, at mens Kronebønderne i det store og hele maa have været takseret fuldt retfærdigt ved den gamle Landgilde, idet deres Hartkorn væsentlig forbliver uforandret, saa springer flere af de gejstlige Godsherrers Gaarde op til det dobbelte og derover (Bjerregaard f. Eks.), og har derfor været meget mildt takseret tidligere, mens derimod de gamle Adelsgaarde falder ned til det halve (Mosegaard f. Eks. fra 7 til 3—4 Tønder), og derfor maa have siddet unødigt haardt i det! Kronen har taget hvad den kunde tilkomme af sine Bønder og ikke mere; Gejstligheden har taget ualmindelig lempeligt paa sine Bønder; men kun Adelen har flaaet sine Bønder. De almindelige Beskyldninger imod den katolske Kirkes Mænd for at være lige saa store Udsugere som de verdslige Adelsmænd maa da betegnes som ganske uhjemlede i de faktiské Forhold.

1629 — 1718.

1, 2, 3, 4. Vi begynder Godshistorien med de fire Kannikegaarde i Fly, som i 1629 laa til Læsemesteren, Villads Nielsen. Han var en velkendt Forfatter i Samtiden, som siden skrev mange skønne

gudelige Bøger, saasom „Troens Bestandighed og Tommelfinger“, „Cathechismi Postebud og Brevdragere“, „Himmerigis Barne-Moder“ o. m. fl. Disse Skrifter blev vist ogsaa læst med Flid af de af hans Bønder, som kunde læse. En samlet Udgave i svært Pergamentsbind er kommen i min Besiddelse som Gave fra Enken Margrethe Kjeldbjerg, der har faaet Bogen i sit Hjem i Laanum. Omkring 1800 synes den at have været i Nygaard, Dagbjerg Sogn, hvad der fremgaar af talrige Slægtsnavne og andre haandskrevne Notitser paa Bind og Titelblade. At de gode Læsere ikke altid har nemmet den forsagende og gudfrygtige Aand, der gennemtrænger Mester Villadses Skrifter, derom vidner følgende meget verdslige Juleaftensbøn paa selve Slutningsbladet til „Troens Bestandighed og Tommelfinger“, prentet af Mads Sørensen i Nyegaard: „Jeg skriver i Aften, som er Jule Aften. Møje fiin Brød faaer vi og Brøndeviin og godt Øll og Smør og Fisk Amen“.

I Følge Kapitlets Jordebog 1642 var *Fly Præbende* den syvende Præbende til Viborg Kanniker og udgjordes af 1 Læst Korn af Gaarden Nørgaard, 1 Læst i Øksenvad og Volling, $\frac{1}{2}$ Læst Salt af Læsø, dertil Fly med andet Gods i Vorning, Hammershøj og Vammen. 1660 ligger Fly Præbende til *Peder Villumsen Paludanus*, Lector hos Viborg Domkirke; 1663 staar der ud for Gaardene „udlagt til Ryttere“, men endnu i Matrikelen 1664 er de 4 Gaarde Tjenere til Mester Peder Villumsen i Viborg. De nævnes endnu i Kapitlets Jordebog 1667, men kaldes *Ryttertjenere* 1672 (Konsumptions- og Folkeskatten).

Allerede i „Krigs-Jordebog over det nørrejske Nationalregiment til Hest, Anno 1670“ (Rentekamrets Arkiv J. R. 2 [Nr. 14 a], RA) nævnes „Præbenda Flye“, hvis 4 Gaarde hørte under Ritmester Diebskøts Kom-

pagni, af Oberst Sandbergs Regiment. Der anføres her, hvormeget Tømmer der behøves til at udbedre Gaardenes Brøstfældighed, og man ser deraf, at baade Bjerregaard, Kudal og Haugaard, som da beboedes af to Mænd hver, maa have været virkelige Dobbeltgaarde, da der anføres hver enkelt Gaardparts Brøstfældighed. Wille Jensen i Toftegaard, Jens Nielsen i Bjerregaard og Christen Svendsen i Kudal „rider selv“ 3: er selv Ryttere for deres Gaarde, og for Chr. Christensen (Hellind) i Haugaard rider „Mandens Søn“, Jacob Christensen (Hellind).

Fly Ryttergaardes Brøstfældighed i 1670.

Gaard og Gaardmand.	Binding „Leyder“	Binding Murremmer	Sparrer	Lægter	Stolper	Løsholter	Bjælker	Tyfter Fjæl
Wille Jensen, Toftegaard	4	4	10	40	52			
Jac. Pedersen, Bjerregaard	30	30	30	540	50	30	17	3
Jens Nielsen, do.		7	4		42			
Jep Jensen, Kudal					22			
Chr. Svendsen, do.	66	48	48	60	120	58	9	10
Chr. Christensen, Haugd.	36	3						
Peder Nielsen, do.	10	14	32	220	60	10	9	
Alle 4 (7) Gaarde	146	106	124	860	346	98	35	13

Man ser saaledes, at der skulde ikke saa lidt Tømmer til, før Fly Ryttergaarde kunde komme i beboelig Stand, og vi tør sikkert om de fleste af dem anvende det Udtryk, som staar ud for Kudal: „Gaarden slet bebygget“. Naar det stod saaledes til med det grønne Træ, har de andre Gaarde i Byen sikkert staaet endnu værre „paa Rav“, for det gamle katolske Præbende-

gods var alle Dage af det bedste i Byen, ogsaa efter at det blev Ryttergods, hvad der tydeligt fremgaar af Landmaalingen til Matr. 1688.

Ryttergods var Gaardene endnu i 1688 og lige indtil det store Bortsalg af Ryttergodset i 1718.

5. Det samme gjaldt af Kronens Gaarde ogsaa Østergaard, der var *Officérsgaard* lige siden 1621, altsaa i næsten 100 Aar.

6—9. De andre Kronens Gaarde laa under *Hald*, men denne Hovedgaard blev skødet fra Kronen til Jøderne *de Lima* ^{25/10} 1664¹⁾.

10, 11, 12. I de to *Selvejergaarde*, Svalegaard og Gl. Baggesgaard, havde Kronen, som før nævnt, kun Herligheden. Men her kunde det vist være rimeligt at sige et Par Ord om de Selvejerslægter, der beboede disse Gaarde, og af hvilke der endnu lever Efterkommere. Disse Medlemmer af Fjends Herreds gamle „Bondeadel“ er formentlig lige saa vel en udførlig Omtale værd som de egentlige Adelslægter i Herredet. Gl. Baggesgaards Bondeskyld siges 1664 at ejes af *Jens Pedersens Arvinger*, i 1662 af *Lauritz Jensen i Kardyb* og hans Medarvinger. Allerede 1652 nævnes Lauritz Jensen i „Bagisgaardt“ (Lensregnskaberne, Rentepenges Kontribution, en Art Formueskat). *Peder Jensen* sad i Kardyb 1623—46, *Jens Pedersen* nævnes 1617—22, *Bjørn Jensen* 1637—46, *Lauritz Jensen* 1626—47, og sammen med 5 andre sad han der 1660 og endnu 1662, *hans Enke* sad der 1664, derimod formodentlig fremmede Folk, *Peder* og *Jens Christensen*, i 1680. I det mindste fra 1620 synes da Gl. Baggesgaards Bondeskyld at have hørt til Bonden i *Kardyb*. Som Bilag 12 til Differensprotokollen 1685 findes et Tingsvidne af Fjends Herreds Ting

1) Kgl. Skødebog i Rentekammeret Fol. 573.

$\frac{3}{11}$ 1668, hvoraf det fremgaar at *Mads Villesen* i Fly (Storgaard) har ladet læse 2 Skøder paa Anparter i Gl. Baggsgaard. Det første, af $\frac{30}{9}$ 1668, er fra *Villads Frandsen*, Forpagter paa Frøslevgaard, som sælger den Anpart udi den Gaard i Fly som kaldes „BagiBgaard“, som salig *Niels Jensen*, barnefødt i Kardyb, har solgt ham, som er $6\frac{1}{2}$ Viborgskæpper, dertil Anpart i 1 Fjerdingkar Rug, og i et Gadehus i Fly, som nu er øde. Det andet Skøde, af $\frac{12}{3}$ 1667, er fra *Povl Nielsen Bjerregaard* i Fly og *Chr. Jepsen i Dagbjerg*, hvori de skøder deres Anpart i den Bondegaard og Hus i Fly som kaldes Bagisgaard, som *Niels Sørensen* og *Søren Knudsen* paaboede; *Povl Nielsens* Part skylder aarlig 9 Viborgskæpper 2 Fjerdingkar Rug, dertil Anpart i 1 Fdkr. Rug og Anpart i Hus; *Chr. Jepsens* Anpart, som han har arvet med sin Hustru *Karen Christensdatter*, skylder aarlig til Bondeskyld $3\frac{1}{3}$ Viborgskæpper, dertil Anpart i et Hus. *Mads Villesen* har givet dem fuldkommen Værd og Betaling for Godset, og *Povl Nielsen* fremlægger Fuldmagt fra *Villads Frandsen* paa Frøslevgaard til at lovbyde Godset til hans Frænder, ligesom hans egne Børn og Arvinger, ved Navn *Frands Villadsen*, *Peder* og *Povl Villadsen*, *Dorte* og *Ingeborg Villadsdatter*, har faaet lovligt Varsel. *Povl Nielsen* lovbyder Godset tre Tingdage, og *Knud Jensen* og *Christoffer Nielsen* gaar ud for at give Varsel til Frænderne, som er *Mette Sørensdatter* i Skive (gift med *Herman Thomsen*), *Maren Jensdatter* i Kardyb, *Karen Madsdatter* og *Niels Madsen* i Fly (Vestergaard).

Alle disse Folk maa da have Forbindelse med Kardyb-Slægten. *Povl Nielsen Bjerregaard* var Med-ejer af den anden Selvejergaard i Byen, Svalegaard, og der synes ogsaa at have været Forbindelse mellem den og Kardyb-Slægten. Den ovenfor nævnte

Karen Madsdatter var gift med Chr. Pedersen, der ejede Gaarden sammen med Povl Nielsen i 1680. Niels Madsen i Vestergaard var hendes Broder. 1638 ejedes Svalegaard af Brødrene *Mads Jensen* (Bonde) og *Bjørn Jensen* i Kardyb. Da nu Chr. Pedersen, der kaldes Chr. Kirkegaard i 1690, var gift med en Karen Madsdatter, og da Povl Nielsen Bjerregaards Søn og Arvtager bærer det ellers sjældne Navn *Bjørn*, saa er det højst rimeligt at antage, at disse to Mænd, Sønnen fra Kirkegaard og Sønnen fra Bjerregaard, er blevet gift med Døtre af Kardyb-Brødrene Mads og Bjørn Jensen, der atter er Sønner af *Jens Pedersen i Kardyb*, Brødre til Lauritz Jensen, som ejede Gl. Baggesgaard. Nu er der imidlertid meget, der tyder paa nær Forbindelse mellem disse to store Selvejergaarde i Fly, Gl. Baggesgaard og Svalegaard, og den tredie anseelige Gaard i Byen, Storgaard, der ogsaa oprindelig var Selvejer. Der boede en Selvejer *Jens Pedersen* 1610—12, som 1613 fæstede Rosborg i Mønsted efter Søren Christensen for 120 Rdl. Rosborg blev imidlertid udlagt som Kaptajnsgaard for Peder Brun, og Jens Pedersen udsteder en egenhændig Kvittering af $\frac{2}{3}$ 1616 paa, at han har faaet Fæstespengene tilbage. Derefter forsvinder han ud af Saaen, men 1617 nævnes pludselig en ny Mænd i Kardyb, *Jens Pedersen*, som afløser Mads Christensen Skrifer, nævnes som Selvejer 1620—22, og afløses Aaret efter af sin Søn *Peder Jensen* 1623; nøjagtig samme Aar afløses Christoffer Nielsen i Storgaard i Fly af en Peder Jensen; Christoffer har siddet i Gaarden siden 1613, altsaa netop det Aar, da vi veed Jens Pedersen flyttede fra Storgaard til Rosborg. Er det nu synderlig dristigt at antage, at denne Jens Pedersen fra Storgaard er flyttet til Rosborg 1613 og derfra til Kardyb 1616, og at det er derfor Kardyb har

Rettigheder i Gl. Baggessaard, Storgaard og Svalegaard i Fly, som siden gaar over paa Jens Pedersens Arvinger? Der var nemlig ikke ret mange Selvejere i Herredet i de Tider — sjældent over 5 eller 6 — saa det er ikke rimeligt at der var to af samme Navn paa næsten samme Tid. Den af Jens Pedersens Sønner, Peder Jensen, der kom til Storgaard 1623, nævnes der til 1646; fra 1649 nævnes en Selvejer Peder Jensen i Bregendal, som siden fik den gamle Selvejergaard i Vroue, Søndergaard. Mon man ikke ogsaa her — i Betragtning af, at der stadig kun var 5 Selvejere i Herredet — tør gaa ud fra, at det er den samme Peder Jensen, der foretager disse Flytninger. Vi veed, at Peder Jensen i Søndergaard er identisk med ham i Bregendal, da han i Vroue kaldes Peder Jensen Bregendal; og det kan ikke kaldes dristigt at antage, at han er kommet til Bregendal fra Storgaard, og følgelig er identisk med Peder Jensen i Storgaard 1623—46. Peder Jensen Bregendal nævnes i Søndergaard 1662—64; men 1680 er han afløst af *Gregers Vistisen*, der drev Gaarden for sin Far, *Visti Olesen* i Egebjerg. Her ser vi to meget gamle Selvejerslægter træffe sammen, *Egebjerg-Slægten*, hvor Navnene Visti, Ole og Gregers var fremherskende, og *Kardyb-Slægten*. Egebjerg-Slægten vedblev at eje Søndergaard lige til over Midten af forrige Aarhundrede (*Visti Olesen Søndergaard*), og der lever saaledes talrige Medlemmer af den endnu; af samme Slægt var *Visti Gregersen* i Trevad, som ogsaa flere nulevende mindes, og i Fly Chr. Gregersen (Dam) og Søn Knud Dam i Bjerregaard.

En anden stor og udbredt Selvejerslægt var *Mørch-Slægten*, som synes at stamme netop fra Storgaard i Fly. Den første Mørch jeg har truffet nævnt ved Navn var *Poul Christensen Mørch*, der 1661 fæstede

Lerpøtgaard og blev gift med Th. Mogensens Enke; han siges udtrykkelig i Lensregnskaberne at være „aff Flye“, og kan da næppe stamme fra andre Gaarde end Storgaard, hvor Chr. Povlsen nævnes 1622—36, og derefter afløses af Mads Villesen, Stamfar til Kjærgaard-Slægten, der ogsaa senere blev indgiftet i Mørch-Slægten. Slægten ejede siden foruden Kjærgaard i Fly, Grønkjær og Trandum Kirkegaard. Povel Mørch købte sammen med Mads Villesen Gl. Baggesgaard, som hans Søn Chr. Povlsen Mørch havde efter ham 1709—28, mens Povel Mørchs Svigersøn, Chr. Iversen fra Vroue (gift med Maren Povlsdatter), fik Lerpøtgaard; Peder Povlsen i Bregendal 1778—85 var ogsaa en Mørch, og Thomas Christensen i Kirkegaard 1776—1807 var af samme Slægt; det samme gælder derimod næppe Peter Tetens Mørch, Degn i Fly 1819—54 (f. i Ferslev Sogn, Aalborg Amt), der er Farfar til den nulevende Chr. Mørk i Neder Dalum (Fly Matr. Nr. 2 a + 18 b), hvis Far Johannes Mørk havde Gaarden før ham.

Af disse tre Selvejerslægter synes Egebjerg-Slægten ikke at have haft direkte med Fly at gøre, derimod har baade Kardyb-Slægten og Mørcherne ofte haft Forbindelse med Selvejergaardene i Fly, Gl. Baggesgaard, Svalegaard og Storgaard.

Indirekte har dog alle de tre Selvejerslægter Forbindelse med Fly, ogsaa Egebjærgslægten. En Søster til den ovennævnte Peder Povlsen Mørch, Dorthe Povlsdatter, blev i 1779 gift med Enkemand Ole Vistsen i Søndergaard i Vroue, der var direkte Ætling af Egebjærg-Slægten. Den direkte Ætling af Mads Villesen i Storgaard, Jens Madsen Kjærgaard (den nulevende Jens Christensen Kjærgaards Farfar) var gift med Maren Jensdatter Mørch fra Trandum Kirkegaard, hvis Far var Jens Christensen Mørch i Tran-

dum Kirkegaard, dennes Far, Christen Jensen Mørch i Trandum Kirkegaard, var gift med Johanne Olesdatter (f. 1691, d. 1784), der var Datter af Ole Vistisen i Søndergaard i Vroue (f. 1642 i Egebjerg, d. 1722 i Vroue) en Farfar til den ovenfor nævnte Mand af samme Navn*).

1680—90 ejedes Gl. Baggessaard af *Povl Mørch* og *Jens Madsen* (Søn af Mads Villesen); Svalegaard ejedes 1680 af *Povl Bjerregaard*, *Povl Mørch* og *Jens Madsen*, 1690 af *Bjørn Povlsen* (Povl Bjerregaards Søn) og *Chr. Kirkegaard*; 1699 nævnes Svalegaard iblandt *Ryttergodset*, den er da sikkert blevet „sekvestreret“ for Skatterestancer. Af Kontributions-Regnskabet 1704 fremgaar det da ogsaa, at Bonde-

---

*) Man vil maaske tilgive Forfatteren denne Omstændighed, naar det for Fuldstændighedens Skyld tilføjes, at en Datter af Jens Madsen i Kjærgaard, Mette Kathrine Jensdatter, var gift med Jens Nielsen Møller i Hvidbjerg Møllegaard, en Datter af hende, Karen Jensdatter (Ka Hyw'), med Christen Christensen i Lundgaard i Volling (Kræn Hyw'), en Datter af hende, Ane Kathrine Christensen, med Peder Sørensen Bregendahl, en Datter af hende, Marie Bregendahl, med Jeppe Aakjær, og en Søn af dem, er Svend Aakjær, af Mørch- og Egebjergslægt.

Ogsaa paa min Fars Side har jeg Forbindelse med Mørch-Slægten, idet den ovennævnte Jens Christensen Mørch i Trandum Kirkegaard (f. 1721) siden kom til Grønkjær i Feldingbjerg Sogn, her fødtes 1764 Johanne Jensdatter Mørch, som blev gift med Visti Christensen i Dagbjerg Mølle (1752—1804). Deres Datter Kirsten Vistisdatter (1795—1872) blev gift med Jens Pedersen i Gravene i Dagbjerg (1792—1873), deres Søn var Jens Peder Jensen i Aakjær, hvis Søn var Jeppe Aakjær. Altsaa Jens Madsen Kjærgaards Kone i Fly (f. 1762) og Visti Christensens Kone i Dagbjerg (f. 1764) var Søstre, og deres Far, Jens Mørch i Trandum Kirkegaard og Grønkjær, var baade min 2-Tip- og 3-Tip-Oldefar — saa spegede kan en gammel Fjandbo-slægts Traade løbe paa Nornens drejende Ten!

skylden til begge Gaardene i Marts 1690 er udlagt til Rytterhold; til Ryttergodset i Fly hørte de lige til 1718.

12. Storgaard (12), der 1627—51 ejedes af Fru Helvig Kaas til Restrup i Thy, tilhørte 1657—64 Ingeborg Rodsteen til Brandbjærg; men i 1680 ejedes den af Fru Helle Urne til Estvadgaard.

13—15. De tre Gaarde, Bækgaard, Mosegaard og Ørbækgaard (13, 14, 15), som siden 1544 tilhørte Estvadgaard, ejede den endnu 1629. Johan Rantzau 1629, Frantz Rantzau 1651—64 og hans Enke Fru Helle Urne 1680—88 var Gaardens Ejere, og i den sidstes Tid kom altsaa yderligere Storgaard til at tilhøre Estvadgaard.

16. Hørmeled (16) af Viborg Kapitels Skiftegoods var Kanniketjener 1629, og 1651—1664 tilhørte den Dr. Henrik Ernst i Sorø og København, i 1680—88 Mogens Rosenkrantz til Landting, 1719 Anders Rosenkrantz til Tirsbæk¹⁾ og Landting.

17. Den anden Gaard af Kapitlets Skiftegoods, Ny Baggesgaard (17), fik en temmelig indviklet Historie og var til Tider splittet i mange Parter. Allerede 1651²⁾ nævnes den som tilhørende Kjeldgaard, og 1657—67³⁾ Jørgen Rosenkrantz til Kjeldgaard. Men 1680—88 tilhørte den den gamle Herredsfoged i Fjends Herred, Jens Madsen i Mønstedgaard⁴⁾. Han maa være død omkring 1700, og Gaarden er derefter delt imellem hans Arvinger. Af disse kender vi Søn-

¹⁾ Kommissionsforretn. over Relutionsgodset ²³/₇₅ 1719, Fol. 80 ff. (Rentekammeret).

²⁾ Præstemandtallet 1651.

³⁾ Præstemandtallet 1657, Matrikelerne 1662—64, Landstingets Skøde- og Pantebog 8,43.

⁴⁾ Siden den Tid kaldtes en Engparcel til denne Gaard ved Aaen for æ Herredsfogeds Eng; Parcellen blev ved Udskiftningen tillagt Vestergaard og bærer dens Matrikelnummer (4).

nen, Mads Jensen (Møndsted), Datteren Mette Jensdatter, gift første Gang med Chr. Knudsen i Sejbæk, Datteren Bodil Jensdatter, gift med *Daniel Brøchman*, Rytter under Oberst Prehns Regiment, Major Halbeys Kompagni. Nu sker der først det, at $\frac{3}{8}$ af Gaarden bliver lagt til den Part Chr. Knudsen i Sejbæk har i Forvejen, idet *Daniel Brøchman* $\frac{17}{4}$ 1696¹⁾ tilskøder ham $\frac{1}{8}$ i Chr. Sørensens Gaard i Fly med et Gadehus, som Chr. Lettes Enke paaboer, Gaarden er paa 5-2-2 Hartkorn, hvoraf D. Br. ejer 0-5-1- $\frac{3}{4}$; $\frac{23}{4}$ 1698²⁾ skøder *Mads Jensen Møndsted* til *Chr. Knudsen* $\frac{1}{4}$ i samme Gaard og Gadehus (Hartk. 1-2-3 $\frac{1}{2}$). I 1700 dør saa Chr. Knudsen Sejbæk, og ved Skiftet efter ham $\frac{24}{9}$ 1700 kommer Gaarden i hans Arvingers Hænder³⁾. En af Jens Madsens Sønner, som øjensynlig har boet paa Mønstedgaard, har aabenbart beholdt sin Part af Gaarden (en Halvpart), idet denne Søns Hustru *Kirsten Jacobsdatter* og hendes anden Mand *Anders Andersen Balling* i Mønstedgaard $\frac{28}{11}$ 1703⁴⁾ pantsætter Halvparten af ovennævnte Gaard og Gadehus (Hartk. 2-6) til Mads Jensen Brej i Karstofte; sidstnævnte har rimeligvis givet *Mads Jensen Brøndum* Transport paa sin Panterettighed, idet denne $\frac{5}{5}$ 1708⁵⁾ (han bor da paa Knudstrup, Vesterbølle Sogn, Rinds Herred) giver Købmand *Niels Pedersen Lejrskov* i Skive Transport paa Panterettigheden, saaledes at han skal have Gaardparten til Underpant, indtil Anders Balling, som boede i Mønstedgaard, har indfriet sin Panteforskrivning. Mads Brøndum var Broder til Skive Skoles Rektor, Niels Jensen Brøndum, de var begge af den store Brøndum-Slægten, som bl. a. længe sad som Degne i Søby, siden ogsaa i

1) Landst. Sk.- & P.bog Nr. 30, 148. 2) Samme Nr. 31, 149.

3) Samme Nr. 34, 425. 4) Samme Nr. 33, 337. 5) Samme Nr. 34, 323.

Fly, og som tæller talrige nulevende Folk af dette Navn iblandt sine Medlemmer. Niels Lejrskov har i Forvejen sikret sig flere Parter i Gaarden fra Chr. Knudsens Arvinger; saaledes skøder *Oluf Olufsen Drybach*¹⁾, Korporal ved de jydsk Landdragoner ved Oberst Obenhuses Kompagni ^{18/12 1706}²⁾ ^{1/16} af Gaard og Gadehus, som er tilfalden hans Hustru *Karen Christensdatter* efter hendes Far Chr. Knudsen i Sejbæk ved Skiftebrev ^{24/9 1700} og endelig Dom af Fjends-Nørlyng Herreds Ting ^{14/10 1704}, Hartkorn 0-1-^{5/16}, til Borger og Handelsmand i Skive, *Niels Pedersen Lejrskov*. Ligeledes skøder Chr. Knudsens Enke, *Mette Jensdatter*, og hendes anden Mand, *Povl. Arvidsen Birkfeld*, Korporal ved Kaptajn Peuchers Kompagni, Viborg Bataillon af Landmilitzen, til *Niels Lejrskov* ^{5/5 1708}³⁾ ^{1/4} af Gaard og Gadehus, som har været overladt Stifbørnenes Formyndere, Søren Andersen i Krarup og Niels Jensen i Kaastrup som Forsikring for Børnearvelodden. Mette Jensdatter og hendes tredje Mand — ogsaa en Korporal! — *Lorentz Carl Richter*, Korporal under Oberst Levetzaus Ky-rasséer, skøder ^{29/10 1714}⁴⁾ til Anders Brønsdorff paa Estvadgaard den Anpart i nævnte Gaard og Gadehus (Hartk 0-5-1-^{1/16}), som Mette Jensdatter har arvet efter sin Søn, *Jens Christensen Sejbæk*, der døde for Stade 1712 (— Danskerne erobrede Stade i Hannover fra Svenskerne i 1712). En Datter af Chr. Knudsen (der aabenbart har arvet Moderens Forkærlighed for Militæret), *Birgitte Christensdatter* og hendes Mand *Con-*

1) Fader til den senere Gaardmand i Fly Svalegaard, Chr. Olesen Drebbach; Slægten maa rimeligvis stamme fra Drøbak i Norge.

2) Landt. Sk.- & P.bog Nr. 34, 166.

3) Samme Nr. 34, 425.

4) Samme Nr. 35, 258.

rad Ludvigs, Kyrasseer under Oberst Schmellings Regiment skøder $\frac{7}{13}$ 1716¹⁾ *Anders Brønsdorff* den Part i Gaard og Hus (0-1-2-1⁵⁹/₆₄ i Gaarden, 0-0-0-⁵/₆₄ i Huset), som hun har arvet efter Faderen og Broderen *Jens Christensen*. To umyndige Sønner af Chr. Sejbæk, *Knud Christensen* og *Chr. Christensen Sejbæk* (19 og 18 Aar i 1715), som er Handskemagerdrengene i Viborg, og for hvem de ovennævnte Søren Andersen i Krarup og Niels Jensen af Kaastrup (Oddense S.) er Formyndere, bestormer stadig Stiftamtmanden Palle Krag med Bønner om at maatte sælge deres Anpart af Gaarden i Fly¹⁾. $\frac{6}{13}$ 1714 indgiver de følgende Andragende:

„Høj- og velbaarne Hr. Gehejmerraad Hr. Palle Krag. Som vi tvende fattige Børn, nemlig jeg, Knud Christensen, udi min Alders 19. Aar, og jeg Chr. Christensen, udi i min Alders 18. Aar ere tilfaldne en ringe Arv, efter deres (sic!) Sl. Fader Chr. Knudsen Sejbæk, hvilket alene er bestaaende udi en Bonde Ejendom, beliggende udi Fly Sogn og By, og er 1 Td. 2 Skpr. 1 Fdk. $\frac{1}{4}$ Alb. Hartkorn, hvilket næppelig kan udrede kgl. Skatter, og vi intet af samme kan nyde til Klæder og andet, som enhver af os behøver, da, som vi nu er nødtrængende, og vores Moder, som haver en Korporal til Ægte, ikke os det ringeste kan assistere, ere vi aarsagede at indfly til Deres Excellence med underdanig Bøn og Begæring at den naadige Herre højgunstigst vilde behage at meddele os Deres gode Resolution og Samtykke, at bemeldte vores tilfaldne ringe Jordegods maatte vorde solgt, og vi at nyde enhver vores Del, som det kunde vorde afhændet for, aleneste til vores fornødne Klæder og Haandværkers Fortsættelser at forbruges, og paa det at Deres Excellence ikke skal tænke at vi skulle mishandle og ikke til vores Nytte og Fremtarv forbruge bemeldte ringe Arv, saa [har] vi ombedet vor kære Moder, saa og vor Mestere som vi er udi Lære hos her i Viborg, at de denne vores indstændige Begæring med os ville underskrive og beskæftige, og at denne vores Begæring ved deres Excellences naadige Resolution maatte erholdes. Forønske vi fattige Børn

1) Landst. Sk.- & P.bog Nr. 35, Fol. 527.

2) Samme 312 ff.

Deres Excellence langvarig Helbred og al Naade af den gode Gud, forblivende Højædle og Velbaarne Hr. Gehejmraads underdanige Tjenere. Viborg d. 6. Dec. 1714. Mette Jensdatter, Chr. Christensen Seibeck. Til Vitterlighed testerer jeg, Jens Pedersen, Handskmager.“

Amtmanden fordrer nærmere Oplysninger og ¹⁰/₂, 1715 skriver de da til deres Formyndere:

„Velærede kære Formyndere. Vi fattige nødlidende Børn, som I gode Mænd er anordnede Formyndere for, ere forarsagede at beklage os for Eder, at vi ikke have de Klæder paa Kroppen som vi denne haarde Tid kunde skjule vores Legemer udi, saasom os fattes Sko, Strømper, Bukser, Trøjer, Kjørteler, Halsklude og Skjorter, til hvilket ikke lidet forslaar, da, som De vel er vidende, at den ringe Indkomst, som kan tilkomme af den Bondejendom os er tilfalden efter vores sal. Fader, og lidet bliver til overs fra Kongl. Skatter, som først vil betaales af det Gods, som i Fly er beliggende, og som enhver af os, som skal tjene for vores Lære, ikke det ringeste kan bekomme, ej heller maa fortjene, førend vores Læreaar er ude; er derfor vores allertjenstviligste Begæring, at vores kære Formyndere vilde være af de Godheder og betænke vores Lejligheder, at som vi ej har andet at tage til end det ringe Jordegods, som er beliggende i Fly, og er Hartkorn 1-2-1-¹/₂, at det kunde vorde solgt, saasom vi agter at søge Høje Øvrigheds Samtykke dertil; formoder derfor at De med os saadant villé begære af Deres Excellence Højædle og Velbaarne Hr. Gehejmraad Palle Krag, Befalingsmand over Viborg Stift og Amtmand over Halds Amt, saasom vi indstændig begærer at det maatte vorde afhændet, og at det er til vores Gavn og Fremtarv, i Henseende til vores Lære, som vi i Tiden skal have Nytte af, og de fornødne Klæders Mangel, som imidlertid behøves, saa vil vi formode at erholde Højstbemeldte Hr. Gehejmraads naadige Resolution at det maa vorde solgt, og nogle af Pengene til vores behøvende Klæder samtykt at maa anvendes. Hvor da, naar vi erholder her paa tegnet at det ikke er os til Skade at fornævnte Jordegods vorder solgt, og I det med os samtykker, vil vi videre den fremsende til Naadigst Resolution, hvorom vi forventer Eders Villie og Samtykke herom skriftlig at meddeles, forblivende vores højtærede gode Formynderes beredvilligste Tjenere. Viborg d. 10. Febr. 1715. Knud Christensen Seybeck. Christen Christensen Sejbeck. Til Vitterlighed underskriver jeg søm deres Moder, Mette Jensdatter.“

Formynderne giver deres Samtykke, Amtmanden giver Tilladelsen.

De to Brødrers Anpart i Gaard og Gadehus i Fly til Hartk. 0-6-2-1 $\frac{1}{16}$ og Moderens Anpart 1-2-2-1 $\frac{1}{8}$ udbydes til Auktion i Byfogdens Hus $\frac{3}{4}$ 1715 Kl. 9 slet, efter at Udbydelsen først er læst og forkyndt for Fly Sognefolk $\frac{17}{3}$. Imidlertid maa Niels Pedersen Lejrskov være død, efter først ved Skøde af $\frac{26}{6}$ 1714 at have solgt med sin Hustru Bodil Nielsdatters Vilje til højagtbare og velfornemme unge Mand *Peder Jensen Huusted* i Skive¹⁾ Herligheden af Kirkegaard og Gl. Baggsgaard, samt $\frac{3}{4}$ i (Ny) Baggsgaard og tilhørende Gadehus, som han har efter Skøde af $\frac{24}{9}$ 1709.

Ved Auktionen møder Prokurator Jens Kierulf paa sal. Niels Pedersen Leerschows af Skive hans Stervbo og Arvingers Vegne, og han foreviser en Beskikkelse af $\frac{3}{4}$ 1715 under velb. Hr. Amtmand Jørgen Lund og velærv. hæderlig og højlærde Magister Chr. Thyconius, Sognepræst i Skive, deres Hænder, som anordnede Kommission udi bemeldte Leerschows Stervbo; videre foreviste han et Skøde af $\frac{24}{9}$ 1709 fra Povl Birkfeld og Mette Jensdatter.

Først udbydes nu Myndlingernes Part. Der bydes af Majorinde Sehested til Rydhave, Peder Husted af Skive og *Anders Brønsdorph* paa Estvadgaard, og efter at mangfoldige Bud blev gjort af bemeldte Brønsdorph og Peder Husted, indtil saa længe at Peder Husted bød 20 Rdl. paa hver Skp. Hartkorn, hvorefter Monsieur Brønsdorph gjorde sidste og højeste Bud til 21 Rdl. Derefter blev det andet Hartkorn opraabt. Der blev gjort Bud paa hver Tønde fra 30 Rdl., indtil Sieur Brønsdorph paa Estvadgaard bød

¹⁾ Landst. Sk.- og P.bog Nr. 35, 231.

40 Rdl. 4 Mark; det blev ham altsaa ikke saa lidt billigere, end den anden Part til 168 Rdl. pr. Tønde Hartkorn! Peder Husted og Anders Brønsdorff maa have hidset hinanden op ved deres Bud, da der selvsagt ikke kan være den Forskel paa Godheden af Jorden til samme Gaard — især da ikke i Fællesskabets Tid, da Jorderne laa ligelig fordelt over hele Byens Tilliggende. Offentlige Auktioner var noget forholdsvis nyt, og det er blevet betragtet som en ren Folkeforlystelse at byde hinanden op.

18. Vi mangler nu kun at gøre Rede for den sidste Ejendom i Byen, Kirkebol (18), som Bispen i Viborg havde faaet fra Kronen. Den $11/3$ 1697 skøder Viborg Bisp¹⁾, *Dr. Henrik Gerner* til Oberstløjtnant *Fr. Chr. Rantzau* paa *Estvadgaard*, Fly og Vridsted Kirker og Kirketiender, samt Kirkebol og det til Kirken hørende Hus med en liden Toft, som Bispen selv altsammen havde faaet til Arv og Eje ved *kgl. Skøde* af $18/6$ 1695.

I Aarene omkring 1718 er der især een stor Bevægelse, man lægger Mærke til, det er den ovennævnte Godsejer Anders Brønsdorffs Forsøg paa at lægge saa godt som hele Fly By med Kirke og Tiende ind under *Estvadgaard*, det lykkes ham ogsaa næsten, men kun en kort Tid forbliver Godset samlet, saa maa Brønsdorff gaa fra Gaarden paa Grund af Gæld, og hans Kreditorer splitter atter ad, hvad han samlede.

Da Oberstløjtnant *Fr. Chr. Rantzau* til *Estvadgaard* $2/4$ 1706²⁾ pantsætter Gaarden til sin Broder, Generalmajor *Jørgen Rantzau* for 11,000 Rdl., ligger der stadig kun de 4 Gaarde i Fly til den, som tidligere; og da Oberstløjtnanten skøder *Estvadgaard* til

1) Landst. Sk.- & P.bog Nr. 30, 294. 2) Samme Nr. 34, 48.

Anders Brønsdorph til Nørre Elkjær $\frac{9}{4}$ 1710¹⁾, er Godset blevet forøget med Kirkebol og Tienden.

Imidlertid var der sket store Forandringer med *Halds Gaarde* i Byen, siden de blev skødet til de Limaerne i 1664. *Rachel de Lima* maatte af med en Del af Godset for Gæld i 1696—1697 til *Chr. Fr. Jeserum*, der i 1698 logerede paa Næsgaard i Hanherred, og han solgte dette Gods $\frac{19}{4}$ 1698²⁾, som han „tilforn havde pantsat Tid efter anden“ til Gehejmeraad og Generalløjtnant Lewitzow og hans Børn, til Ritmester *Gert Diderich Levitzow* til Tjele og Elkjær. Godset bestod da bl. a. af Lerpøtgaard, Herregaard, Vestergaard, Kirkegaard og Kirkebol, foruden 6 Gadehuse. Imidlertid nævnes Godset endnu under Hald, da Rachel, Samuel de Limas, skøder Hovedgaarden til Oberst *Gregers Daae* $\frac{5}{2}$ 1703³⁾: Nemlig foruden de ovennævnte 4 Gaarde, Kirkebol og de 6 Gadehuse, tillige Herligheden af Svalegaard og Gl. Baggesgaard (beboet af vore Kendinge: Bjørn Povlsen, Chr. Kirkegaard og Chr. Povlsen Mørch).

Gregers Daae sælger imidlertid rask ud af det gamle Gods til Hald. Han udsteder $\frac{6}{9}$ 1704 Proclama, at han vil sælge en Del deraf ved offentlig Auktion⁴⁾, og $\frac{4}{4}$ 1705⁵⁾ sælger han sit Hus i Fly (Nr. 2), som Chr. Eskildsen paaboer (Hartkorn 0-0-1-1) og det (Nr. 3), som Chr. Strangesen beboer, til Løjtnant *Oluf Eriksen*; allerede $\frac{4}{13}$ 1705⁶⁾ havde han skødet til *Niels Pedersen Lejrskov*, Købmand i Skive, Kirkegaards Herlighed i Fly; og $\frac{8}{4}$ 1705 sælger han til *Just Arc-tander* i Viborg den kgl. Kvægtiende i en Række Byer i Fjends Herred, hvoriblandt er baade Vridsted og Fly⁷⁾. Endelig mageskifter han $\frac{9}{4}$ 1706⁸⁾ bort til

1) Lt. Sk.- & P.bog 34, 470. 2) Samme 31, 138. 3) Samme 33, 204. 4) Samme 33, 412. 5) Samme 33, 523. 6) Samme 33, 525. 7) Samme 33, 552. 8) Samme 34, 35.

Justitsraad *Chr. Herman Helverskou* til Irup og Øland i Ty, tillige Landsdommer for Laaland-Falster, 2 af de ovennævnte Gaarde, Lerpøtgaard og Herregaard og 2 Gadehuse. Justitsraaden skøder disse Gaarde og Huse til *Anders Brønsdorph* ^{20/4} 1716¹⁾.

De nye Godsherrer var alle velkendte Mænd. Justitsraad Helverskou spiller en stor Rolle i Datiden og var jo altsaa ogsaa Landsdommer paa Laaland-Falster; Anders Brønsdorph saae vi komme til Estvadgaard i 1710 fra Nr. Elkjær. Niels Lejrskov (eller som han siden hed, Niels Strandet) var Storkøbmand; hans Handelsmoral var ikke altid lige uangribelig, idet han f. Eks. var med til at stjæle Træ fra de Limas Enke, Rachel, i Halds Skove, og grave det ned i en Lade i Dommerby, hvor det rimeligvis var hans Mening at sælge det videre „fra Lager“²⁾; i denne Sag havde den gamle Poul Mørch i Fly ogsaa en Finger med i Spillet. Foruden de ovennævnte Gaarde i Fly, Herligheden af Kirkegaard og Baggesgaard (som han havde efter Skøde af ^{24/9} 1709) havde han ogsaa fra *Mads Jensen Brøndum*, „vohnhaftig“ paa Knudstrup, Vesterbølle S. i Himmerland, faaet Skøde paa Halvparten af Ny Baggesgaard med tilhørende Gadehus (jævnfør ovenfor) ^{5/5} 1708³⁾, (Vitterlighedsvidne var Mads Brøndums Bror, Skive Skoles Rektor, Niels Jensen Brøndum). Dette Gods i Fly skødede han ^{26/6} 1714⁴⁾ til sin Kollega, Købmand *Peder Jensen Husted* i Skive.

Af det gamle Krongods var endnu noget i Behold under Hald efter Gregers Daae. Hans Arving, *Ove Henrik Juel, Friherre af Rysensteen*, Herre til Lundbæk, Pandum, Rammergaard og Hald, skødede Hald

1) Lt. Sk.- & P.bog 35, 386. 2) Han omtales jævnlig i tidligere Skive Aarbøger, se Registrene. 3) Lt. Sk.- & P.bog 34, 323. 4) Samme 35, 231.

til Justitsraad *Jens Jørgensen Seerup*, der tillige var Amtmand over Dronningborg, Silkeborg og Mariagers Amter ^{9/7} 1717¹⁾. Da laa følgende Fly-Gaarde endnu under Hald: Vestergaard, Herligheden af Svalegaard og 2 Huse, men ^{13/4} 1718²⁾ skøder Justitsraad Seerup dette Gods til *Anders Brønsdorff* paa Estvadgaard.

Samme Aar sker det store Bortsalg fra Kronen af *det gamle Ryttergods* ved 1ste og 5te Regiment, som Kongen udbød til Salg ved Plakat af Rentekammeret ^{22/8} 1716, idet Købevilkaarene skulde være, at Halvdelen af Købesummen skulde indbetales paa Amtstuen straks og for den anden Halvdel skulde Køberen give Kongen en Panteobligation. De udbudte Gaarde i Fly, Toftegaard, Bjerregaard, Kudal, Haugaard (tidligere Fly Præbende), Østergaard (tidligere Officérsgaard) og Bondeskylden af Gl. Baggesgaard og Svalegaard (der var hjemfalden til Kronen i 1690 for Skatterestancer og siden lagt til Ryttergodset) købtes af *Sieur Niels Ibsen til Tvis Kloster*, foruden 3 Gadehuse. Købesummen var 50 Rdl. 3 Mark pr. Tønde Hartkorn, og for hvert Hus 10 Rdl., ialt blev det 2389 Rdl. 23^{1/2} Skilling³⁾. Niels Ibsen synes dog kun at have været en Slags Auktionskommissionær, som siden har udstedt Lodsedler paa sit „Opbud“, de virkelige Købere af Godset i Fly var *Oberst Rantzau* til Rodsteenseje (tidligere Estvadgaard) og den daværende Ejer af Estvadgaard, *Sieur Anders Brønsdorff*; den førstnævnte har faaet Bjerregaard, den sidstnævnte Resten. Oberst Rantzau til Rodsteenseje og Kanegaarder skøder dog allerede ^{10/4} 1719⁴⁾ Bjerregaard til *Justitsraad Seerup* paa Hald.

1) Lt. Sk.- og P.bog 36, 108. 2) Samme 36, 264. 3) Obligationen til Kongen, er udstedt ^{12/9} 1718; Lt. Sk.- & P.bog 36, 340; jvnf. Rentekammerets Skødeprotokol B., 226 (Vejledende Arkivregistraturer II. 16) i Rigsarkivet. 4) Lt. Sk.- & P.bog 37, 709.

Vi ser da, at i Aarene 1719—20 er Seigneur Brønsdorph paa *Estvadgaard* blevet Ejer af næsten hele Byen: Toftegaard, Kudal, Haugaard (1, 3 og 4), Østergaard, Lerpøtgaard, Herregaard, Vestergaard (5, 6, 7, 8), Svalegaard, Bondeskylden af Gl. Baggessaard, Storgaard, Bækgaard, Mosegaard, Ørbækgaard (10, 11, 12, 13, 14, 15), Halvdelen af Ny Baggessaard (17) og hele Kirkebol (18), hertil flere Huse, bl. a. Kringeltoft (1), Kirkens Hus (3), Hus Nr. 11, 13, 14 og Slottet, foruden Kirke og Tiende.

Hald ejede Bjerregaard (2); *Peder Husted i Skive* ejede Kirkegaard, en Del af Gl. og Ny Baggessaard (9, 11, 17); *Landting* ejede Hørmedled (16) — altsaa kun to Gaarde var ganske udenfor Estvadgaards Rækkevidde.

Det er derfor ikke sært, at Estvadgaards Fæste- og Skifteprotokoller bliver en vigtig Kilde til Fly Gaardes Historie i disse Tider, og det er da et Held, at de er os bevaret. Vi træffer deri f. Eks. Fæstebreve fra *Oberst Rantzau* paa Storgaard i Fly $\frac{2}{3}$ 1704¹⁾ og paa Ørbækgaard $\frac{17}{3}$ 1708²⁾; $\frac{28}{6}$ 1703 fra *Jens Seerup Jørgensen* til Chr. Iversen paa Povl Mørchs Gaard i Fly, Lerpøtgaard³⁾; $\frac{10}{3}$ 1706 fra *Oberst Daae* til Jeppe Jensen paa Vestergaard⁴⁾; men flest dog fra *Anders Brønsdorph*, saaledes paa Toftegaard og Haugaard $\frac{22}{5}$ 1718, paa Kudal $\frac{16}{10}$ 1719, paa Svalegaard $\frac{6}{8}$ 1719, paa Baggessaard $\frac{13}{1}$ 1720.

1718—63.

Men Anders Brønsdorph var stærkt forgældet, og $\frac{12}{4}$ 1724⁵⁾ tvinges han til at pantsætte en Del af Godset til sine Kreditorer, Hr. *Assessor Peder Lassen* til

¹⁾ Estvadgaards Fæsteprotokol Fol. 58, Nr. 142. ²⁾ Samme Fol. 55, Nr. 137. ³⁾ Fol. 57, Nr. 141. ⁴⁾ Fol. 64, Nr. 158
⁵⁾ Lt. Sk.- & P.bog 37, 677.

Rydslet paa hans Myndlinges og de sal. *Kommerce- raad Hans Benzons Arvingers* Vegne bl. a. Fly Kirketiende, Lerpøtgaard, Herregaard (der er delt i $\frac{1}{2}$ og $\frac{2}{4}$), Vestergaard, Bækgaard, Mosegaard, Ørbækgaard og Halvdelen af Baggesgaard, foruden de 3 Aakjær Gaarde og 3 Gaarde og 1 Bol i Trevad.

Justitsraad Jespersen til Høgholt udsteder $\frac{24}{4}$ 1727¹⁾ Auktionsskøde til *Kancelliraad Lucas Kierulf* (Auktionen blev holdt $\frac{27}{7}$ 1725) paa en Del Jordegods, som Sieur Anders Brønsdorph forhen tilhørte udi Fly og Dommerby, efter velædle *Christopher de Hemmer* til Refsnæs (i Øst-Himmerland) hans Forlangende paa egne og Svigerfaders, Hr. Justitsraad Jespersens Vegne. Kierulf blev bl. a. som højstbydende tilslagen Lerpøtgaard (Hartkorn 5-2-2-1), et Hus (0-0-1-2), vistnok det senere Matr. Nr. 29, Herregaard (Chr. Degn 4-0-0-0 og Chr. Smed 1-2-2-2).

Efter Auktionsskøde $\frac{9}{4}$ 1728²⁾, udstedt af *Herredsfoged Chr. Kold* og *Skriveren Joachim Lyndorph*, faar *Justitsraad Jespersen* Fly Kirketiende, Vestergaard, Storgaard, Bækgaard, Mosegaard, Ørbækgaard, Halvdelen af Baggesgaard, Aakjærs 3 Gaarde, 3 Gaarde og 1 Bol i Trevad. Dette Gods pantsætter han til *Madame Gertrud Hofgaard sal. Claus Cortsens i Horsens* og til *Viffertsholms Stervbo* $\frac{14}{4}$ og $\frac{17}{4}$ 1745³⁾. Endelig skøder Justits- og Kancelliraad Jesper Jespersen til Høgholt og Sejlstrup de nævnte Gaarde i Fly og det under Baggesgaard hørende Gadehus til *Kancelliassessor Chr. Hansen Friis til Lundgaard* $\frac{4}{4}$ 1741⁴⁾.

I Skødeprotokollerne over afhændet kgl. Jordegods⁵⁾ faar vi ogsaa flere Oplysninger om Flys Ejen-

1) Landst. Sk.- & P.bog Nr. 39, 55. 2) Samme Nr. 39, 155.

3) Samme Nr. 41, 380 og 392. 4) Samme Nr. 41, 680.

5) Vejledende Arkivregistraturer II. 16 i Rigsarkivet.

domsforhold i disse Tider; navnlig drejer det sig om Skøder paa *Reluitionsrettigheder* til Godset. Frederik den Tredje havde maattet sælge en Del kgl. Tiender og Bøndergods, men havde altid forbeholdt sig Forretten til at genindløse Pantet (Reluition = Indfrielse af en Panteforskrivning). Nu ønsker imidlertid Frederik den Fjerde ganske at skille sig af med Reluitionsrettighederne, og sælger derfor disse til de nuværende Ejere af Godset i Aarene nærmest efter 1719. Den almindelige Pris synes at have været 1 Rigsdaler pr. Tønde Hartkorn, 2 Rigsdaler for Tiender. Som Eksempel paa et saadant Skødes Ordlyd kan vi tage *kgl. Skøde til Justitsraad Seerup paa Hald af*^{5/5} 1721¹⁾:

„Fridericus Qvartus. Gøre alle vitterligt, at som Vores elskelig kære Hr. Farfader, sal. og højlovlig Ihukommelse, Kong Friderich den Tredje allernaadigst haver pantsat, skødt og afstanden en Del Gaarder, Tiender og Bøndergods, dog ved samme Skøder Reluitionsrettigheden bleven forbeholden, og Vi allernaadigst haver for godt befunden ved Vores Kommitterede, Os elskelig Oluf Krabbe til Bjerregaard, Vores Etats- og Justitsraad og Os elskelig Jens Jørgensen Seerup til Hald, Vores Justitsraad og Amtmand over Dronningborg, Silkeborg og Mariager Klosters Amter, at lade akkordere med itzige Ejere til en Del af saadanne Tiender og Gods om noget vist at give for Reluitionsrettigheden, hvorefter og er bleven sluttet den Akkord med fornævnte Os elskelig Jens Seerup som itzige Ejere at betale for hver Tønde Hartkorn efter de gamle Skøder; nemlig Vores Anpart Korntiender 15-6-1-3^{1/5}, Penge à 2 Rdl.; og for Hald Slots Hovedgaard med Ladegaards-takster og Bøndergods 218-2-2-1^{1/2}, Album-1^{1/5}, Penge à 1 Rdl. Tønde Hartkorn, som allernaadigste er bleven approberet d. 8. April og 1. Juli 1720. Da, som saaledes for 234-1-0-^{3/4}, Hartkorn, som herefter vorder specificeret, er bleven betalt den Summa To Hundrede Fyrretive og Ni Rigsdaler 91 Sk. udi Kroner, med Rente fra 11. December 1720 til 2den April næstefter, efter tvende fra Vores Amtsforvalter over Hald og Skivehus Amter, Andreas Lund, for Pengenes Annammelse udi Vores Rentekammer indle-

1) Kgl. Skødeprot. Nr. 2, 398.

verede Kvitteringer af Dato 2. og 3. April 1721, saa ville vi ved dette vores aabne Brev allernaadigst skøde og afstaa — — — Relutionsrettigheden til — — —“ bl. a. i „Fly Sogn og By, Povel Michelsen og Jens Nielsen 5 Byskæpper Rug, Hartk. 4 Tdr., i Ny Matr. Nr. 10 [Svalegaards Herlighed], Chr. Strangesen 3-6-2-1-2³/₅, i Ny Matr. Nr. 8 [Vestergaard] Gadehuse, Chr. Iversen 12 Sk., Chr. Pedersen 12 Sk. — — — Friderichsborg d. 5. Maj A^o. 1721. Under Vor Kongl. Haand og Signet

Friderich R.

C. Güldenchrone. Uttelt. J. Schrader“.

Bøndernes Navne er alle fra ca. 1664. Lignende Skøder faar *Niels Thomsen i Bjerregaard* ²²/₇ 1720¹⁾ paa 2 Gadehuse (1664: Maren Thomasdatter og Strange Simonsen, Hus Nr. 5) for 2 Rdl.; *Anders Rosenkrands til Tirsbæk og Landting* ²⁸/₁₀ 1720²⁾ paa Hørmedled; *Thomas Sørensen* paa Herligheden af Kirkebol (og Gl. Nr. 10 i Torp, Lovns Sogn) af ⁷/₆ 1721³⁾; Justits- og Kancelliraad *Chr. Møinichen* ⁷/₇ 1721⁴⁾ paa Kgl. Kvægtiende af Fly Sogn; *Peder Jensen Husted* i Skive ²⁹/₇ 1726⁵⁾ paa Herligheden af Kirkegaard, Gl. Baggesgaard og Halvdelen af Baggesgaard.

Vi saae ovenfor en Del af Estvadgaards gamle Gods gennem Justitsraad Jespersen komme til Lundgaard. Det 1718 erhvervede Ryttergods maa imidlertid være kommet til Kærgaardsholm sammen med Hørmedled (der ²/₆ 1747⁶⁾ skødes fra *Holger Rosenkrands* paa Landting og til *Chr. Linde* paa Kærgaardsholm), idet velbaarne *Niels Linde* til Kærgaardsholm ⁴/₈ 1730⁷⁾ skøder til velbaarne Hr. *Sekretær Benzon*: Toftegaard, Kudal (2 Halvgaarde), Haugaard (2 Halvgaarde), Østergaard, Bondeskylden af Svalegaard og Gl. Baggesgaard, og endelig Hørmedled samt 6 Gadehuse. Med Sekretær Benzon kom God-

1) Kgl. Skødeprot. Nr. 3, 6. 2) Nr. 3, 265. 3) Nr. 5, 83. 4) Nr. 4, 72. 5) Nr. 11, 60. 6) Landst. Sk. & P.bog Nr. 42, 608. 7) Samme Nr. 39, 713.

set altsaa tilbage til Estvadgaard, foruden at Hørmedled kom til fra Landting.

Peder Husted pantsætter¹⁾ til *Sieur Bertel Mogensen*, Ridefoged paa Kaas ¹²/₄ 1728, Herligheden af Kirkegaard og af Gl. Baggesgaard, samt Halvdelen af Ny Baggesgaard og Gadehuset. Kort efter er Peder Husted død, Bertel Mogensen flytter til Skive 1731 og bliver gift med hans Enke, hvad vi erfarer gennem Rentekammerets Skrivelse ²³/₅ 1733 til Stiftamtmand, Gehejmerraad Güldenchrone²⁾. Saaledes gaar Peder Husted's Gods over til *Bertel Mogensen*.

Ifølge en summarisk Hartkornsliste i Bispearkivet fra 1736³⁾ var Fordelingen af Godset i Fly Sogn den Gang følgende:

Justitsraad Jespersen, Høgholt, ejede Aakjær, Vestergaard, Storgaard, Bækgaard, Mosegaard og Ørbækgaard. *Sieur Jens Hvas* ejede Svalegaard; har siden været Ejer af Herregaarden Lergrav ved Aulum, havde vistnok Forbindelse med Linderne, men kan ikke have ejet Svalegaard længe, eftersom den 1730 skødes fra Niels Linde, Kærgaardsholm, til Sekretær Benzon, Estvadgaard, og i 1747 atter hører under Estvadgaard i Følge Fæsteprotokollen. *Justitsraad Lucas Kierulff* i Norge ejede Lerpøtgaard, Herregaard og de to Huse med Jord og Hartkorn. *Estvadgaard* ejede Toftegaard, Kudal, Haugaard, Østergaard og Hørmedled. *Hald* ejede Bjerregaard. *Sieur Bertel Mogensen* ejede Kirkegaard, Gl. og Ny Baggesgaard. *Præsten, Lucas Steenstrup*, ejede Kirkebol. *Staarupgaard* ejede Bregendal. *Ørslev Kloster* ejede Ilsø.

Man ser saaledes, at ingen Bonde var Selvejer i 1736. Justitsraad Lucas Kierulf var Justitiarius i Overhofretten i Norge allerede 1730, da han ansøger Rentekamret om at nogle Restancer paa Skat i Halds og Skivehus Amt for 1727 (da han fik Skøde paa God-

1) Landst. Sk.- & P.bog 39, 181. 2) Aalborg & Viborg Stifters Kontors Kopibog II, 180. 3) Landsarkivet, Pakken Fjends Herred, Fly-Vridsted Kald.

set i Fly), og Relutionspenge for Gods efter hans Formand i Ægteskabet, Niels Arctander, maa tages af hans Dommergage¹⁾, hvilket bevilges.

Sophie Dorothea Møinichen, Hr. Justitsraad Kierulffs, pantsætter $\frac{25}{4}$ 1748²⁾ til *Birgitte Cathrine Henriksdatter* i Skals Lerpøtgaard, Herregaard (4-0-0-0, Chr. Degn) og 1 Bol (1-2-2-2, Chr. Smed), og $\frac{5}{5}$ 1752³⁾ samme Gods til Jomfru *Anne Pedersdatter Stern*. $\frac{7}{9}$ 1754⁴⁾ sælger hun 2 Gadehuse til Mølleren i Trevad, *Jens Jensen Feldingberg*. $\frac{2}{5}$ 1760⁵⁾ skøder hun til *Chr. Olesen Drebach* el. Drebek [i Svalegaard] og *Mads Villesen* [i Storgaard] Herregaard (Chr. Degns Enke, 4 Tdr. Hartkorn) og $\frac{8}{5}$ 1760⁵⁾ skøder hun Lerpøtgaard (5-2-2-1) til *Anders Jacobsen* i Sejbæk.

Kirkebol, som Fly Præst *Lucas Nielsen Steenstrup* pantsatte til *Anders Madsen Bjerring* i Skive $\frac{3}{4}$ 1739⁶⁾ bliver $\frac{6}{12}$ 1752 bortskødet af Søby Degn *Sieur Jacob Brøndum* til hans Svigersøn *Jens Jensen Møller* i Trevad⁴⁾. Trevad Møller skylder sin Søn Jacob Jensen og sin Datter Katrine Marie Jensdatter Arv efter deres Moder, hans afgangne Hustru Katharina Jacobsdatter Brøndum, og til Sikkerhed for Arven pantsættes han $\frac{22}{5}$ 1762⁷⁾ 1 Bol i Fly [Kirkebol], som tilhører ham efter Skøde af $\frac{6}{12}$ 1752, 2 Gadehuse som han ejer efter Skøde af $\frac{7}{9}$ 1754, 1 Gadehus (Hartk. 2 Album), som han ejer efter Skøde af $\frac{20}{2}$ 1756, Fly-Vridsted Konge-Kvægtiende, som han ejer efter Skøde af $\frac{28}{12}$ 1758, samt 2 Gaarde i Trevad, som han ejer efter Skøde af $\frac{23}{3}$ 1762. *Justitsraad Kierulffs Enke* skødede $\frac{3}{4}$ 1759⁸⁾ til Fly Degn,

1) Aalborg & Viborg Stifters Kontors Kopibog H H, 84. 2) Landst. Sk.- & P.bog Nr. 42, 326. 3) Sammesteds 817. 4) Landstingets Kopibreve. 5) Landst. Sk.- & P.bog Nr. 44, 310 og 343. 6) Samme Nr. 41, 655. 7) Samme Nr. 44, 678. 8) Samme Nr. 44, 179.

Chr. Jacobsen Brøndum, Herregaards Bol (Chr. Smed, 1-2-2 Hartk.); ²¹/₆ 1756¹) skøder han til *Chr. Nielsen Wittrup* i Kobberup 3 Huse i Fly (hvoriblandt Slottet). *Visti Christensen* i Egebjerg fik ²⁵/₆ 1762¹) Skøde paa et Hus i Fly med Toft (beboet af Jens Feldborg), som han endnu ejede 1764²).

⁴/₅ 1763³) skøder *Johanne Kirstine Pandrup*, sal. *Kancelliassessor Friises Enke* til Lundgaard, med sine Sønner, Svigersønner og Arvinger som følger: Maturin Friis, Amanuensis hos Biskop Wøldicke i Viborg, Hans Friis paa Lundgaard, Bagge Friis, Sognepræst i Dagbjerg-Mønsted-Smollerup, Chr. Mortensen Bredsdorff, Sognepræst i Vridsted-Fly (g. m. Else Kirstine Friis), Søren Listow Sognepræst i Vejrum, Sieur Th. Lund til Lund og Blistrup paa Mors, i Følge Kontrakt og Forening dateret Lundgaard ²⁶/₁₁ 1762, til sin Søn og deres Broder, Svoger og Medarving *Peder Christensen Friis* paa Lundgaard Gaarden Lundgaard med Bøndergods, i Fly Vestergaard, Storgaard, Bækgaard, Mosegaard, Ørbækgaard, Halvparten af Baggessaard, Vinkornet af Kirkebol, som tilhører Jens Møller i Trevad, Huset med Kringeltoft (Gl. Nr. 1) og Huset ved Baggessaard; desforuden Aakjær Gaarde og 3 Gaarde i Trevad.

Fordelingen af Godset i Fly omkring dette Aar, 1763, var da følgende:

Estvadgaard, der siden Benzons og Enkens Død var blevet et Frøkenkloster, ejede:

Gl. Nr.	1,	Matr. Nr.	16	Toftegaard.
—	3,	—	17	Kudal.
—	4,	(	— 6)	Haugaard.
—		(	— 8)	Vinggard.
—	5,	—	12	Østergaard.

1) Herredstingets Sk.- & P.bog I. 2) Generalregister over Ekstraskatten (Rigsark.) 3) Lt. Sk.- & P.bog Nr. 44, 769.

- Gl. Nr. 10, (— 15) Svalegaard.
 (— 14) Øster Svalegaard.
 — 16, — 18 Hørmedled, foruden flere Huse.

Hald ejede:

- Gl. Nr. 2, (Matr. Nr. 10) Bjerregaard.
 (— 11) Daasbjerg.

Anders Jacobsen Seibech ejede:

- Gl. Nr. 6, Matr. Nr. 7 Lerpøtgaard.

Chr. Olesen Drebach og Mads Villesen i Fly ejede:

- Gl. Nr. 7, Matr. Nr. 30 o. fl. Herregaard.

Chr. Jacobsen Brøndum, Degn i Fly, ejede:

- Gl. Nr. 7, Matr. Nr. 24 Herregaards Bol.

Lundgaard ejede:

- Gl. Nr. 8, Matr. Nr. 4 Vestergaard.
 — 12, (— 20) Storgaard.
 (— 9) Kjærgaard.
 — 13, — 22 Bækgaard.
 — 14, — 19 Mosegaard.
 — 15, — 3 Ørbækgaard.
 — 17, — 13 Halvdelen af Baggesgaard.
 Hus Nr. 1, — 32 Kringeltoft.
 Gadehuset paa Baggesgaards Grund.

Bertel Mogensen i Nørregade, Skive, ejede:

- Gl. Nr. 9, Matr. Nr. 2 Kirkegaards Herlighed.
 — 11, — 5 Gl. Baggesgaard (Baggesdam).
 — 17, — 13 Halvdelen af Baggesgaard.

Jens Feldingberg, Trevad Mølle, ejede:

- Gl. Nr. 18, Matr. Nr. 21 Kirkebols Herlighed.
 Hus Nr. 2, — 29 Et Hus med Jord, foruden 2 jordløse Huse.

Chr. Wittrup i Kobberup ejede:

- 3 jordløse Gadehuse, hvoriblandt Slottet (Matr. Nr. 25).

Visti Christensen i Egebjerg ejede:

- 1 Hus med Toft til (Jens Feldborgs).

Selvejer var:

- Matr. Nr. 34, Sergeant Holm.

1763—1800.

Efter *Bertel Mogensens Død* 1768¹⁾ maa *Jens Feldingberg* have erhvervet hans Gods i Fly. Han har de 3 Gaarde og Kirkebol i 1771²⁾. Jakob Knudsen Smed synes at have været Selvejer af Herregaards Bol i 1771³⁾.

Gaarden *Herregaard* har da haft følgende Skæbne: 1706, da den kom fra *Gregers Daae* til *Justitsraad Helverschou*, var den en hel Gaard paa Hartkorn 5-2-2-2, der beboedes af Jens Simonsen. Ti Aar efter, 1716, var den derimod delt i 4 Fjerdedele, hvoraf den første brugtes af Chr. Iversen, Povl Mørchs Svingersøn, paa Lerpøtgaard, den anden af Jens Eskesen, den tredje af Peiter Jensen, den fjerde af Kvartermester Fr. Juul; Peiter Jensen og Jens Eskesen boede i Gadehuse i Byen, det samme gælder rimeligvis Kvartermesteren. Peiter Jensen døde i 1719³⁾, og Enken Dorthe Sørensdatter brugte den uden Fæste i nogen Tid, indtil hun blev gift med Chr. Christensen Smed, der var født paa *Anders Brønsdorfs* Gods i Vendsyssel, Tværsted Sogn, men siden opholdt sig paa Estvadgaard. Han fik Fæstebrev paa Gadehuset og dertil hørende Fjerdedel af „Jens Simonsens Gaard“ $\frac{6}{7}$ 1719⁴⁾. Chr. Christensen Vrou (Chr. Dein), boende paa Estvadgaards Gods i Fly, fik den halve Gaard, som Niels Bærs sidst iboede, og frarømte (Hartk. 2-5-1-1) i Fæste $\frac{26}{8}$ 1717⁵⁾. Endnu 1724 var Gaarden delt i 3 Dele, idet Chr. Degn havde Halvdelen, Chr. Smed en Fjerdedel, og Chr. Iversen i Lerpøtgaard den re-

1) Landst. Sk.- og P.bog Nr. 46, 26; Skivehus Amts Skifteprot. 1762—74, 428. 2) Pakken „Efterretninger fra adskillige Steder i Danmark ang. Steder og Byer, hvori der var mere end een Lodsejer 1771“, Rigsark. 3) Estvadgaards Skifteprot. Fol. 7. 4) Estvadgaards Fæsteprot. Fol. 59, Nr. 145. 5) Samme 59, Nr. 144.

sterende Fjerdedel. Aaret efter, 1725, ejer Chr. Degn imidlertid $\frac{3}{4}$ og Chr. Smed $\frac{1}{4}$, og saaledes var Forholdet endnu 1748, 1752, 1760; sidstnævnte Aar fik Chr. Olesen Drebak og Mads Villesen Skøde paa Chr. Degns tidligere Gaard (4 Tdr. Hartk.). Af disse 4 Tdr. solgte de to Ejere ved Skøde af $\frac{14}{9}$, 1765 de 3 Tdr. til Jacob og Jens Bjerregaard, der endnu ejede de 3 Tdr. Hartkorn 1767¹⁾, men $\frac{20}{13}$, 1770²⁾ skødede Jacob Pedersen Bjerregaard (Matr. Nr. 10) 1 Td. Hartkorn af det ham tilhørende Hartkorn i Fly til Chr. Jørgensen i Vroue (hvis Søn Johan Christensen forøvrigt siden blev gift med Jacob Bjerregaards Datter og fik Nabogaarden Daasbjerg i Fæste). I Hartkornsspecifikation 1778 var Herregaard delt imellem Forvalter Laurberg paa Estvadkloster, der ejede Jacob Smeds Bol (1-2-2-2); Chr. Drebak, der — ligesom i 1767 — ejede 1 Td. og Huset (Grønbæk), som han havde lejet ud til Præsteenken Madame Steenstrups; Jacob Bjerregaard, der ejede 1 Td.; Degnen Chr. Brøndum, der ejede $\frac{1}{2}$ Td.; Peder Christensen Vestergaard i Fly, der ejede $\frac{1}{2}$ Td.; Niels Espersen i Fly, ligeledes $\frac{1}{2}$ Td.; og endelig Mads Nielsen Murmester ved Kringeltoft, der ogsaa ejede $\frac{1}{2}$ Td. Alt-saa foruden Smedens Bol, ialt 6 Parceller. I Hartkornsspecificeringen 1791 var der, foruden Smedens Bol, stadig 6 Parceller med følgende Fordeling: 1 Td. til Grønbæk, der nu — sammen med Svalegaard (Nr. 15) — ejedes af Chr. Drebaks Svoger Chr. Simonsen; 1 Td. til Peder Vestergaard; og 4 Parceller paa hver $\frac{1}{2}$ Td. til Mads Murmester (Nr. 26); Peder Tambour (Nr. 29); Ib Sørensen, Skoleholder (Nr. 28); Degnen Chr. Brøndum (Nr. 25), Slottet. Ved Udskiftningen 1798 fik da ogsaa Chr. Simonsen for sit

1) Estvadgaards Skifteprot. Fol. 292. 2) Landst. Sk.- & P.bog Nr. 46, 522.

Hartkorn udlagt det nuværende Grønbæks Jord (Nr. 30 og 31); *Murmesterenken* fik Nr. 26, foruden Kringletoft (for Hartk. 0-2-0-2); *Peder Vestergaard* fik, foruden de 4-4-2-2 han kunde tilkomme for Vestergaard, yderligere udlagt Jord for 1 Td. Hartkorn af Herregaard; *Chr. Sørensen Nedergaard* fik Nr. 28; og endelig fik *Ville Christensen* Nr. 29, foruden de 0-0-1-1, der lige fra 1688 havde ligget til hans Hus; og for Chr. Brøndums tidligere Hartkorn fik hans Søn *Just Brøndum*, Skoleholder, udlagt det nuværende Slots Jord (Nr. 25), foruden at han siden ved Giftermaal med Jacob Smeds Datter²⁾ erhvervede Smedens Bol (Nr. 24).

Anders Jacobsen Seibech i Koustrup (Mønsted S.) skødede $\frac{9}{12}$ 1788¹⁾ til sin Søn *Morten Andersen* paa Koustrup Lerpøtgaard i Fly (Hartk. 5-2-2-1).

Ifølge Hartkornsspecificeringen 1778 ejede *Lundgaard* det samme Gods i Byen som 1763: Nr. 4, 9, 20, 22, 19, 3, Halvdelen af 13 og Nr. 32 foruden endnu et Gadehus. *Estvad Kloster* ejede ogsaa de samme 8 Gaarde: Nr. 16, 17, 6, 8, 12, 15 og 14, foruden 4 Gadehuse. *Hald* ejede Nr. 10 og 11. *Jens Feldingberg* i Trevad Mølle ejede 2, 5 og Halvdelen af 13, samt Huset Nr. 29; han var efterhaanden bleven en stor Jorddrot, som ejede foruden Trevad Mølle og sit Fødehjem i Sønner Feldingbjærg (Gl. Nr. 4), hele Vridsted By (undtagen Præstegaarden), 2 Gaarde i Trevad (Gl. Nr. 3), 1 Gaard i Egebjerg, som hans Søn Ole Jensen (Bregendahl) byttede bort med Peder Povlsen Mørch for Bregendal i 1783, 3 Gaarde i Søby (Gl. Nr. 3, 4 og 9) foruden at han havde Sønner og Døtre paa flere af Egnens Møller. *Morten Andersen* i Koustrup ejede, som ovenfor nævnt Nr. 7 og Præste-

1) Fjends Herreds Sk.- og P.bog I. 2) Erindret i Nutiden som „Marianne o æ Slot“ (Mariane Jacobsdatter).

enken *Madame Bredsdorff* (født Friis) ejede Nr. 21. Hertil kom alle Selvejerne paa Herregaards Jord, som ovenfor er nævnt.

Jens Feldingberg skødede $16/1$ 1788 Hus Nr. 29 til *Peder Jensen*; og *Peder Nielsen Smed*, der var gift med Jacob Smeds Enke, ejede Nr. 24 efter Skøde $24/11$ 1784¹⁾. Degnen *Chr. Brøndum* ejede Baggesdam i 1787²⁾; han har rimeligvis købt den af Ejeren, Jens Feldingberg, der var hans Svoger. I Hartkornspecifikationen 1791 var endnu kun følgende Flyboere Selvejere: Alle ovenfor nævnte Brugere af Herregaards Hartkorn, *Jacob Christensen Brøndum* i Baggesdam, *Chr. Madsen* i Lerpøtgaard (som altsaa maa have købt sig fri fra Koustrup efter 1778), da han udtrykkelig kaldes Fæster), *Madame Bredsdorff* i Kirkebol. Dertil kom to Husejere, *Thomas Skrædder* i Sergeant Holms tidligere Hus (Nr. 34) og *Maren Jensdatter* i Maren Storgaards Hus (Nr. 27).

Husmand *Søren Christensen* af Aakjær fik $6/4$ 1790. Skøde fra *Peder Jensen* paa sit Hus (Nr. 29), Hartk. 0-0-1-1, som ligger Nordvest for Kirken, saavel som $1/2$ Td. Hartk. i Fly Ejendom, som han selv har købt af afdøde *Niels Espersen* $16/6$ 1786³⁾.

$6/8$ 1792 skøder *Jens Feldingberg* i Trevad Mølle sin Halvdel af Baggesgaard til Gaardmanden *Jacob Jensen* og $25/6$ 1793 skøder *Lundgaard* sin Part af Gaarden til ham for 350 Rdl. efter Købekontrakt $28/7$ 1792⁴⁾. *Lundgaard* skøder *Jens Madsen* sin Part af Storgaard (det senere Kjærgaard) og Jens Chr. Mogensens Hus, som han beboer efter Fæstebrev af $11/7$ 1785, for ialt 800 Rdl. $21/6$ 1793⁵⁾, efter Købekontrakt

1) Mandtal paa Formue- og Næringsskat 1789, Rigsark. 2) Folketællingen 1787, Rigsark. 3) Viborg Amts Skifteprot. og Herredets Sk.- og P.bog 374. 4) Herredets Sk.- og P.bog 78 og 103. 5) Samme 79.

$^{12}/_7$ 1792. Lundgaard skøder $^{22}/_6$ 1793 *Knud Jensen* i Fly · Ørbækgaard for 990 Rdl.¹⁾ Lundgaard skøder $^{25}/_6$ 1793²⁾ *Peder Christensen Vestergaard* i Fly hans Gaard tilligemed et Hus (Nr. 32), som Murmester Mads Nielsen Raunsberg bruger efter Fæstebrev af $^{8}/_{10}$ 1770. Tilbage er endnu af Lundgaards Gods efter Obligation fra *Chr. Friis* til *Fru Kammerjunker Lewetzou* $^{24}/_6$ 1793³⁾: Storgaard, Chr. Mogensen; Bækgaard, Ole Thomsens Enke; Mosegaard, Ole Skrædder. Af disse maa dog Bækgaard snart være solgt, da den skal slettes i Obligationen $^{24}/_6$ 1796⁴⁾ tilligemed Aakjær Gaarde.

De resterende 2 Gaarde af Lundgaards Gods maa imidlertid være blevet solgt til Selveje før 1798, da kun Estvadgaards Bønder er Fæstere i Udskiftningsforretningen; rimeligvis ogsaa før 1797, da Chr. Friis udsteder Gavebrev $^{7}/_3$ 1797⁵⁾ til alle dem, der har købt Jordegods af ham, paa Herligheden til samme. Jens Feldingberg skøder $^{24}/_6$ 1795⁶⁾ Herligheden af Kirkegaard til *Thomas Christensen* for 280 Rdl., dog forbindes han herefter til som tilforn at betale den hidtil sædvanlige Afgift af Bondeskylden til Præsten i Vridsted.

Halds 2 Gaarde, Bjerregaard og Daasbjerg (oprindeligt een: Bjerregaard), der kom til Hald fra Oberst Rantzau i 1719, følger stadig denne Hovedgaard: Jens Nielsen (Nr. 11), Peder Jacobsen (Nr. 10) Hartk. 10-4-3-2 hedder Bønderne, da *Chr. Heug*, Borger og Handelsmand i Aalborg faar Skøde paa Hald $^{29}/_6$ 1741⁷⁾, og endnu da han $^{7}/_4$ 1742⁷⁾ pantsætter Hald til *Viborg Domkirke og Hospital*. De nævnes endnu

1) Landst. Sk.- og P.bog Nr. 51, 47. 2) Herredets Sk.- og P.bog 76. 3) Landst. Sk.- og P.bog Nr. 51, 88. 4) Samme 520. 5) Herredst. Sk.- og P.bog 272. 6) Samme 199. 7) Landst. Sk.- og P.bog Nr. 41, 476 og 472.

under ett, da han skøder Hald til Stiftamtmanden, Konferentsraad Baron *Wilh. Güldenchrone* ^{28/4} 1745¹⁾, der to Dage efter, ^{30/4} 1745²⁾, pantsætter Hald til *Hans Fr. von Levetzau* til Oksholm. Men da *Friderica Louise, Friherreinde af Güldenchrone, født Grevinde af Knuth*, sælger og skøder Hald til Landsdommer *Fr. Schinckel* ^{3/4} 1750³⁾, efter Købekontrakt af ^{13/12} 1749, og da *Fr. Schinckel* siden pantsætter den til *Sieur Rasmus Broch* i Randers ^{3/5} 1752, nævnes der 2 Gaarde: Jens Nielsen, 5-2-1-2^{1/2}, og Peder Jacobsen, 5-2-1-2^{1/2}; saaledes ogsaa (Jens Nielsen og Jacob Pedersen) da *Schinckel* pantsætter Hald til Højsterechtsadvokat, *Justitsraad P. Uldahl* i København ^{17/6} 1784⁴⁾. *Schinckel* udsteder endnu en Obligation til *Den almindelige Enkekasse* ^{11/6} 1789⁵⁾, da Bønderne hedder Johan Christensen og Peder Nielsen (Dam). Disse to Halds Gaarde er rimeligvis blevet solgt til Selveje af *Martinus Braem* i 1796, de nævnes i en „Udskrift af Landstingets Skøde- og Pantebog 1807“ under Dato ^{3/6} 1796, men ^{12/7} 1797 beder *Braem* om, at disse to Gaarde maa blive udslettet i Obligationen, Købesummen er 1754 Rdl.⁶⁾

Først 1804—05 blev Estvadgaards Bønder Selvejere ved det store Bortsalg af Klosterets Gods.

Ved Udskiftningen i 1798 var Lodsejerne i Byen følgende: Hr. Forvalter J. Hornstrup paa *Estvadgaards Klosters Vegne*; Hr. *Friisenberg*, Præst i Vridsted-Fly, for Kirkegaard; *Madame Bredsdorff*, Præsteenke, for Kirkebol; Degnen i Ejsing, *Ib Sørensen*, for ^{1/2} Td. Hartkorn af Herregaards Jord (Hus Nr. 28), der brugtes af Chr. Sørensen Nedergaard, Husmand; *Johan Bjerregaard* i Daasbjerg; *Peder*

1) Landst. Sk.- & P.bog Nr. 42, 48. 2) Samme Nr. 44, 52.

3) Samme Nr. 42, 551. 4) Samme Nr. 49, 715. 5) Samme Nr. 50, 469. 6) Herredstingets Sk.- & P.bog Nr. 50, 469.

Christensen i Vestergaard; *Jens Madsen* i Kjærgaard; *Knud Jensen* i Ørbækgaard; *Chr. Mogensen* i Storgaard; *Peder Nielsen Smed* i Smedens Bol (fra Herregaard); *Chr. Vestergaard* i Lerpøtgaard; *Murme-sterenken* (Ane Pedersdatter sal. Mads Niensens) ved Kringeltoft, og for $\frac{1}{2}$ Td. Hartk. af Herregaards Jord (Nr. 26), som hun $\frac{2}{12}$ 1809 solgte sin Søn *Niels Madsen*; *Ole Christensen (Skrædder)* i Mosegaard; *Chr. Simonsen* i Svalegaard, og for Grønbæk med tilliggende 1 Td. Hartk. af Herregaards Jord; *Peder Brøndum* i Baggesdam; *Chr. Olesen (kaldt „Chr. Thomsen“)* i Bækgaard; *Thomas Kirkegaard* i Kirkegaard; *Peder Nielsen Dam* i Bjerregaard; *Jacob Jensen* i Baggesgaard; *Ville Christensen* i Kirkens gamle Hus (Nr. 29) med Toft 0-0-1-1 og $\frac{1}{2}$ Td. Hartk. fra Herregaard; *Ole Jensen Bregendahl* (Søn af Jens Feldingberg i Trevad Mølle) for Bregendals Part i Fly Agre og Enge; *Just Brøndum* i Slottet for $\frac{1}{2}$ Td. Hartk. af Herregaard (Nr. 25) og endelig *Svend Povlsen i Krejlgaard*, der ifølge Skøde af $\frac{18}{12}$ 1786 fra *Chr. Madsen* i Lerpøtgaard var Ejer af en Engparcel i Gaard Enge i Fly, 392 Al. lang, $48\frac{1}{2}$ Al. bred i østre Ende, $63\frac{1}{2}$ Al. bred i vestre Ende ved Aæn, med Bækgaards Eng paa nordre Side og Kirkebols Eng paa søndre Side, Hartkorn 1 Fdkr., Købesum 9 Rdlr.¹⁾ Endelig tilstod man *Thomas Simonsen* Andel i Gadejorden og Heden til $\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn (Nr. 34). Skoleholderen fik udlagt Skolelodden (Nr. 1), 32,000 Kv. Al. til en Kos Græsning og Lod til $\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn. Bregendal fik lige med Kirkebol for sin Part i dette Bols Tilliggende, Hartk. 2-2-3-2. Estvadgaards Gaarde blev udlignet til 4-7 i Hartkorn paa hver Gaard, og det tiloversblevne 0-5-3-2 blev tillagt Est-

1) Viborgs Amts Skifteprotokol 1794 $\frac{24}{2}$.

vadgaards Husmænd. Chr. Olesen i Bækgaard solgte 0-5-1-2 og Chr. Mogensen i Storgaard 1 Td. Hartk. til *Jens Østergaard*, der for dette Hartk. fik udlagt Selvejerlodden Dalum. Johan Bjerregaard solgte 0-2-1-2 fra sin Gaard, og dette Hartkorn fik sin Hovedlod syd for Skoleloddet. *Jens Pedersen* i „æ Bojers Hus“ fik en lille Gadelod vesten Skivevejen indtil Nr. 28's Toft, tilligemed Lerpøtgaards og Kirkegaards Kaalhaver; denne Lod fik siden Nr. 21b. Bojers Hus er utvivlsomt en Del af det gamle Hus Nr. 3, som oprindeligt hørte under Kirken, men betalte Herlighed til Hald; der boede ogsaa i ældre Tider „Bojere“, 3: Budfogeder, i Huset, f. Eks. Chr. Jepsen Budfoged 1645—51, og senere Morten Bojer under Estvadgaard 1791. I Udskiftningsforretningen nævnes ogsaa „Jens Christians Hus“, der er identisk med J. Chr. Mogensens Hus, der tidligere laa under Lundgaard, og hørte sammen med Baggsgaard. Det er sikkert det Hus, der paa Kortet 1768 ses Syd for Kirkebol. Desuden Maren Storgaards Hus og Toft (Nr. 27), som imellem Udskiftningen 1798 og Matrikuleringen 1815 har faaet udlagt $\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn fra Storgaards Tilliggende. Foruden Bojers Hus tilhørte 3 jordløse Huse Estvadgaard, et beboedes 1791 af Anastasius Pedersen („Stasius“) — vistnok det tidligere Hyrdehus: 2 laa ved Østergaards Toft, Nr. 33, der siden flyttede ud og blev til Vinghuset og Nr. 35, der blev liggende, og beboedes af Daniel Bitsches Enke til for faa Aar siden. Først 1900 solgte Vinggaard Toften til Nr. 35, til Jens Andersen, nuværende Ejer af Baggsgaard (Udstyknings-Journal 1900, Nr. 547).

Estvadgaards Huse kom ellers alle ind under Vinggaard forinden Matrikuleringen, hvorfor Vinggaards og undertiden Vinghusets Matrikelnumre (8 og 33) er

blevet fæstet til de Lodder, som Estvadgaards Husmænd fik udlagt ved Udsiftningen.

Vi er nu naaet paa vor lange og trælse Vandring ned til Matrikuleringen 1815, hvorved vi fik de nu-gældende Matrikelnumre, skønt de først blev almindelig bekendt med selve Matrikelen af 1844. Naar vi har ført Ejendommene frem til de nye Matrikelnumres Begyndelse, kan vi betragte vor Opgave som endt. Kan vi følge Gaardene ned til dette Tidspunkt, vil det være os en let Sag at følge dem derfra til Nutiden, idet deres Matrikelnummer den Dag i Dag siger os, hvilken Ejendom hver Parcel hørte under i 1815.

Landbrug i Daugbjerg Sogn i 1830'erne.

Ved *Jens Clausen.*

DEN TID, der her skal omhandles, var en Opgangens Tid i næsten alle Retninger. Deraf faar man det klareste Indtryk, naar man ser den paa Baggrund af den foregaaende Tid, der i Daugbjerg Sogn som alle andre Steder havde sat sine tydelige Spor. Af denne Tid skal da her først gives et ganske kort Rids.

I det 18. Aarhundrede og særlig sidste Halvdel deraf havde en stærk Interesse for Landbruget vist sig ogsaa i vort Land og her naaet at sætte Frugt i Bondereformerne, der fulgtes af en storartet Udvikling i den følgende Tid. Men en Stilstandsperiode traadte i Stedet for dette Opsving, da Napoleonskrigene fulgtes af en almindelig Depressionstid, som for Danmarks Vedkommende blev yderligere kritisk, bl. a. paa Grund af Statsbankerotten 1813, der var foraarsaget af Krigen med England, men ogsaa kritisk derved, at den engelske Regering 1815 indførte den protektionistiske Kornlov. Vil en dansk Bonde nu gøre sig nogenlunde klart, hvor kritisk Stillingen var for det dengang kornindførende Danmarks Bønder, behøver han

blot at forestille sig, hvilken Situation han vilde komme i, hvis det udenlandske Marked pludselig lukkedes for danske Produkter. Denne kritiske Tid varede i aarevis. Indtil 1824 gik det stadig nedad. Først med 1825 begynder en Stigning, der dog var meget ringe foreløbig. Da kom der med 1828 en god Høst og gode Priser samtidig med, at den engelske Kornlov mildnedes, og det lysnede for Alvor for dansk Landbrug. Dog gik der endnu nogle Aar, inden Krisetiden var forvundet. Men allerede nu viser sig Fremskridt og paa mange Omraader en stærk Stræben efter at indføre Forbedringer til Udvikling af Landbruget og til Held for Bønderne. I Aviser og Tidskrifter diskuteres Spørgsmaalene, men vigtigere var det, at der tillige ude i Landet var stærk Interesse for Sagen.

Ogsaa Fjends Herred havde paa den Tid ivrige Fremskridtslandmænd. Skulde en af disse udtale sig om, hvor i Herredet det stod bedst til med Landbruget, vilde han antagelig ikke henvise til Daugbjærg. Da man under Arbejdet paa den ny Matrikel foretog Bonitering over hele Fjends Herred 1818—19, noterede Landinspektøren i Journalen over Arbejdet, at med Hensyn til Landbruget — ikke i Daugbjærg, men i Vroue — stod det godt til. Mergel benyttedes her hyppigt. Og iøvrigt lyder Journalens Ord saaledes: „Vroue By anses for den bedste Avlsby i Fjends Herred, men det forekommer, at Beboerne i denne By ogsaa er meget driftige og arbejdsomme“. Af alle Herredets Byer faar ingen anden end Vroue direkte rosende Omtale. Forhaabentlig har denne Bys Beboere haft Lejlighed til at glæde sig over det; thi en Følge af Boniteringen blev, at Hartkornet — og dermed Skatterne — for Vroue Bys Vedkommende blev sat stærkt op, medens dette ellers kun hist og

her fandt Sted paa en og anden Gaard. For Herredet som Helhed resulterede Boniteringen i lavere Hartkornsansættelser, og for Daugbjærg Sogn blev dette i særlig høj Grad Tilfældet. Og har den Omstændighed, at Vroueboerne fik Ros, noget at gøre med, at deres Hartkorn forøgedes, saa kunde det maaske sluttes, at siden Hartkornet i Daugbjærg formindskedes, saa har Daugbjærgs Landbrug ikke været første Klasses. En saadan Slutning vil dog være meget usikker, og den Kendsgerning, at den eneste By, Landinspektøren direkte dadler for at forsømme Landbruget, er Ørslevkloster, viser, at det efter Landinspektørens Mening her stod daarligst til. Om Forholdene i denne By siger han: „Beboerne i Ørslevkloster benytte meget Fiskeriet i Liimfjorden, men kuns til liden Fordel for Avlsbruget, hvilket undertiden derover forsømmes“. De øvrige af Herredets Byer faar ikke et bestemt Stempel paa sig, og Daugbjærgs Landbrug har da nok paa dette Tidspunkt været jævnt hæderligt, daarligere end Vroues, men bedre end Ørslevklosters. Særlig interessant i den Henseende har Daugbjærg dengang ikke været, og 1820'erne igennem var Forholdet det samme. En Datidens Fremskridtslandmand vilde derfor sikkert ikke lægge videre Mærke til Forholdene her. Snarere vilde han fatte Interesse for Landbruget paa de enkelte Herregaarde. Disse førte dengang an paa Landbrugets Omraade. Her dyrkedes flere Planter end paa Bøndergaardene, f. Eks. Kløver og Raps m. m. Herregaardenes Dyrebestand var af bedre Kvalitet end Bønderbesætningerne. Hver Herregaard havde finuldede Racefaar og paa disse Gaarde fandtes Mejeridrift.

Men i Daugbjærg var intet af den Slags.

Daugbjærg Sogn i det sydlige Fjends Herred havde i 1834 347 Indbyggere og i 1840 350, der boede paa

et Areal af godt og vel 6321 Tønder Land med en Hartkornsansættelse af 137 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdk. 1 Alb., af hvilket 7 Tdr. 3 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. var privilegeret. Til hver Tønde Hartkorn svarede saaledes knap 46 Tdr. Land, hvilket viser, at Jorden gennemgaaende var daarlig ogsaa i Forhold til Fjends Herreds som Helhed. Enkelte Steder i Sognet fandtes Lerjord (Harrestruplund), men ellers var Jorden sandmuldet eller skarpsandig. Af Hede var der meget, og den karakteriseredes som „tør og skarp og mindre end tilstrækkelig til at afgive det Ildebrændsel, som forbruges til Kalkbrændingerne“. Ved Engedal var den bedste Hede. Den var „tjenlig til Faargang, Lyngslet og Tørveskjær“. Fra Seibæk Hede havde Ny Skivehus Ret til at tage 25 Læs Lyng og 25 Læs Tørv, hvert Læs beregnet til 800.

Arbejdsjournalen fra Boniteringstiden giver ogsaa Oplysninger om Jordens Dyrkning, der i den følgende Tid var uforandret og i Hovedsagen ogsaa gælder for 1830'erne, dog saaledes, at der nu paa enkelte Steder forsøges noget nyt. Det ny skal senere blive omtalt. Men lad os først se lidt paa det gamle.

Paa Folketællingslisten 1840 opføres for Daugbjærg Sogn 48 Beboere med Jordbrug som Næringsvej og med deres Familie og Tyende blev det ialt 249 Personer, der levede af Jordbrug. Af de 48 betegnes de 34 som Gaardmænd, medens Resten var Husmænd, der for en Dels Vedkommende for at faa Føden maatte ty til andet end dyrke deres Jord. Nogle af dem var Lejehusmænd. Uopdyrkede Hedestykker blev undertiden udlejede paa saa og saa mange Aar, og derved opstod en ny Slags Fæste „som i sin Natur og i sine Følger forholder sig til den gamle Fæste (til Hovedgaardene) som en pjaltet Kjole til en heel“. Disse Lejehusmænd havde dog kun en meget ringe

Del af Jorden. Det meste hørte til Gaardene. Af disse var ingen over 12 Tdr. Hartkorn. 16 Mænd havde over 4 Tdr. Hartkorn og dermed Stemmeret til de raadgivende Provinsialstænder. Gaardmændene var Selvejere og ingen af Sognets Jorder henlaa i Fællesskab. Til Græsning af Faar og Kvæg benyttedes baade Agrene og Hederne, de side Lavninger og Engene. Det aarlig besaaede Areal har været henimod 1000 Tdr. Land og hele det dyrkede Areal ca. 2000 Tdr. Land eller omkring en Trediedel af hele Sognets Omraade. Dette kan udregnes ved Hjælp af Udsædens Størrelse. Det dyrkede Areal benyttedes over hele Sognet saaledes, at det tilsaaedes i 5 Aar og derefter hvilede i 5—6 Aar. Sædskiftet var Byg, Rug, Rug, Havre, Havre. Ifølge Præstens Indberetning til Rentekammeret 1838 dyrkedes der i Daugbjerg Sogn ingen Ærter eller anden Bælgsæd, ingen Kløver eller Græsfrø lige saa lidt som Raps, Hør, Hamp, Kommen, Humle eller andre Handelsplanter. Indvandrede Holstenere eller Slesvigere havde bragt Raps med sig til Landet og den dyrkedes nu flere Steder, ogsaa af Bønderne, men den var en vanskelig Plante, der meget ofte slog fejl, og i Daugbjerg Sogn fandtes den ikke. Rodfrugter avledes heller ikke her, selv om der allerede i 1820'erne var gjort Forsøg med Røedyrkning i Ringkøbing Amt. Derimod dyrkedes Kartoffler ret hyppigt i Daugbjerg. Kolonisterne havde ført den til Nabosognet Frederiks. Dog først nu var den ved at slaa igennem i Omegnen. Som Regel dyrkedes den dog kun i Haver og Tofter, og avledes den i større Udstrækning, var det for at der ved Salg af den kunde vindes en Indtægt. Den Art, der anvendtes, var den saakaldte Alhedekartoffel, der her sattes med forholdsvis store Mellemrum og gerne klatgødedes. I 1837 udgjorde hele Sognets Kartoffel-

avl 880 Tdr. Den øvrige Avl bestod saa godt som udelukkende af de almindelige Kornsorter, Rug, Byg og Havre.

I 1838 oplyses, at Udsæden sædvanlig var:

262 $\frac{1}{2}$	Td. Rug,	der antages at give	5	Fold,
123	” Byg,	” — —	8	—
360	” Havre,	” — —	6	—
4	” Boghvede,	” — —	6	—
110	” Kartoffler,	” — —	8	—

Saafrømt dette stemmer med Virkeligheden, kan det antages, at Daugbjærg Sogns Kornavl i 1837 og deromkring har udgjort:

1312 $\frac{1}{2}$	Td. Rug	eller pr. Td. Htk. ca.	9 $\frac{1}{2}$	Td.
984	” Byg	” — —	7	”
2160	” Havre	” — —	15 $\frac{3}{4}$	”

foruden lidt Boghvede og saa

880 Td. Kartoffler eller pr. Td. Htk. ca. 6 $\frac{1}{2}$ Td.

Dertil kommer Høavlen, der for Daugbjærg Sogn og By 1804 opgives til 1 $\frac{1}{2}$ Læs pr. Td. Htk., selv om Mængden ikke var nøjagtig den samme over hele Sognet. Daugbjærg Mølle avlede 2 Læs pr. Td. Htk. og det samme var Tilfældet i Engedal, medens Vedhoved ingen Hø havde. I det hele taget var saaledes Høavlen ringe. Rugen var den vigtigste Del af Avlen. Den Rug, der dyrkedes var gerne den gamle danske Rug, hvorefter en Del fra Fjends Herred, udførtes til andre Egne. Sædebyg fornyedes sjældent — i Modsætning til Rugen $\frac{1}{2}$ og den almindelige Sort var den 6-radede. Den Havre, der dyrkedes, var den graa. Det er muligt, at der fandtes Havre fra Holstebroegnen i Daugbjærg og maaske ogsaa Sallinghavre. Derimod fandtes næppe toradet Byg, der paa den Tid betegnes som en helt ny Plante i Viborg Amt.

Den Tid, der her behandles, var ofte ret uheldig for Kornavlen. Aarene 1828—29—30 havde været vaade, og Rugen blev daarlig egnet til Brød. I 1826 havde der — som i 1819 — været ligefrem Misvækst foraarsaget ved Frost og ved Hede og Tørke. Da maatte mange Bønder købe Korn, medens Salg deraf ellers var en særdeles vigtig Indtægt for dem. Om trent paa samme Maade gik det i de daarlige Høstaar 1834—35—36. I 1834 havde der været en næsten tropisk Hede og 1835 havde en stærk Storm den 8. August bevirket, at en usædvanlig stor Mængde Rug blæste af, hvoraf en Følge blev, at Bønderne i de følgende Aar ofte høstede Rugen for tidlig, saa Brødet maatte bages af umodent Korn. Efter det daarlige Aar 1836 kom 1837 med en meget tør Sommer. Den 8. Juli var Vejen til Viborg „formedelst den lange Tørke næsten ufremkommelig for Støv“. Næsten hvert Aar slog i det mindste en Sædart fejl. Dog havde der fra Midten af 1820'erne været Fremgang i Kornproduktionen, og i 1830'erne avledes nok saa mange Fold som tidligere, saa nu kunde noget mere sælges. Det, der solgtes, var dog gerne det daarligste Korn, da Kornhandlerne ikke gav stort mere for „skiden Sæd“ end for godt Korn. Derfor saas det undertiden, at paa Landet var Kornet dyrere end i Byerne. De Købstæder, Daugbjærg var henvist til, var Viborg og Skive, og disse Byer var begge daarlige for Landboerne, naar det gjaldt at benytte Torvet. Kun Uld kunde afsættes til temmelig gode Priser. For Skive var det Skade, at der var Toldklarening ved Aalborg. Foruden Markederne i Skive og Viborg fandtes flere Markeder, der kunde faa Betydning for Daugbjærg. Knudstrup og Vinderslev benyttes vel ikke meget, men det nærliggende Sjørups to aarlige Markeder var vigtige for hele Daugbjærg Sogn.

Ved Aarhundredets Begyndelse regnede man, at af Afgrøden gik der til Udsæd 1 Fold og til Brød-, Føde- og Fedekorn 2 Fold, medens Resten, ca. 1 Fold, solgtes. Med Stigningen i Kornproduktionen fulgte ganske vist et noget større Hjemmeforbrug, men nu kunde dog sælges nok saa meget Korn som tidligere og for Daugbjærchs Vedkommende kunde stadig det, der avledes over 3 Fold, afhændes. Fra-regnes 3 Fold af Avlen, bliver der tilbage til Salg (jvf. Side 6):

2 Fold Rug	=	525 Tdr.
5 — Byg	=	615 —
3 — Havre	=	1080 —
5 — Kartoffler	=	550 —

Priserne var i 1830'erne stadig stigende. I de daarlige Høstaar var Stigningen stærkest, men til Gængæld havde Bønderne da mindst at sælge. At fastsætte en for 1830'erne gældende Gennemsnitspris for Daugbjærg Sogn lader sig ikke med Sikkerhed gøre, men langt fra det rigtige vil det næppe være at sætte Rug til 24 Mark, Byg til 15 og Havre til 9 og Kartoffler til 3 Mark pr. Td. Kornsalgsindtægten pr. Td. Hartkorn i Daugbjærg Sogn bliver da ca. 242 Mark eller ca. 40 Daler.

En forholdsvis stor Del af Avlen anvendtes i Husholdningen. Husholdningskornet skulde gerne males og dette foregik da i Daugbjærg Mølle, der i 1830'erne malede ca. 500 Tdr. Korn aarlig. Hvor meget der medgik i den egentlige Husholdning bidrager især Aftægtskontrakterne til at give Oplysning om. Til Fodring af Besætningerne gik ogsaa meget, selv om Dyrene var ude en meget stor Del af Aaret eller for Faarenes Vedkommende langt den største Del. Som Regel gik Faarene i Hederne og kun sjældent paa Agrene. Men Faargangsbøden skulde helst være af

de tørre, mente man; „thi siid Græsning frembringer Sygdom“.

I Sommeren 1837 var der i Daugbjerg Sogn 1250 Faar eller 9 pr. Td. Hartk. og i Vinteren 1164, men ingen af de ædlere indførte Racer. Den aarlige Forøgelse af Faarebestanden var 86 Stk. Som oftest fødte Faarene kun et Lam og disse var gerne smaa og magre og ikke gode til Slagtning. Derfor lagdes en forholdsvis meget stor Mængde Beder til. Disse gav meget Kød, og en 3-Aars Bede kunde give op til 3 Pd. Uld. I Fjends Herreds Hedeegne fandtes endnu 1839 „de originale danske Faar“. Dette Faar, det gamle Hedefaar var „livligt og i Forhold til dets Størrelse noget langbenet; det var kortere i Kroppen og mere tætsluttet“ end en senere Tids. Mange af dem, maaske Halvdelen, og næsten alle Væddere havde halvmaanedannede stærke Horn. Ulden var meget grov og raeg (ukruset), mest paa Laarene, og deres Hale var ganske kort og spids. Disse Faar var meget haardføre og bjergede sig ude den største Del af Vinteren og var heller ikke underkastet Faaresygdomme i saa høj Grad som de blandede Racer eller de indførte, der især fandtes paa Herregaardene. Men omkring 1830 var disse Faar blevet paavirket en Del ved Krydsninger, saa det gamle Faar i den følgende Tid blev omændret til den almindelige Hederace, der dog bevarede de fleste af den gamle Races gode Egenskaber, selv om den blev mindre haardfør under Opvæksten. Den ny Blandingsraces Faar blev langhalede og kullede, men bevarede den gamle Races Nøjsomhed. Af Betydning var det, at den ny Race afgav noget mere Uld, der ganske vist var kort, men for det meste saa fin, at den tilstrækkelig renses og sorteret skattedes højt i Klædefabrikerne. Den Uld, disse Faar afgav, udgjorde efter de ret forskellige An-

givelser fra 1 til 3 Pd. aarlig i to Klipninger og kostede ca. 40—44 Skilling pr. Pund, hvilket Fabrikejer Johannes Bruun til Bruunshaab sagdes at give for Uld af Hedefaar paa samme Tid som han gav omkring 100 Skilling for den bedste indenlandske spanske Uld. Faarenes Vægt paa denne Tid angives ret ubestemt, men laa som oftest mellem 12 og 24 kg.

Ved den første fuldstændige Kreaturtælling her i Landet Februar 1838 var der i Daugbjerg Sogn 157 Køer, 66 Stude og 70 Stkr. Ungkvæg, medens der i Juni 1837 havde været 160 Køer, 73 Stude og 55 Stkr. Ungkvæg. Dette blev gennemsnitlig noget mere end en Ko og en Stud pr. Td. Hartkorn. Skønt det bedste Kvæg i Viborg Amt fandtes i Salling, opdrættedes dog ogsaa i de skarpere Egne stort Hornkvæg, selv om det efter Nutids Forhold ikke var stort. De store Stude paa 4 Aar vejede sjældent ret meget over 200 kg. Kvæget græssede paa Moser og Lyngstrimler eller lignende Steder eller paa Agrene og var ude i indtil tre Fjerdedele af Aaret. Kun paa Herregaardene var Mejeridrift af større Betydning. I Daugbjerg betød det ikke meget. Her blev dengang saa godt som ingen Mejeriprodukter til Salgs. For saa vidt Besætningen gav Indtægt i rede Penge, skete det ved Salg af Kvæg, men ogsaa dette var forholdsvist lidt, selv om St. Blicher, Ypperstepræsten blandt Amtsbeskriverne, kalder Kvægsalg for „den Fond, af hvilken Bonden tager Størstedelen af sine Udgifter“. Thi naar den aarlige Tilvækst i Besætningerne for Daugbjerg Sogn 1838 ansloges til 35 Stk., saa bliver der til Salg aarlig kun en Stud for hver fjerde Td. Hartkorn. Eksempelvis kan det nævnes, at den 29. September 1838 kostede et Par Stude 50—70 Daler i Viborg, og selv om Priserne steg stærkt i de følgende Aar, vil dog en Studs gennemsnitlige Værdi i 1830'erne

være sat højt nok, naar den regnes til knap 30 Daler. Pr. Td. Hartkorn bliver da den aarlige Indtægt ved Kvægsalg at anslaa til ca. 7 Daler.

I Daugbjærg Sogn holdtes kun de højst fornødne Heste. Den aarlige Forøgelse af Hestebestanden opgives i 1838 til kun 3, saa der blev ingen Heste at sælge, og ad den Vej fik Daugbjærgboerne da ingen direkte Indtægt. Handledes der med Heste, var Pri-serne, der i 1830'erne stadig steg, saaledes, at en almindelig Landhest fra Daugbjærg sikkert vurderes højt nok, naar den sættes til ca. 50 Daler. I denne Tid lød der endnu rundt omkring fra Klager over Hestevalens Tilbagegang, og Daugbjærg Sogns Heste var ikke at prale af. De Heste, der holdtes, var af den gamle Race, der endnu ikke var ændret ved Krydsning med fuldblods. Hestene i Daugbjærg Sogn var fra 9 til 10 Kvarter høje, men klodsede og efter 5—6 Aars Alderen bugede. Dog betegnes de som ret gode Arbejdsdyr, men ikke til at afsætte uden for deres Hjemegn. Modefarven var i 1830'erne lysebrun, hvilket Daugbjærgboerne dog ikke tog Hensyn til. I det hele taget blev der ikke lagt an paa at faa Hestene til at se flotte ud. Sjældent eller aldrig strigledes de, og Strøelse fik de intet eller i hvert Fald utilstrækkeligt af.

En Slags Husdyr, der for Daugbjærgboerne heller ikke betød en direkte Indtægt, var Svinene. Først senere, da Mejeridriften fik Betydning, blev ogsaa Svinene talrige. Ved Kreaturtællingen i 1838 var der i Sognet ialt 20 Svin. Den aarlige Tilvækst var 12 Stykker. Deraf ses det, at kun faa af Beboerne holdt Svin. Blandt dem, der gjorde det, var sikkert Mølleren. De Svin, der fandtes, gik ude saa godt som hele Aaret, men var om Sommeren tøjrede. Kun naar et Svin skulde slagtes, fodredes det først en Tid,

saaledes, at det ogsaa fik Grutning gerne af Rug eller Byg. Kolonisterne i Nabosognet Frederiks gav Svin Kartoffler og Bønderne i Omegnen havde saa smaat begyndt at lære det. Antagelig har da ogsaa en og anden Daugbjærgmand brugt Kartoffler som Svinefoder. De Svin, der holdtes, var temmelig store og grove og ikke lette at fede. De udviklede sig langsomt og slagtedes ofte først, naar de var tre Aar gamle.

En anden Slags Husdyr manglede dengang i Daugbjærg Sogn. Det var Gederne. Derimod fandtes nok en Del Gæs og nogle Høns. Men det var kun til Husholdningsbrug. Det, der kunde sælges og saaledes blive til en direkte Indtægt, var væsenligst Korn samt Kvæg og noget Uld. Naar det sidste tages i Betragtning ogsaa, kan vel efter Beregningerne foran Indtægten ved Salg af Bedriftens Produkter anslaaes til ca. 50 Daler aarlig pr. Td. Hartkorn.

Af denne Indtægt maatte de direkte Udgifter afholdes. Blandt disse indtog Skatter og Tiende den betydeligste Plads, medens ogsaa Fattigvæsen og Skolevæsen krævede en Del. Sammenlagt kan disse Poster sættes til ca. 20 Daler pr. Td. upriviligeret Hartkorn. Noget gik ogsaa til Tyendeløn, der mod Slutningen af 1830'erne var ca. 30 Daler aarlig, lidt over for Karle og en Del under for Piger. Ved Landbruget i Daugbjærg Sogn var 55 Tjenestefolk beskæftigede. For hver Td. Hartkorn bliver det ca. 12 Daler. Ganske vist havde ikke alle Jordejerne Tjenestefolk, men det bliver dog af Betydning at foretage Udregningen efter Hartkorn, især naar det erindres, at ved Anslaaelsen af Indtægten er der ogsaa normaliseret. I Virkeligheden solgte nemlig de større Ejendomme for flere Penge pr. Td. Hartkorn end de mindre. Tilbage blev da ca. 18 Daler pr. Td. Hart-

korn til de løbende Udgifter, der ganske vist ikke var store. Enkelte Beklædningsgenstande og Redskaber maatte dog købes eller vedligeholdes. Og netop i den her omhandlede Tid fik disse Udgifter større Betydning.

Før 1830 brugtes i Daugbjerg Sogn kun Hjulplove. Men i de følgende Aar begyndte Svingplove at vinde Indpas, efter at Landhusholdningsselskabet havde foræret Gaardejer Christen Jeppesen af Daugbjerg en amerikansk Plov. Denne viste sig at virke gavnligt, og da andre Daugbjergboere derefter kunde ønske en lignende, saa forfærdigede Smeden i Byen, Jeppe Sørensen, i Løbet af kort Tid 20 Jærnplove, som blev stærkt eftertragtede, da de var lette at trække og desuden bearbejdede Jorden fortrinligt. I den nærmeste Omegn afhændede Smeden de 12 Plove, medens 5 kom til Salling og 3 over i Ringkøbing Amt. Og paa samme Tid som disse Plove slog igennem i Daugbjerg Sogn, vandt ogsaa Jærnharver Indpas. Tidligere var Harverne af Træ, og man ønskede ikke paa de lettere Jorder at benytte Harver af Jærn, da den Opfattelse var gængs, at man let kunde harve Jorden for meget, lige saa vel som den kunde pløjes for grundigt. Det antoges, at hvis Jorden blev vel gennearbejdet, blev den for tør og mere tilbøjelig til at fyge bort med Blæsten. Naturligvis blev Jorden ved denne Dyrkningsmaade fyldt med Sener og andet Ukrudt og Avlens Kvantitet og Kvalitet ringe. Men da de heldige Virkninger af Jordens bedre Gennearbejdelse viste sig, kom Anvendelsen af Svingplove og Benyttelsen af Jærnharver for Alvor frem. Forholdsvis tidligt anvendtes i Daugbjerg Hyppeplove, medens Tromler derimod ikke omtales. Disse ansaas for at lette Sandflugten. Heller ikke benyttedes Tærskemaskiner og Kornrensemaskiner, hvorimod Hak-

kelsekister med Kniv anvendtes. — Endnu ved Begyndelsen af 1830'erne havde Bønderne i Daugbjerg Sogn anset Mergel for at være „ei alene unyttig men endog fordærlig“ for Jorderne. Kalken betragtedes som en Gift for Muldjorder, da man antog, „at den aldeles opløste dem i deres Bestanddele, saa en ubetydelig Blæst kunde føre den fineste og frugtbareste Muld bort af Ageren“. Men op mod 1840 indtraadte i Daugbjerg en Ændring i Opfattelsen af Mergelens Betydning. Man begyndte at anvende den ved Agerdyrkningen og fandt tillige paa at anstille Prøver med at sammenblende Tørvesmuld, Mosejord, Grønsvær, Kalk og Gødning og mente, at dette Gødningsmateriale gjorde fortrinlig Virkning. Og med Hensyn til selve Avlen søger man ogsaa at naa videre frem. Sidst i 1830'erne lagdes langt flere Kartoffler end bare faa Aar tidligere, omtrent lige saa mange Tønder som tidligere Skæpper. Man begyndte at fodre Kvæget med Kartoffler og betragtede dette som et godt Middel i Bestræbelsen for at forøge Gødningsmængden og dermed Avlen og Velstanden. Bælgsæd, som endnu i 1838 manglede i Daugbjerg Sogn, slog man ind paa at dyrke. Især Ærter, men ogsaa Vikker blev almindelige. Skønt de faa Aar tidligere ikke saas paa Markerne omkring Daugbjerg, stod det dog i 1840 saaledes til, at Ærter eller Vikker dyrkedes paa næsten hver Mands Jord, selv om det ikke var i store Mængder de enkelte Steder. Og paa samme Tid kom Kløveravlen til Sognet. I hvert Fald voksede i 1839 Kløver paa Chr. Jeppesens Mark.

De her paapegede Fremskridt skyldes for en stor Del enkelte Pionerer. Smedens Betydning for Udbredelse af bedre Redskaber er allerede omtalt. Læreren i Daugbjerg, Jens Pedersen, var stærkt interesseret i Landvæsenets Opkomst, og Pastor C. M. R.

Friis omtales som en særdeles ivrig Landmand. Sin Kalkgrube lod han være Kalkgrube, da det ikke betalte sig for ham at drive den, men passede saa sin Gaard saa meget desto bedre. Af Sognets Fremskridtslandmænd ved vi dog bedst Besked om Gaardmand Christen Jeppesen af Daugbjærg. Han blev af Landhusholdningsselskabet opfordret til at gøre Forsøg med Anvendelse af Melkalk og anstillede da i den følgende Tid flere forskellige Forsøg, hvorefter han lod Degnen meddele Selskabet Udfaldet 1841. Til Oplysning om Forsøgenes Art og Virkninger kan Degnens Meddelelser tjene. Af disse fremsættes da her følgende:

„Et Stykke Jord, hvori han (Chr. Jeppesen) i Aaret 1839 saaede Havre og Kløver, gav efter en Overkalkning et rigeligere Udbytte af Havre, og i Aaret 1840 en frodigere Kløverafrørde, end et andet Stykke, der var af lige Størrelse og Beskaffenhed, afgav uden Overkalkning.

I Nærheden af hans Gaard ligger et Stykke Mosejord, hvis Overflade for faa Aar siden bestod af Tuer og vældagtige Sumpe, som han gennemgrøftede, udjevned og paaførte en Deel leret Sand. Her har han nu fortrinlig Agerjord. I $\frac{1}{3}$ Td. Land heraf saaede han sidste Foraar Havre, anvendte 6 Tdr. Kalk, som han nedharvede med Havren, saaede ovenpaa Kløverfrø, som han skjulte ved en Overharvning, og vandt herved en Havreafrørde, hvis Mage jeg aldrig har seet her paa Egnen, uagtet jeg har opholdt mig her i 16 Aar. Kløveren tegnede i sidste Høst og Efteraar til at blive fortrinlig; men hvorledes Udbyttet af den vil blive, vil jo først vise sig i den tilstundende Sommer.

Rugen paa den Jord, der i Foraaret 1839 overkalkedes til Byg, var kjendelig frodigere i sidste Som-

mer, end paa Jord, som savnede denne Overkalkning, men iøvrigt var af samme Beskaffenhed og havde faaet samme Behandling.

Til $\frac{1}{3}$ Td. Land sandmuldet Jord, der af Grøn-jorden var opløjet om Efteraaret, gjødet og ompløjet om Foraaret, anvendte han sidste Foraar 4 Tdr. Meelkalk, og avlede derefter $\frac{1}{4}$ mere Byg, end paa Jord af samme Beskaffenhed uden Overkalkning.

I $\frac{1}{3}$ Td. Land Hedejord, der er godt gennemarbeidet, vil benævnte Christen Jeppesen i dette Foraar (1841) lægge Kartoffler med sædvanlig Gjødning, og, efter at Kartofflerne ere lagte, nedharve over dem omtrent 5 Tdr. Meelkalk, og ligeledes vil han nedharve 5 Tdr. Meelkalk paa $\frac{1}{2}$ Td. Bygsædeland.

Endnu bliver at tilføje, at han i Efteraaret 1839 saaede Rug i noget over en Td. Land, der havde faaet heel Brak og tilstrækkelig Gjødning. Efter denne Behandling avlede han $\frac{1}{3}$ mere Rug, end paa et lignende Stykke, der var behandlet efter den her i Egnen almindelige Methode“.

Chr. Jeppesens Jorder var delt i 9 Skifter og Sædfølgen var Byg (gødet), to Skifter med Rug og tilsidst et eller to Skifter med Havre, eftersom Jorden var daarlig eller god. I det sidste Hold Havre var der tillige Kløver. Efter 1840 arbejdede han imidlertid paa at forandre dette Sædskitte saaledes, at der det første Aar avledes Rug (gødet) og i de fire følgende Aar henholdsvis Byg, Kartoffler og Bælgfrugt, Rug og tilsidst Havre og Kløver eller andet Græsfrø i Henhold til Jordens Beskaffenhed.

Denne Sædfølge karakteriserer Degnen som „den fordeelagtigste her i Egnen“ og paa Chr. Jeppesens og egne Vegne erklærer han, „at Erfaring har viist, at Kalk ogsaa her i Egnen med Fordeel kan anvendes ved Agerdyrkningen; naar den bruges paa en fornuf-

tig Maade“. Jens Pedersen har da været klar over, at Brugen af Kalk kunde overdrives. Om Chr. Jepsens Fremgangsmaade i Længden vilde virke heldigt er en Sag for sig, men hans Forsøg staar som et Tegn paa stor Interesse for at faa det mest mulige ud af den Jord, der dyrkedes, og som et Bevis paa, at der i Daugbjerg fandtes Mænd med baade Interesse for og Mod til at begynde paa noget nyt, en Omstændighed, der var af stor Betydning, da Hensigtsmæssigheden af det ny derved kunde godtgøres i Praksis og give flere Lyst til at forsøge noget lignende. Og disse Forsøg tilligemed de øvrige Oplysninger, vi kan skaffe om Daugbjerg Sogn i 1830'erne, vidner om, hvorledes Fremskridtet var i Anmarch paa Bøndergaardene ogsaa her, selv om endnu mange af Beboerne foretrak at blive ved det gamle. Den forøgede Interesse for bedre Redskaber gik Haand i Haand med Bestræbelserne for at forøge Avlen og i det hele forbedre Landbruget. Og laa 1830 endnu før Fremskridtets Fornyelse efter Landbrugskrisen, hører 1840 dog til den Tid, da Fremskridtet ikke alene var begyndt men i fuld Fart, og 1830'erne viser sig da ogsaa for Daugbjergs Vedkommende som en Opgangstid og det i saa mange Retninger og i saa høj Grad, at dette Sogn i den Henseende ikke stod tilbage for andre Egne, men snarere var noget forud.

Det vigtigste Kildemateriale:

Arbeidsjournal over Matrikuleringsarbejdet i Fjends-Herred 1818—19, Sogneprotokollen og Matriklen 1844 for Daugbjerg Sogn, og en Pakke (Ad. M. J. 1805. 167) [Matrikelarkivet].

Efterretninger om Kreaturholdet i de jyske Amter 1838 og Folketællingslisten 1834 og 1840 for Daugbjerg Sogn (Rigsarkivet).

Skifteprotokoller, Skøde- og Panteprotokoller samt Hovedbøger over Skatter for Fjends-Nørlyng Herreder (Landsarkivet i Viborg).

V. Falbe Hansen: Stavnsbaandsløsningen og Landboreformerne Kbh. 1888. — Gr. Begtrup: Agerdyrkingens Tilstand i Nørre Jylland Kbh. 1810. — St. St. Blicher: Viborg Amt Kbh. 1839. — I. B. Krarup: Landbrugets Udvikling i Danmark fra 1835 og indtil Nutiden Kbh. 1899. — C. Christensen (Hørsholm): Agrarhistoriske Studier Kbh. 1891. — Daniel Bruun: Danmark. — Tidsskrift for Landøkonomi. — Samlinger til jydsk Historie og Topografi. — Viborg Samler. — Viborg Stifts Tidende. — Ny Jyllandspost. — Skivebogen.

Bondeliv i 18. Aarhundrede.

Jeppe Aahjør.

HVOR GJÆRNE VILDE JEG ikke ha kigget ind til min Tipoldefar, Fjandbobonden, som han leved for 100 à 200 Aar siden! Men skjønt jeg i 30 Aar aldrig helt har ophørt at forske i det Æmne: Bonden gennem alle Historiens Tider — saa er det dog saa lidt jeg har kunnet faa paa det Rene om Fortidsbondens Liv *indendøre*. I Litteraturen kom han saa godt som ikke; de skrivende Mænd fandt Æmnet altfor lavt og usselt. Mon Holberg nogensinde har haft sine sirlige abstrakte Ben i en virkelig Bondes Stue? „Jeppe“ er ikke noget Bevis; her er ikke en eneste Detalje, der ikke udmærket godt kunde være udspekuleret i Professorboligen i København.

„Scenen er i og ved en Bondeby i Sjælland“; det er hele den Haandsrækning vi faar, naar vi spørger om, hvordan der saa ud hos Bonden *Jeppe Nielsen* paa Bjærget. Resten maa vi føje til af vort eget som bedst vi formaar. Holberg gjenner os ligefrem fra Dørene hos Jeppe, saa vi ikke kommer indenfor én eneste Gang i det hele Stykke. Heller ikke hos Jakob Skomager tillades det os at faa Næsen indenfor Døren, men den svedne Smugkrosvært kommer trip-

pende ud med Kukmanden, saa Jeppe faar sin Soppen skjænket i fri Luft; hvad der er grumme usandsynligt; for Jeppe er jo ikke *bare* en Fyldebøtte; han vil saare gjerne ha Snapsen, men han holder sandelig ogsaa nok af en Sludder med Værten.

Naa; man skal ikke disputere med Halvguder. Vi faar være glad for Jeppe, som han er, selv om hans Forfatter ikke har villet gjøre sig gemen som en senere Tids Skribenter ved at meddele sociologiske Træk, som *vi* synes var uomgængelig nødvendige til Figurens rette Udstyr.

. Disse Træk finder vi sporadisk hos en Skribent, der leved og skrev en Snes Aar før Ludv. Holberg og som hyppig tog sine Æmner fra denne Egn; jeg tænker paa den snurrige Herredsfoged for Middelsom Herred *Jacob Knudsen Schandrup*. Han var en ren Undermaaler ved Siden af Holberg; kunde egentlig kun hamle op med ham i Plumhed og saa maaske i Versets Formning. Men han havde en egen djærv realistisk Uforknythed til at fremstille sin Tids Skavanker, saa han ingenlunde har fortjent den tavse Foragt, hvormed Litteraturhistorikerne altid har behandlet ham. Han kjendes kun gjennem nogle Lejlighedsrimerier: „Poetiske Skrifter“ (1728), der udkom nogle Aar efter hans Død. De kom ind i Glansen af Holbergs Skrifter og blev borte; er siden kun taget frem i Ny og Næ for at tugtes. Der er ingen Grund til den høje Forargelse. Disse gulnede Vers paa det slette Papir fortæller os adskilligt om jydsk Landliv paa Frederik den 4des Tid, som vi ikke har faaet ret meget at vide om andetsteds. — Schandrup har ogsaa en Jeppe at fortælle noget om; thi det er det snurrige ved alle Fortidens Forfattere: *Bonden* hedder altid *Jeppe* og er uhjælpelig en Fyldevom og Drukkenboldt.

Schandrup fingerer, at han paa sin Vandring en mørk Aften dumper ind i en Bondegaard*). Han beskriver den saaledes:

„Som Tokke-Trold var Laden skabt,
og havde Hundred Munde (o: Fuller),
den havde Tag og Leret tabt,
thi stod den som den kunde . . .
Med Vinger gimped Gavlene
som paa en Vejermølle;
de syntes hugne med en Le
og høvlet med en Kølle.
En ravgal Bygning stod dernæst,
var snerpet ind og rynket,
i hvilket laa et skabet Bæst,
som kløde sig og klynket . . .
Dog overalt fornam jeg der
en Øxenstue dygtig,
den Nederpart paa femten Knæer
den Overdel landflygtig.
Derinde laa et Malkedyr
med Tungen i sin Ende,
som ingen ærlig Bondetyr
var mægtig for at rende.
I Clemmæs Tider (o: Skipper Kl.) fik hun Kalv“ osv.

Han arbejder sig omsider gennem al Elendigheden og kommer ind i Stalden; den saa ud søm var „den nylig besøgt af Svenske og Brandenburgere“; gennem Dynger af Skarn og Bølger af Stank kommer han ind i Stuen:

Nu tænkte jeg paa Nubis Krog (o: Helvede),
hvor Pluto er at finde,
nu atter mig i Sindet slog,
at Fanden var derinde.
Da fik jeg Mod og for mig saa
en firsindstyv' Aars Frue
i Skabning grim i Skindet graa,
ærværdig som en Tue.

*) *Poetiske Skrifter* Nr. 15 („Rosborgs Bryllup“).

Hun hosted og harked, og de røde Øjne randt
paa hende; han beder om lidt til Føden: et Par ny-
lagte Æg, en Ende fed Aal. Jo, god Morgen!

Hun harked ud en farlig Klat
og svor om Blod og Pine,
hun havde kun en liden Slat
af Grød saa sur' som Hvine.

Naa, saa vil han da vente og se Tiden an, til
Manden kommer hjem.

Jo, jo, han kom, men vrinsk og vild,
saa ud som Kul og Sværte,
han harked hele røged Sild
fra Bunden af sit Hjerte.
Han var saa fuld af Borgerøl
som nogen Randers Tønde,
en Kat, han havde, var et Føl,
hans Halftig (Hest) var en Mynde.
Hans Ord gik ud paa Kjæmpeværk . . .

Han pralede forfærdeligt:

Han vidste, hvor Svend Felding laa,
han havde set hans Gryde
og havde været med at slaa
saa mangan vanfør Jyde . . .

Ligesom alle Datidens Pralhanser havde han været
med i Slaget paa *Kjøge Bugt* og hugget Svenskerne
til Plukkefinker.

Han flisked, flæsked og skar Tand
som en forstyrret Stakkel,
og sagde, kom han mer paa Vand,
da gjorde han Mirakkel.
Ja, var der nogen vilde *ham*
til Rommeral (∩: Admiral) omskabe,
da skulde hver søfarende Mand
paa hannem glo og gabe . . .
Men som han pludred allerbedst

af Flodsen saa man komme —
 jeg sagde snart en ganske Læst,
 hver Hjanke som en Tomme,
 af Sild og Brød, af gammel Grød
 iblandt hver andre fare.
 Jeg tænkte, er her flere Stød,
 da maa sig Jacob vare.
 Han slængte sine skidne Ben
 paa Disken for min Næse,
 han spurgte, hvad jeg var for én,
 og om jeg kunde læse . . .
 I samme Stund og Øjeblik
 tog Ole (∴ Ole Lukøje) fat paa Aben . . .

Han snorker snart saa Huset ryster, men saa be-
 gynder han atter at gylpe; nu skrider Konen ind:

Hans Hegenyne (∴ Kone) hævet ham
 hen i et snavset Leje,
 og Gulvet, hvor de drage fram,
 med ham hun maatte feje.
 Hans Knæ de hængte leddeløs,
 hans Næse ved hans Navle,
 mens hun gav Ondt og blev saa bøs
 som Mikkels Hund i Tavle . . .

Og Fortælleren er stadig lige sulten:

Men Smask for Sult og Salt for Tørst
 hvad kan de vel udrette!
 hvad hjalp det mig at rejse Børst,
 forgjæves var min Trætte.
 Jeg maatte i Taalmodighed
 mit Sind og Legem smøre,
 og til en Stolpe skrukke ned,
 hvor Dynen var mit Øre . . .

Saa gaar Natten og Hanen galer næste Hovdag ind.
 Det er sikkert i al sin drastiske Uhygge et trovær-
 digt Billede af Livet, som det førtes i tusinde og atter
 tusinde af Fæstegaarde rundt om i det jyske Land;
 saadan stred vore Forfædre sig igjennem Livet, om-

givet af Tyranni, Smuds, Nedværdigelse og Drukenskab.

Men det var nu Holbergs Tid eller endda lidt før; et hundrede Aar efter er Forholdet omtrent det samme. Vi vil om Bondens Beboelsesforhold her foreløbig spørge os for hos St. Blichers Far Præsten *Niels Blicher i Vium*, altsaa i Nabolaget til Fjends Herred; han skriver 1795:

„Husene er højere og rummeligere her end i *Salling* og Vesterlandet der søndenfor. Vægtavlerne . . . er mestendel klinede Lervægge. De, som kunne overkomme det, overstryge de øverste Tavle med Kalk; de nederste bliver staaende, indtil en Regn eller Slud skyller dem ned, som sker mest med de Sider, som vender mod Sønden og Vesten, i næste Efteraar eller Vinter. Ved dette Klineri maa derfor spildes et Par Dage hver Sommer“.

— Jeg kan endnu huske fra min første Barndom, hvorledes min Mor, vaad og overstænket fra øverst til nederst, sjadskede omkring de tre Udhuslænger med en Strippe fuld af Ler og en Levviklud, hvormed hun overglovrede de udvaskede Vægge, som Køerne havde en medført Tilbøjelighed til at putte Hornene igjennem; saadan kunde man godt komme vestenom en Vinterdag og se Hovedet af et Høved, der havde set sit Snit til indefra at boxe sig igjennem Lervæggen . . . Der staar endnu Lervægge her i *Salling* ikke saa langt fra mig, endda paa velhavende Grund. Derimod er jeg overbevist om, at vi intetsteds vil finde, hvad gamle Niels Blicher rejser sin samfundsbevarende Harme imod i disse Linjer:

„En farlig Uskik, som alvorligen burde ændres og for en Del er bleven ændret i de sidste Tider (1795) er denne: at adskillige — ikke alene *Husmen* og saa *Gaardbeboerne* — ikke har *Skorstenspiber* op

over Taget, men kun et Ildsted under aaben Tag, som ikke er muret højere end til Loftet. Røgen maa drive ovenud af en Aabning i Mønningstedet og af Døre og Luger. Taget indvendig ser ganske sort ud, overdraget med et tykt Lag Sod. Det er rædsomt at se Gnisterne af den lange tørre Lyng og Lyngtørv fare op til alle Sider — især ved Gildesfærd, naar det tillige blæser. Sært nok at Ildsvaade saa sjælden der-ved paakommer!“

Nej, Røgstuen har jeg ikke set, men der skal ha eksisteret én i 1860'erne paa Haderup Hede nær Høgild Bæk, et Hus uden hverken Vinduer eller Døre; naar Ejeren vilde ud eller ind, fjærnede han bare et Par Sojtørv og krøb gennem Hullet*). — Men i Slutningen af det 18. Aarhundrede kjendtes der knap nok andet end Røgstuer hos Fæstebønderne i Fjends Herred, og vi kan godt ta Salling med.

Den fynske Præst *Thomas Mortensen Bredsdorff*, hvis Bror Chr. Bredsdorff var Præst i *Vridsted*, skriver 1763:

„I den Egn, hvor min Bror bor (altsaa *Vridsted-Fly*) og mange flere Steder, helst udi *Viborg Stift* og paa den nordre Kant af *Ribe Stift*, bruger Bønderne ingen Skorstene i deres Huse, men alene en lav Mur, som Ilden ligger ved, og oven i Taget er et Røghul, som hos dem kaldes *Lyre*“.

— En 30—40 Aar efter var Forholdet paa de fleste Steder i disse Egne endnu de samme, saa Herredsfogden i *Fjends-Nørlyng Herred* *Th. Wissing* kunde efter en Inspektionsrejse paa Amtets Vegne (1793) indberette:

„I Almindelighed har Herredsbeboerne ingen Skorstene, men sætter Ild paa Jorden i de saakaldte *Ly-*

*) Se en nylig trykt Bog, ganske ypperlig, af H. P. Hansen (Herning): *Fra gamle Dage*.

rer“. Bagerovne findes næsten altid for sig selv, „uden at være nær ved eller muret til nogen Skorstene“. Ovnene er tit lavede af saa daarligt Materiale, at Wis-sing har kunnet jage sin Kjæp igjennem dem. Husene er forfærdelig tilrøgede, ja helt omløbet med Sod, „saa de skinner som Tjære eller Beg, som synes helt befrygteligt“.

Hvad Hygge kunde der existere i Hjem, hvor Røg og Sod drev ud over alting som en levret Flod!

Niels Blicher skildrer Livet indendørs saaledes:

„Husvæsnet i Almindelighed er ikke just det bedste. Urenligt og uordentligt ligger det ene blandt det andet, hvor man kommer ind uventet. Paa Gulvet gaar en Høne med Kyllinger, en Kat og en Gris i sluttet Selskab og udgjør en Art af uharmonisk Klub. Naar den Tid er ligger desuden en hæsleg skjændende Gaas paa sine Æg under Bordet eller Bænken. Den Læser, som besidder en levende Forestillings-evne, kan skildre sig selv det øvrige i Forhold til Anførte.“

Hvad det angaar at føre Skorstenen ovenud af Taget, som betegner en hel Revolution i Livet indendøre, skete der heri et stort Fremskridt paa Skiveegnen og formodentlig andre Steder ogsaa ved de Forhold, der blev en Følge af *Udskiftningen*. En Del Gaarde maatte jo flytte ud paa Marken; disse nybyggede Gaarde kunde faa Bygningshjælp af det Offentlige, naar Ejeren vilde underkaste sig visse Bygningskrav, hvoraf ét af de væsentligste var, at Skorstenen skulde føres en Alen over Mønningen.

I 1792 kom en Forordning om Brandfaren paa Landet og Betingelserne for at faa Landbygninger assureret; her stilles bl. a. følgende rimelige Krav, der vidner om, hvor lidt der turde forlanges: „*Hvor ingen Skorsten er* skal over Ildstedet være en Bue med

godt Lerloft over; og naar herefter enten en gammel Bygning ombygges eller en ny opbygges, skal Buen over Ildstedet række igjennem 2—3 eller flere Fag, eller [der] skal opføres Skorsten og lægges Loft eller andet forsvarligt Lukke over Bryggerhuse og Kjøkkener, saa intet aabent Ildsted findes under Taget. Omkring Aar 1800 var det kun et ringe Mindretal af denne Egns Gaarde, der kunde fyldestgøre disse smaa Krav.

1795 hedder det i et Syn over en Fæstegaard i Lund ved Skive, at dens Stuehus er i forsvarlig Stand „undtagen at der mangler en Skorsten, hvis Opsættelse med Ler, Mursten, Skorstenshammer og Arbejds-løn vil koste 3 Rdl.“. — Disse fattige 3 Rigsd. har skræmt flere end den gode Mand i Lund. Kommer vi i samme Periode ud til de udflyttede Bønder i Daugbjærg, Laanum, Fly, er der knap en, der ikke har snydt paa dette Kardinalpunkt. Røgen driver fra Grødgryden husvant over det hele i disse nyopbyggede Gaarde; knap én Skorstenspipe i hele Landskabet. *Fly Udflyttere* opfører deres Gaarde i 1799; 24. September er Synet ude „for aa ta æ Kram gued“. De kommer til *Daasbjerg*; mens denne Gaard laa paa sin gamle Plads (1796) havde den en fuldt „forordningsmæssig“ Skorsten; nu maa Beboeren Johan Bjerregaard sukkende erkende, at samme „ej ganske endnu er udført igjennem Tagets Rygning“. Nej, der er endda et bette Stykke tilbage; Synet kommer til *Wil* i Kuhdal; samme Historie! Til Jens Bers i Vinggaard, Chr. Thomasen i Bekgaard, Jens Østergaard i *Dalgaard* — det er til én Haand hver Krumme! End ikke det nyopbyggede *Kjærgaard* har faaet nogen af dens tre Skorstene gjennem Taget, og her prales der endda med en Lade: „byggt paa samme Maade som en Herregaardslade med et Udskud ved

Siden og *Igjennemkjørsel!*“ Vil I bare se! Det var Kjærgaardsbonden absolut ene om i Miles Omkreds. Men sine Skorstene beholdt han inde i Huset, ligesom alle de andre. — Og Røgen drev, og Soden flød, og Øjnene randt med harske Taarer, og Kvindfolkene lugtede af Tørverøg i Favnes Afstand.

En af de første Gaarde, der fik sin Skorsten ud af Tagrygningen, var Grønbækgaard i Trevad; den var kommen saa vidt allerede i Efteraaret 1795; en halv Snes Aar senere er vel de fleste andre krøbet forsigtigt efter, og nu kan man knapt begribe, hvordan Livet kunde leves, ja leves i Aarhundreder uden Skorsten i Hjemmene.

Der kunde ellers ogsaa blive andre Ting at undre sig over i Datidsbondens Levevis. Naturligvis levede man forskjelligt den Gang som nu hos store og smaa Bønder, det vil sige: hos Fæstebønder og hos Selvejere, der var som en Slags Bondeadel. Mens Gaardtypen nuomdage her paa Egnen er den firlængede lukkede Gaard, er det lidt vanskeligt at opstille Typer for Hoveritiden, da enhver Godsejer jo egenmægtig bestemte „Typen“, der aldrig var trykket af noget Skjønhedshensyn, men kun sigtede mod det billigste og nødtørftigste. Maaske kan det dog siges, at Fæstegaarden baade i Salling og Fjendsherred i 18. Aarh. hyppigst var trelænget, mens de større Selvejergaarde saa at sige altid er firelængede; Tendensen er stadig den firlængede, lukkede Gaard, men overordentlig mange bliver stikkende i det paa Halvvejen, især da her i Østsalling paa Eskjær Gods, hvis krasbørstige Ejer Fynboen *Chr. Lange* synes at ha en pervers Tilbøjelighed for Gaarde med stakket Stuehus og et rædelig langt Udhus. Eller hvad siger man til et Monstrum af en Gaard, som han lar udflytte og opbygge i Rybjærg (1794) til *to* Familier; Gaarden er

paa $14\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn*), den har et Stuehus paa $22\frac{1}{2}$ Al. i Længde, $8\frac{1}{2}$ Al. i Bredde, 3 Al. i Højde; men Tærskelade, Fæhus og Stald til begge Familier samler han i ét Hus paa $84\frac{1}{2}$ Al. i Længde og $12\frac{3}{4}$ Al. i Bredde; det er jo en ren Noæ Ark!

„Paa samme Hus befandtes 6 Porte, hvoraf de 4 var til at kjøre igjennem Loen og de 2 til Vognporte; 4 Døre er der til Indgang“. Fynboen i Lange kikker frem fra de „60 store Mælkebøtter“ og alle de øvrige Remedier til Smørrets Behandling, der var alt andet end almindelige paa en sallingsk Fæstegaard i de Tider, deriblandt en stor „*Vinde-Kjærne* med Tilbehør“. Ogsaa i Breum i sin Gaard *Heleneshøj* følger han Tohus-Systemet med en Sals paa 20 Al. og ét Udhus paa 44 Al., hvor han brokker baade Avling, Heste, Fæ og Faar i én Potte. Gaarden er paa 5 Tdr. 7 Skpr. Hartkorn.

Lad os ta en anden 5 Tøndes-Gaard fra 1788 i *Lendum*; Stuehuset er $28\frac{1}{2}$ Al. eller 15 Fag lang, staar paa Syldsten, „bygget paa den i Salling brugende Maade af Fyrstolper, klinede Vægge og Straatag“. Her er *to* Stuer med Lergulv**), og Fjelloft over de 7 af de 15 Fag. Det øvrige — et Bryggers og et Kammer — er uden Loft; naturligvis ogsaa uden Skorsten; da der heller ikke nævnes nogen Kakkelovn kan vi dristig gaa ud fra, at de har ingen haft; for den var de ikke sene til at skilte med. Her bestaar Gaarden af tre Længer. Besætning og Inventar er følgende: 5 *Bæster* (det var det almindelige Navn for Heste dengang), 4 *Køer*, 6 *Stude*, 10 *Faar* og 1 *Vædder*; det var endda en god Besætning! Saa har de 3 *Vogne* og 1 *Harve* med *Jærntænder*, hvad der gir et Præg af Velhaveri; de fleste Steder er

*) Er det Rybjerggaard?

**) *Fjælgulv* træffes overhovedet aldrig.

de halve Tænder af Træ. Saa er der en Plov, 2 *Jærngrebe*, 1 Spade, 1 Skovl, 2 gamle Hjøleer. — Der var *ingen* Svin; de træffes dog, men er ikke almindelige; en god Griseso repræsenterede dengang 5 Rdl. eller Halvparten af en Ko. — Denne Gaard kan udmærket gjælde som Generalnævner for alle de middelstore Gaarde paa den Tid baade i Salling og Fjends Herred. Højere kunde Datidsbonden ikke naa. Med den Smule Høvder og Gaardens øvrige saare begrænsede Indtægter skulde han og Familie opholde Livet, foruden at han skulde udrede en Række Skatter og Afgifter, hvis Størrelse og Antal ligefrem kan faa det til at løbe rundt for én.

Endnu vil vi kigge ind til et Par Storbønder, som nu vilde kaldes Proprietærer; vi tar først *Krarupgaara* i Salling, der ejes af *Niels Refsgaard*. Han bor (1794) i en firelænget Gaard, vurderet til 1400 Rdl. Her er først Vaaningshuset i Nord paa 20 Fag; Egebindingsværk, murede Vægge, „uden nogle faa Tavler til Nør“; Straatag og *tre forsvarlige* Skorstene; 8 Værelser; med Fjelloft over 17 af de 20 Fag; men helt ud til „æ Østerænd“ er den gode Refsgaard nu alligevel ikke naaet med sit Loft, og Brædegulv er der kun bleven Raad til i de 5 af de 8 Stuer. Udhusene er alle klinede og straatakte. — Saa forføljer vi os til *Bregendal* i Fjends Herred, der paa dette Tidspunkt (1794) ejes af *Ole Jensen Bregendahl*; det er vist samme Aar, som han har ladet Gaarden opbygge, nu vil han ha den i den nyoprettede Brandkasse af 1792*).

Først passerer Synsmændene da gennem Stuehuset, 31½ Al. langt, 3¼ dyb (det staar der!), et

*) Bregendal kan altsaa ikke være bygget Aar 1800, hvad en Familietradition gaar ud paa, da Brandsynet tages allerede 1794.

Udskur mod Nord paa 5 Fag hjælper dog lidt paa Snæverheden. Mod Øst er der ogsaa et mindre Udskud. Huset har denne Indretning: I Vesterenden *Storstuen* med en 2 Etagers Bilægger og Fjælgulv, saa følger et Spisekammer og en Forstue ved Siden af hinanden; i Spisekamret er en Skorsten. Saa kommer Dagligstuen med 2 Alkovesenge; her er tre Fag Vinduer og et stort Skab mellem Sengene. I denne Stue findes en Jærnbilægger, saa følger 2 Fag Køkkenen og 3 Fag Bryggers, et Saltkammer og 2 indmurede Kobberkedler; *hele Huset* er dækket med Fjælloft, hvad der turde anses for ret enestaaende i Bondestanden. De tre Udhuse lader heller intet tilbage at ønske og helt ude i Herregaardsstilen er vi, naar den triumferende Ejer til syvende og sidst præsenterer os for en *Kobberhaandsprøjt*e, en Stige, 2 Brandhager og 4 Brandspande! Jojo, den rige Jens Feldingbjærugs Mølleguld har sat haandgribelige Frugter. — Denne Gaard paa den vide, høje Banke stod indtil Flammerne satte den i Knæ (1897) som en hundredaarig rottegnavet Rønne, der forlængst var mæt af Dage.

Nu har jeg fortalt om baade Fæste- og Selvejerbønder, men der var jo da ogsaa den Gang nogen der hed *Husmænd* og Jordløse — ak ja, Masser! Naa ja, hvordan leved da de? Det kan jeg ikke rigtig svare paa i Dag, saadan som jeg gjerne vilde svare paa det. De er saa vanskelige at faa fat i; *de assurerer ikke* i Erkjendelse af, at de knap ejer det, der er værd Kongens Mønt. Vi tyr da endnu engang til den gamle Præst Niels Blicher. Efter at ha givet en indgaaende Beskrivelse af Fæstebonden i sin Menighed siger han:

„Det forstaar sig, at Husfolk og Indsiddere har det langt mere indskrænket. De nærer sig med 4 til 8 Fag Hus. Her er en Skyggetegning af en Fattigs

Værelse: Foruden Boskab indeholder det imellem 80 og 90 Kubikalen. Det usle og urene Vindue kan Daglysningen ikke trænge igjennem. Om Dagen er der kun et sørgeligt Tusmørke. Loftet bestaar af nogle Rafter tættede med Ler; dette er saa vel som Vægge og Møbler (der indskrænkes til et lidet Bord, *en gammel Lighiste* med nogle Pjalter paa, et gammel Sengested med to ganske maadelige Dyner og en liden Ler-Kakkelovn) af saadan Beskaffenhed, at det røber den sorteste Armod og maatte billig bevæge hvert følsomt Hjærte til at ofre den Nøddlidende nogle Medynks Taarer. Forestil dig, Læser, paa sligt et Leje én eller to ældgamle, syge og hjælpeløse — og du vil vist paa Menneskehedens Vegne drage et dybt Suk.“

Vi ser, at Niels Blicher nævner *Lighisten* som hørende med til de Ting, som end ikke det fattigste Husmandshjem kan undvære; han nævner den ogsaa som et Inventar i Gaardmandens Stue. Jeg ved ikke af, at jeg har hørt, at Lighisten nogensinde er bleven brugt som familiært Dagligstuemøbel hverken i Fjends Herred eller Salling, men det er ganske mærkeligt, at den Strimmel Lyng, som i Fortiden skilte os fra Lysgaard Herred, skulde kunne sætte uoverstigelige Skranke for en besynderlig Livsvane, som synes at ha været ganske overordentlig indgroet blandt vore Naaboer mod Sydovst.

Jeppe Aakjær.

Skive-Mosaik.

Jeppé Aakjær.

DE FLESTE AF VORE Provinsbyers Historie maa sammenrimpes af tusind Smaatræk — især da for den ældre Tids Vedkommende — hvoraf hvert enkelt kan synes ubetydeligt, men tilsammenlagt aligevel danner et Billede af Tider og Tilstande, der nu staar os fjærne. Jeg vil her paa nogle Blade nedtegne en Række saadanne Smaatræk, der har hobet sig op under min 30-aarige Søggen efter Skives Historie; de knippes kun sammen ved Tidsfølgen, ligesom de gamle Aarbøger, som Munkene sad og nussede sammen i deres Celle ind imellem at de læste deres Breviar. Jeg gaar dog ikke længere tilbage end til *Christian 2.*

1515 ¹²/₁₁ faar *Thomas Iversen Juul* og Hustru *Lene* Livsbrev paa *Skivehus*.

Christian II skyldte nemlig Th. I. 1000 rinske Gylden i godt Guld og halvfjerde Tusinde danske Mk. Penninger; han pantsætter nu derfor „vort og Kronens Slot *Skiffwehuss*“ med al dets Rettighed. *Thomas* yder til Gjengjæld 100 Mk. Penninger „og holder os og vort Folk en Nat over, naar vi i den Egn kommendes vorder“. — „Og skal han bygge og

forbedre Slottet og det ved Hævd og Magt holde, som det sig bør“.

Stakkels Christian fik andet at gjøre i sit bevægede Liv end aflægge Visit paa Skivehus. Han fik langt mere Ærinde i Stockholm, langt mere end godt var!

1520—24 kom Slottet til *Niels Høg*; han benyttede sit Ophold der til at forskjønne den gamle Kirke med de Kalkmalerier, som for bare en Menneskealder siden (1888) blev pillet frem af Kalken. Det var én af Katolicismens sidste Gjærninger i disse Egne, og ikke den værste. — Man gjætter jo paa, at det er Præsten *Jens Pedersen*, den samme, hvis Navn staar paa den store Kirkeklokke fra 1511, der har udarbejdet Planen til hele den rige katolske Billedbog, der smykker de gamle Hvælvinger i den nu til Ligkapel degraderede lille Kjøbstadkirke*). Det er tillige blevet hævdet, at det er samme Hr. *Jens*, der kommer igjen i det gamle Reformationsrimværk „*Peder Smed*“, naar det hedder i Fortalen paa første Side: „Som *Lars Foged* i Skive sidder ved sin Bordende og *Broder Kort* og *Hr. Jens* sidder hos hannem og lege Vartavl, saa kommer *Peder Smed* ind og siger til *Lars Foged*“ . . . og derefter følger det lange Digt om de Snyderier, som de katolske Præster i *Karup* foretager med Jomfru *Maries* Billede, idet de hælder hende Vand i Hovedet for at faa hende til at fælde Taarer over Menneskenes Ondskab.

Dette Værk, som det forrige Slægtled har gjort megen Væsen af som nationalt „dansk Arbejde“, er i vor Tid bleven afsløret som i en sjælden Grad „*made i Germany*“ (lavet i Tyskland). Det er nemlig et

---

*) Se Pastor *Lohmanns* Værk „*Kalkmalerierne i Skive Kirke* (1890)“, S. 85—91.

oversat tysk Stridsskrift med denne Titel: „Ein Gespräch zwischen vier Personen von der Wallfahrt im Grimmental“, Erfurt 1523 — udgivet af O. Clemen (1906)*). Det udelukker dog ikke, at Oversætteren, ihvem det nu har været, har lokaliseret Satiren og brugt Navne, der dækker over kjendte Personer i Dattidens Skive. At Oversætteren har været en bogdannet Mand, der har kunnet Tysk, siger sig selv. Om det saa har været hin *Peder Thomsen*, Præst i Thorum, som tog livlig Del i Reformationsværket her i Salling, er nu ikke mere til at afgjøre.

1535. *Jep Friis*, som nu er Lensmand paa Skivehus, stævner Povl Skrædder i Haasum for det han var i *Dalsgaard* og var med til at opbryde Jep Friis' Kiste, borttage hans Klæder, Guld, Sølv og andre Kostbarheder og gik siden til Rødding Herredsting og kastede der et sølvbeslaet og forgyldt Horn, som vel ogsaa var Jep Friis'es. Samme Aar stævner Jep Friis *Jens Nielsen* i Hindborg og hans Medfølgere, som gjorde Skipper Clement Udbud, at møde i Horsens. -- Altsammen vilde Glimt af Oprørsilden, der brød sig i Skivehus' blyindfattede Ruder. Det hed sig, her i Grevens Fejde, hvor de fleste af de vestjydske Kjøbstæder var oprørske, at Holstebro opgav Modstanden, da de hørte, at Johan Rantzau og hans Landsknægter rev Tagene ned over Hovederne af Indbyggerne i Ringkjøbing. Det var heller aldrig en Smule for tidlig. Men paa hvad Side stod Skive? Direkte har ingen sagt os det. Men da de store Storme var trukket over de lave Straatage dernede ved den brede Aa, lod den sejrende Christian den 3dje nedbryde Byen *Braarup* og forærede dens Marker og

*) Se en Artikel af *J. Oskar Andersen* i „Kirkehistoriske Samlinger“ V. 4. S. 152, og sidste Udgave af P. Hansens „Dansk Litteraturhist.“, S. 243.

Fælleleder til Skive. Det kunde tyde paa, at Byen allerede den Gang havde valgt en Politik, der var modsat Oplandets. Kong Christian d. 3djes hyppige Besøg i Byen kunde ogsaa tyde paa, at han befandt sig blandt Meningsfæller. Christian den 3. var i Skive bl. a. 1545; han kom fra Holstebro tilligemed sin betroede Mand Iver Juel til Stubbergaard; laa paa Skivehus en Nat — „Torsdagen næst efter St. Pouls Dag“. Dagen efter var den fornemme Rejsende i luthersk Reformation atter over alle Dommerby Bjerge! — Som ovenfor set gav han jo gode Drikkepenge: nemlig hele Braarup Bymarker. Vi havde ham igjen fra modsat Side 1552; „en Nat fra Tirsdag Aften“ 3. Maj. Dagen efter vilde han ha hans Unden. Skive maatte se, om den kunde finde en bitte Ørred under Aabrinke og forøvrigt gjøre sig betalt paa anden Maade. Der kunde altid tuskes med Kongen om en Torvedag eller en anden ringe Ting. Men mod Skive Præst var Hans Naade kneben. Det syntes ihvertfald Præsten. — Der staar et Skraal fra Skive til Resen om den Præstegaard, som kom i Klemme, da Reformations-Jordskjælv rejste alt paa Højkant. Oprindeligen laa Præstegaarden i Resen; her boede da altid i Midaldderen Præsten, mens Skive maatte hjælpe sig med Kapellaner; men 1539 blev Gaarden i Resen — „som nu Nis Lassen boer paa“ — taget fra Præsten; det var *Mads Daugbjerg*; Præstegaarden var herefter en Fæstegaard under Hald og den hjemløse Præst maatte leje sig Gaard til i Skive. Deraf Skraalet. Kongen var klar over, at der var gjort den Skive Præst Uret; vilde egentlig gjerne gjøre det godt igjen; men Præstegaard blev der nu alligevel intet af. Men 1542 strækker han sig dog saa vidt, at han til Præsten forærer $\frac{1}{3}$ „af al Tienden over al Skive Sogn . . . indtil saa længe at vi udi andre Maader

kunde fly hannem en Præstegaard**). Der skulde gaa Aarhundreder, inden det kom derhen. I 17de og Begyndelsen af 18. Aarh. boede Præsten i *Algaden*, der hvor nu Suurballe har Forretning; da denne Gaard i 1715 var brændt ned om Ørerne af dens Beboere, slog Præsten sig ned paa Nørregade, omtrent paa Pladsen for det nuværende Sallinghus; men 1749, da det meste af Skive brændte, kom Ilden op i selve Præstegaarden, og den fortunlede Herrens Tjener flygtede som en Loth med Hustru og Døtre ud over de flammebelyste Marker**).

Tiden efter Reformationen blev ret urolig og rig paa Krige. Kjøbstæderne fik stigende Militærbyrder; ikke alle havde Mod som Præsten *Mads Daugbjærg* til at nægte Modtagelse af Ryttere eller Landsknægte i sit Hus (1545). Byen Skive maatte værsgod samme Aar ta mod 5 af *Reymertt von der Woldes Folk*.

---

*) Heise: Dipl. Viberg., S. 229.

Der er en usalig Forvirring i Skive Kalds Præstelige i det første Aarh. efter Reformationen. Den skikkelige *Wiberg* gir omtrent blankt op. Her er den Række, som mine Studier har fæstnet for mig:

1511: *Jens* eller *Hans Pedersen* (maaske dog kun Kapellan); Jacob Mouritsen, som *Wiberg* henlægger til 1514 har jeg aldrig mødt; saa det er vist et Gespenst.

1529: *Oluf Libbert* (boede i Resen).

1539—1545: *Mads Daugbjærg* (den første Præst som boede i Skive).

1548—84: *Peder Juul* (1559 nævnes *Severin Gregersen*, maaske Kapellan).

1592: *Peder Galschiøt*.

1595—1609: *Chr. Kjeldsen*.

1610—1621: *Antonius Christensen* (Stiftsbogen: *Petronius*).

1627—1652: *Lauritz Knudsen Breth*,
(osv. som: *Wiberg III*. S. 92).

***) Sml. Skivebogen 1914. S. 46—47; 48, 61; 78.

Men det blev ikke dérved. 1550 maa Byen underholde 3 Landsknægte; 1551 er Antallet steget til 6. Snart fulgte endda værre Byrder efter; ²⁰/₁₂ 1557 faar Skive Ordre til i Fællig med andre Byer at udruste et godt Skib med alt Tilbehør til Kongens Flaade; ved Syvaarskrigens Begyndelse lyder det katagorisk — ¹/₄ 1563 — at nævnte Orlogsskib skal udrustes af Skive sammen med *Viborg, Hobro og Sæby*; „de skulde strax lade det Skib gjøre færdigt, som de skulle stille til Rigets Tjeneste, og sende det med gode Redskaber, Skyts, Krudt, Lod, Fetalje, gode Folk og andet nødvendigt til Kjøbenhavns Slot“. — Det var ikke Smaating! De trøstede Skive med, at Aalborg *alene* maatte udruste et lignende Skib.

¹⁹/₆ 1559 kommer der Meddelelse om, at Kongen har taget nogle *Knægte* ind i Riget *paa Aarstøn*; Kjøbstæderne maa efter Sædvane forsyne dem med Øl og Mad; Skive *faar nu 10* af disse søde Skabninger. Kongen skal nok saa snart som muligt skaffe dem af med merbemeldte „Knægte“. Jo, god Morgen! Det var bare en lille Mundsmag paa Krigens Velsignelser. 1562 maa Byen sende 5 Baadsmænd til Udrustning af Orlogsflaaden og ta to i Borgerleje. Det bliver værre og værre! Borgerne stønner under de nye og tyngende Byrder. Ved Slutningen af Aaret 1564 er Byens Krigsskat steget til 400 Rdl. Desuden skal den yde 50 Rdl. til Befæstelse af *Ribe*. Lad os ikke se sure Miner! Det er det mindste Bidrag, der indgaar fra nogen Kjøbstad. Viborg maa spytte 400 Rdl. i Bøssen til samme ædle Formaal. Og saa maa I ikke glemme at sende os noget *Fetalje* til vore Krigskarle! — Aar 1565 er Fordringen 5 Læster Brød, 5 Læster Øl og 100 Tdr. Havre. Først og fremmest: Øl, Øl! at det kan skumme om Skjæget af den, der fører Sværdet mod Svensken! Atter 1566 lyder Raa-

bet til de udpinte Skiveborgere: 100 Tdr. Havre, 2 Læster Brød og 1 Læst Øl maa sendes til *Halmstad* inden 2. Juni. Glem det ikke! Samtidig afsendes 2 Skippund Kobber til Flaaden og 10 føre Karle til Kjøbenhavn. Og stadig maa Byen ta mod Indkvartering af Kongens Landsknægte; pr. Mand koster de Byen 5 Sk. 1 Hvid i Døgnet at fodre. Spektakler laver de for et godt Ord, paa Gaden eller i Byens Ølkipper. Det er Lensmandens Sag at skjære Lyd imellem de raa Karle. Lensmanden var her i Skive en Lensfrue — *Magdalene Banner*, men derfor ikke gjort af Smør; hun kunde udmærket sætte Skræk i „Knægtene“. Der skulde ikke meget til, før hun lod gaa Bud efter Profossen; saadan lød de kgl. Ordre. 1589 maa Skive ta nogle Bøsseskytter; de skal hver ha 6 Potter Øl om Dagen; ikke en Slurk mere. Er de ubehagelige mod Borgerne — hvad de sagtens er — da i Fængsel med dem uden al Naade! Blokken er ogsaa god; eller Bremerholms Jærn! De skal nok komme af med dem inden alt for længe. — Borgerne tror ikke længere paa Regjeringens Løfter, men ser paa deres Skatterestancer, der viser sig værre Aar for Aar: 1565 er de 220 Daler bagefter. 1570 66 Dlr. 77 Mk. osv. 1573 faar de dog tilgivet hele Klatten. 1576 er Byens Krigsskat 100 Rdl.; ingen dansk Købstad gir mindre; Aalborgs er nøjagtig 25 Gange saa stor. De to Byers økonomiske Evne har sikkert staaet i det samme Forhold.

Der staar jo en Lax i Skives Byvaaben, og den fede, spættede Lax, der pilsnar som en Væverskyttel jager ind og ud under „den lange Bro“ over Karup Aa, har lige fra de første Tider været et Tvistens Tegn paa disse Bredder. Saadan stod en Dag i 1517

— altsaa under Christian d. 2den — en hel Hoben pæne Mænd i det duggede Græs syd for Byen for at bilægge en stor Strid mellem de Skive Borgere og *Niels Høg* paa Eskjær, som ogsaa ejede *Hesselbjærggaara* og altsaa ogsaa Gaardens Fiskeri i Aaen. Det var ikke almindelige Skallefiskere, der havde givet Møde hin Pedersdag; nej, det *var* ikke!: Tilstede var nemlig „*Erik Kaas*, med Guds Naade Biskop i Viborg“, *Tames Iversen (Juel)*, „Høvidsmand paa Skive¹⁾“, *Kjeld Iversen* til *Astorp* (∴ Astrup), *Glob Krabbe* til *Østergaard*, *Anders Skeel* til *Hegnet*, *Iver Kaas* til *Nørgaard*, *Jens Hvas*, „Provist paa Spøttrup“²⁾, *Vebner Nielsen Skriver*, Landstingshører, *Las Foged*, Borgmester i Skive³⁾, *Jens Christensen* i *Saustrup*, *Peder Ramsing* og *Sten Jensen*, *Smollerupgaard*, „som Herredsfoged er“ (i Fjends Herred). De gode Herrer faar nu et Forlig i Stand „at holdes ubrødeligen til evig Tid i saa Maade, som efter stander, at alle disse efterskrevne Mænd, som bor paa begge Sider ved forskrevne Aa og haver Enge eller Del, som skyder ud til Aaen, skal ej sætte længer end fra Landet og til midtstrøms, som er halv Aaen over paa enten (∴ begge) Sider, som haver været af Arilds Tid, og et Hundrede Favner imellem hver Garn paa begge Lande . . . og skal ingen ha Voddræt (∴ Togger, som driver i Aaen) imellem Skive Fiskegaarde og Hesselbjærggaards Fiskegaarde“. Undtagne ere *Gammelgaards* Gaardsteder, „som haver været frie, opstandende Fiskegaarde af Arilds Tid til Ørslev Kloster og hendes Forstraag fra Skive Fiskegaarde og til

1) Se ovenfor Side 72. 2) Siden halshugget som Oprører.

3) Ham, som *Peder Smed* kommer ind og tømmer Kruset hos, mens han sætter Lus i Skindtrøjen paa *Adser Bonde*. Se Side 73.

Gammelgaards Gaardsteder“*). — — Der er Perspektiv i saadan et gammelt Dokument, der med en tung Finger peger paa gammel Ret og Vedtægt helt op under Tidernes Bryn. Mon ikke ogsaa der har været Lov og Vedtægt for, hvor Stenaldermanden med de brede Kjæver maatte slubre sine Østers og slænge Skallerne i Dyng?

Et hundrede Aar efter er der atter Kiv om den spættede Ørred, nu er det Herremanden paa Estvadgaard, der gaar og lusker med Toggeret paa de hule Brinker; *Claus Daa*, Lensmanden paa Skivehus, ser ondt efter ham gennem de smaa Vinduesruder. Ind for Skive Byting med ham; Stævning og Prokurator-skraal i høje Maader. Vil du ta Laxen fra os fattige Borgere her i Skive, din Skjælm! P. Munk skyder sin Fuldmægtig foran sig. Han har et Laasebrev — fra 26. Juni 1575, paa sit Gods, Hesselbjærggaard og hele Molevitten. — — 24 Mand har rakt deres krogede Fingre i Vejret paa, „at den Endel og Mark, som *Sti Vesteni*, indvordet til Hesselbjærggaard, havde været frit Enemærke dertil af Arilds Tid, og at Hesselbjærggaards Fiskegaarde have været Fiskegaarde af *Arilds* Tid og haft fri Forstraag til *Skivegaard*, og aldrig havde nogen haft Voddræt eller Sættegarn over Aaen derimellem, som Laasebrevet ydermere indeholder“ . . . Jo, gammel *Arild****) maa holde for, naar Kjæltringer er ude! Men P. Munks Laasebrev tiltrods, maa han dog la Laxen gaa; de trækker frem det ormstukne Dokument fra 1517 og slaar ham dermed saa flad som en Toskilling. Dermed fik ca. 40 Aars Processer en Ende, hvad Fiskeriet angik. Men derfor blev

*) Secher: *Kongens Rettertings Domme II* 1605—14. S. 393.

**) Arild = Ar-eld, Aar-Old, *Tidernes Old* (altsaa ikke noget Mandsnavn).

der ikke mere Fred end jævnhen mellem Skive Borgere og den brøsigte Ejer af Estvadgaard.

Som tit omtalt havde Chr. III (1546) givet Borgere i Skive et skønne Stykke Jord i Braarup til evig Arv og Eje. Nu var det jo ikke Kongens Mening, at der skulde drives Aager eller Handel med den Jord af Enkeltmand, men Jorden skulde være til hele Byens Bedste, den Fattiges som den Riges. Ikke desto mindre var der slette Borgere, der begyndte at sælge bort af Byjorden. Det kom Frederik den 2den for Øre; Gang paa Gang tordner han mod denne uærbødige Brug af hans salig Faders Gave og viser Byen sin Unaade. $11/3$ 1581 havde han givet Skive By Tilladelse til at indhegne dens Forte (∴ Udmarker, hvor Kvæget gaar løst); de bestod væsentlig af disse Gave-Jorder. Men $20/8$ 1587 hjemkalder han gennem sin Befalingsmand paa Skivehus *Henrik Below* sit Naadesbrev, da Skive Borgere „handler med Jorden og udskifter den til de Formuende med Forbigaaelse af de Fattige“. Det var en slem Streg i Regningen for Borgere; de havde faaet Lov til at indhegne — det vil sige ta ind til Dyrkning — deres Kvægdrifts-Jord, „da der ingen Næring eller Handel er til Byen“ (saadan skrives der 1589); nu havde de sat sig i stor Bekostning med Opdyrkningen, og saa kommer Kongens Tilbagekaldelse og vælter hele Spillet. Naa, de kunde jo ha været skikkelige! Det lover de at blive; og saa slettes atter Rynkerne i Kongens Pande. En af de Skive Borgere, der ulovlig havde solgt bort af Byjorden, var en *Christen Eskesen* og Kjøberen var den jordgriske *Peder Munk* til Estvadgaard. Et Kjøbebrev udstedt $4/1$ 1574 viser, at det drejer sig om en Ejendom i Braarup Mark, „Skive Sogn, Fjends Herred, nemlig fem Agre; en Fald Jord norden ved *Glapstrup*, de to Agre norden ved *Christoffer Galschiøtts*

Ager i *Gammelgaard* og sønden til *Egerisgaards* Ager; de tre Agre norden til *Jens Olufsens*, Borger i Skive, hans Ager og ud til Digen; item en Engdel i den Holm sønden til *Borum* Eng, nemlig de tre Parter af Holmen fra *Jens Olufsens* Engdel og sønder paa til Aaen, og endda et Engskifte i *Jegeris* Mark sønden til *Jegerisgaards* Eng og norden til *Anders Pedersen*, Borger i Skive, hans Engskifte^{*)}. — Nu kan den Stedkjendte jo prøve, om han kan rede det halvfjerde Hundrede Aar gamle Ejendomsfilteri fra hinanden! Saa snart P. Munk var kommen i Besiddelse af Jordstykket, borttuskede han til Tredjemand en Lod af det. Men tiltrods for at han nu havde brugt Jorden i ca. 40 Aar maatte han dog overlade det paany til rette Ejermand, nemlig Skive By. Christian d. 4de desavouerede ikke sin højsalige Bedstefar, men dømte (1613) Braarup Jord tilbage til Skive. *Munken* gik i Enge — *Estvadgaards* Enge — og knyttede Næven ind ad Skive til. Den rige Rigsadmiral, der med den danske Flaade havde kløvet alle Have, strandede saaledes her i Karup Aa. Som én af hans Biografer siger viser de forskjellige Domme, der er overgaaet ham, „at hans Pengetransaktioner ikke altid opfyldte Lovens Fordringer“. Men en Knark var han; han gifted sig 2. Gang, da han var 70 og døde da han var 89. Skive By har næppe sendt Krans til hans Ligbaare.

Strid var der ude og Strid var der inde; end ikke det hellige Guds Hus paa Bakken, den hvide Kirke, der lyste saa langt over Aadalen, kunde helt holdes fri. Inden for Kirkens Mure stod Kampen om, hvor enhver skulde sidde eller rettere staa i Stolene, thi i

---

*) Sml. Secher II. S. 394—97.

den katolske Kirke stod man op under Messen. Var man højt nok paa Straa, gik det hele jo glat, som da *Mogens Kaas* paa Krabbesholm, 1634, kort efter at han havde kjøbt Gaarden, fik anvist *fire* Stolestader i Skive Kirke. Ikke altid gik det saa let fra Haanden. Lensmanden, som skal ordne den Slags paa Kongens Vegne, trækker Tingene ud saalænge som mulig; han ved, at det er som at stikke Haanden i en Hvepsere. — 1648 har Kongen faaet Nysmaal om, at det er det rene Kludder med Stolestaderne i Skive Kirke, saa *Bønder* og *Borgere staa* sammen „med mere Uskikkelighed“. Ja, *har* man kjendt Mager!

Det skal ordnes, bitte Lensmand, og Stolene udlejes, saa de indkomne Penge gaar til at opholde en Kapellan; de ældste og mest gifte blandt Bønderne bør staa øverst. Saadan er Kongens naadige Vilje. Lensmanden dukker Hovedet. Men 1655 er Hans Majestæt atter over ham. Han minder om sine tidligere Ordre til Befalingsmand *Ebbe Ulfeld*; de blev ikke adlydt; nu maa det gøres, saa den „*store Uskikkelighed*“ kan forkommes og afskaffes, i det at Borgere og Bønder, saavel som Borgersker og Bønderquinder skulle staa iblandt hver andre der i Kirken uden nogen Underskeed“ (3: Adskjel). De maa staa enhver efter sin Stand og Vilkaar, de *ynge* altid efter de ældre. Der er jo vel et gammelt Pulpitur; men det forslaar ikke; et nyt maa bygges til dem, der ikke kan kjøbe sig Plads. Bønderne ordnes af deres Husbonde. Orden i Sagerne! Godtfolk i Stolene; Bønderne op paa Pulpituret!

De, der kan betale, kan gi 2 Mk. aarlig for de øverste Stole og halvanden og 1 Mk. for de efterfølgende. „Kapellanen sammesteds af bemeldte Stolepenge besoldis“.

Lensmanden er ikke derfor med krum Hals fløjet paa Opgaven, men har fortløbende ladet pæne Borgere og gemene Trælbønder staa Side om Side — „uden Underskeed“. Den velklædte Borger staar og banded i Stolen, naar Bonden ved hans Side kommer til at berøre hans fine Kappe med sit Faareskindsærme. Der gaar 10 Aar og Kongen gjentager sin afmægtige Ordre. Der *skal* bygges et Pulpitur, „som Ungdommen og fattige Haandværksfolk kunde gaa paa“ (³⁰/₉, 1664). Siden forrige kgl. Ordre havde Svenskerne været her, og de var som skabte til at bringe Uorden i Stolerækkerne. Det hændte, at de her og der slæbte dem udenfor, hugged dem i Splinter og stak dem under Suppegryden. Da blev der et Øjeblikks Pavse i Skjænderiet om de Stolestade. Ret længe vared det ikke; saa tog det fat, som om intet var hændet.

I en sirlig Liste fra 1699 har vi alle Skive Borgere fordelt i 70 Stolestader.

I efterfølgende Dokument spejler sig endnu Tidsaanden og den honnerte Ambitions forfængelige Aasyn:

„Edle Hr. Byefoget!

Som han har forlanget hos mig Underretning om den Beskaffenhed, det har med det Stade paa Pulpituret ved Orgelværket i Skive Kirke, som sl. Hr. Amtsforvalter *Winterberg* fordem har besiddet,*) hvorom Monsieur *Stiernholm* paa Kieldgaard skal have adresseret sig ved en Memorial til hans Excell. Hr. Stiftsbefalingsmand og Hans Højærværdighed Biskopen i Mening samme Stade paa sin Hustrus Vegne end her efter for en Afgift at nyde“. Det er rigtigt, at „sal. Hr. Amtsforvalter *Winter-*

---

*) Fr. W. har 1698 givet 20 Rdl. til Kirken og da betinget sig Stolestade paa Orgelværket. (L. Breth, Sognepræsten).

berg*), som en Elsker af Gud og Guds Hus, har givet en Gang 20 Sld. til Hjælp til Orgelværkets Pulpiturs Bygning, men betingede sig aldeles ikke derved nogen fri Stade paa samme Pulpitur“, gav tværtimod i 13 Aar 26 Rdl. „saasom han Tid efter Tid imod Kirken var i andre Maader høflig og raisonabel, saasom baade ved Altertavlens Stafering, som endnu ogsaa bærer hans og hans Hustrues Navn, saa og ved et Alterdug og Klæde til Kirken, som den salig Mand efter sine Ord til mig udlovede, dend Tid hans Skiberum var landløbet paa Sjælland og Vorherre gav Lykke til, at han fik den ud igjen, — hvor af den sal. Mand aldrig roste sig i sin Livstid; og er desto mere uventelig, at man nu vil gjøre Gud og Kirken en Regning derpaa saamange Aar efter hans Død“. Siden har Amtsforvalter *Møinichen* og *Fruen* paa Krabbesholm betalt af Stadet; *Stiernholm* er derfor paa *Vildspor*, ogsaa naar han siger, at *Winterberg* gav Kirken en *Sølvæske*, „da dog samme *Æske* blev af hans Enke (*nu Madame Stiernholm*) betalt til Kirken, fordi hendes Sl. Mands Lig i Kirken blev indsat til Ligbegængelsen (*hvorved Kirkens Dørs Mur ej lidet blev spolerit*, som endnu er synt), hvilket Kirkebogen og udførlig forklarer“. . . . Han havde aldrig tænkt „paa det, som nu vogner. Mons. *Stiernholm* boer 3 Miile herfra og aldrig han enten selv eller nogen af hans nu i 5 Aar har været i Skive Kirke eller ladet sig med sin Seddel anmelde . . .“ og vil saa endda forlange gratis Stolestade! (Chr. Lassen Tychonius 17/8 1714).

) Fr. W. Amtsforvalter i Skive 1695—1708, døde den 18/10 1708.

Som man ser, Forfængeligheden ophørte endikke med Døden; ind i Kirken vilde de ha Liget, om saa de skulde bryde Muren ned for det samme. I Skive Kirkeregnskaber hedder det bl. a.:

„*Oluf Tornson*, Gammelgaard, † 1640 (Borger og Raadmand i Skive). Hans Hustru Lisebet Pedersdatter, † 1619 ³¹/₅. Begraven i Skive Kirke „*ved hans Skammel*“.

1675. „For Sal. Licentiat *Christian Höyros* Ligs Nedsættelse i Korskirken alleniste i Löss-Jord = 3 Sldl. 3 Mk. I Henseende de got Folch nylig tilforn havde givet it Vandbækken til Fundten“.

„For Sal. *Maren Heselberigs* Nedsættelse i hendes sal. Mands Graff i Kirken . . . 3 Sldr.“

1675. „¹⁶/₄ begravet *Kaptejn Hermand Smidt*, 55 Aar.“

1677. ²⁰/₉ begravet Fru Elisabeth sal. Kaptejn Smidts „som nu sidst havde *Maier Bartholomæus af Wismar* til ægte“, nedsat i Begravelsen i Skive Kirke til sin første Mand „uden Ceremoni, thi hun var begravet tilforn“.

Saadan blev man gennem Aarhundreder ved med at stoppe Lig ned under Kirkegulvet; hvad maa ikke denne bestandige Omroden af Jorden inde i et forholdvis lille Rum med slet Ventilation ha avlet af Stank og Géne saavel for Præsten som Menigheden! Thi de fornemme Lig stank jo ikke mindre end de gemene. Om de svære Ulemper ved denne forfængelige Begravelsesmaade faar vi en kraftig Forestilling ved en Klage fra Præsten i Skives Nabokirke *Hem*; han skriver 1790 saaledes:

„Udi Aaret 1781 blev udi *Hem Kirke* af Hr. Greve *Adam Trampe* (til Krabbesholm), som da ejede Kirken, borttaget nogle Stole for Kirkefol-

kene og paa dette Rum anlagt en aaben Begravelse; da han for at forskaffe disse, som derved bleve berøvede deres Plads, [en ny Plads], lod han opbygge et langt Pulpitur langs den sønder Side af Kirken, fra Prædikestolen og til det nederste af det Rum, som nu blev Kirke efter denne Berøvelse. Jeg androg det vel strax, da deraf flød og endnu flyder betydelige Ulejligheder, efterdi Kirken nu ved 2de Pulpiturer (thi der var allerede forhen ét lige over for det andet, langs den nordre Side af Kirken), i det øverste Rum er opfyldt og derfor i denne smalle Kirke er hel besværlig for Prædikanten at tale; men derforuden sidder nu en stor Del af Kirkefolkene baade paa og under Pulpiturerne i et bestandigt Tusmørke, som forbyder dem til sine Tider at synge af deres Bøger og til alle Tider at se Prædikanten. — Her blev vel og i Aaret 1782 holdt et Syn over disse af mig angivne Ulejligheder, men da man ikke vilde støde Hr. Greven og hans Svigerforældre, som da levede, men for hvis Skyld Begravelsen var indrettet, saa blev det derved, at man agtede det fornødent, at Prædikestolen blev flyttet og et nyt Vindue i Kirken indsat for at skaffe noget Lys neden i Kirken. Men [des]uagtet, dette kunde sandelig ikke ophæve Ulejlighederne, men vel gjøre dem mindre, saa blev dog dette ikke engang foranstaltet, men Kirken blev og er i den samme Forfatning, beqvemmere til Daarekisters Oprettelse end til dets bestemte Brug.

Udi Aaret 1785 og 1786 blev Ligene af Generalmajor *Poulsen* og Frue, som døde i Viborg, indsatte udi samme Begravelse og foraarsagede udi disse 2de og næst efterfølgende Aar en meget skadelig Stank, og endnu til sine Tider er det

ikke aldeles rigtig, da udi Begravelsen er intet Vindue, som kan oplukkes, og følgelig kan det ej heller luftes. Men da intet Lig mer maa efter Fundatsen paa Begravelsen derudi indsættes, saa blive man snart befriet fra sidstmeldte Ulejlighed, men de andre vedbliver.

Hem Præstegaard, $\frac{3}{6}$ 1790.

Ravn.

Som det ses af Præstens frimodige Skrivelse tog en Regjeringsforordning 1790 den stygge Skik ved Vingeбенet og forbød at nedsætte flere Lig i Kirkerne; det var ogsaa paa Tide.

I 1673 hændte der i Skive Kirke noget, der længe optog Sindene og tilsidst ogsaa kom Regjeringen for Øre. Det hele ser bare ud som nogle fjantede Lømlers ubetænksomme Narrestreger. Regjeringen forlanger, at „det skal undersøges, om saadant er sket af Vanvittighed eller af Personer, som ej ved deres schellige Alder eller fulde Fornuft ere, eller och af anden mislig Hue og Forset kan være skeet“. ($\frac{4}{17}$ 1673).

Ifølge de Tingsvidner, der indsendes paa Grundlag af de Forhør, som Borgmester *Walter Klercke* har ladet foretage ($\frac{19}{2}$ 1673), er *det*, der er sket, følgende:

Det var den sidste Søndag i Januar nævnte Aar; imellem de to Prædikerne, „før danske Skolemester havde ringet“; da fulgtes de to Gavtyve, Hanskemager Hans *Jørgensen* og Jens Sørensens Søn *Søren*, op til Kirken i Skive. De havde da besluttet, at de skulde ha nogle Løjer for; i den Anledning var Hanskemageren gaaet ned til *Chr. Huus'es*, „hvor der var nogle Piger inde, hvilke han bad efter Søren Jensens Begjering, de vilde komme i Kirke, Præsten *Søfren*

Svenningsen*) var i Kirken; de Piger var Maren Christensdatter Hvid, Johanne Mouritzdatter, Kirsten til Maren Fursmands og Maren til Sl. Laurids Iversens Konis. Og eftersom de havde ikke mere Forstand“, gik de med i Kirken og blev der modtagne af Søren Jensen. Han spillede nu sin selvtagne Præsterolle igjennem alle Stadier. Da Tøserne kom ind, stod Søren for Alteret og sa: „Herren være med eder“, en anden Skarns Knægt, Hans Henriksen, stod i Degnestolen og secunderede: „Og med din Aand“. Saa gik Søren paa Prædikestolen med en Seddel i Haanden, hvoraf han læste og opfordrede dem til at følge Jens Handskemagers Barn til Graven. Nu gik Maren Fursmands Tøs Inger med ham „op til Funten“; hun bar en Muffe i Haanden, som Søren tiltalte med Besværgelsesformularen: „Far herud du urene Aand!“, og spurgte hvad Barnet skulde hedde; der blev svaret „Kirsten“. Daabens Vand rørte han dog ikke ved; men Tøserne kom og ofrede ham Smaasten paa Altret og „Degnen“ den samme Konfekt i Degnestolen. Hans sidste Idræt bestod i at gaa ned paa Kirkegulvet og spørge, om her var nogen „som vilde afløses?“ Jo, Jens Sørensens Læredreng Peder vilde da nok; han satte sig paa sine Knæ paa Kirkegulvet. Søren sa: „Du sidder i god Maade! Hvorimod har *du* syndet?“ „Mod det 6. Bud“. Da slog Søren, som stod ovre ved „Fruens Stol“, ham saadan paa Munden, at han røg helt hen mod Karlens Stade, tog saa en Kjæp og jog ham ud af Kirken. Den Kjæp trængte øjensynligt til at blive svunget over Søren selv. — Præsten gjorde Anmeldelse. Bispens Fuldmægtig spørger Regjeringen, om de skyldige kan slippe med Kir-

---

*) Skive Præst hed dengang *Hans Thomsen Svendborg* (Provst i Hinborg og Rødding Herreder). Døde Aaret efter, 1674.

kens Disciplin. Sagens Udfald kjendes ikke, men det ses, at den frække Søren Far, *Jens Sørensen*, har givet 100 Rdl. til Skive Kirke; kanske har det da været Bod for Sønnens Brøde.

Fra Kirken gaar vi nu ud i Byens Hverdag; nej, først en Blanding af begge Dele; det hedder 1587: At i Skive har de tidligere holdt Marked Hellig Trefoldigheds *Søndag* til Ulempe for Kirkegangen; det maa laves om til Onsdag næst efter H. Tref. *Søndag*, „da de fleste af den omboende Almue søger Markedet og ikke kommer til Kirke“ „tha paa thet slig Uskikkelighet, Forargelse och Gudtz Fortørnelse maa och kand forekommis . .“.

Byen blev ved at være lille og fattig gennem Aarhundreder. Den kravlede og kravlede i den stejle Bakke, men aldrig saa snart fik den sit Hoved ovenfor, før der vankede en Singeldus. Svenskerne og andet Krigerpak plyndrede den ud til Skjorten; Ilden fo'r med korte Mellemrum ud over dens lave Straatage som hylende onde Aander. Dens Navn nævnedes sjælden uden med en Biklang af Haan. Naar Regjeringen flaaede den for Skatter og dens „Borgmester og Raad“ ynkede sig, lød det regelmæssigt: „Lad vær' og skab jer! I er den By i det ganske Land, der gir mindst i Skat.“ Da *Holger Jacobæus* skriver sin *Rejsejournal* (1692) og vil gjøre Rede for „Adskilligt, som enhver By er berømt af“, anfører han spottende om Skive: „*Gryder og Tingstude*“. I Skive blev der lavet en Del sorte Potter, og hvordan det nu kan være: de har altid haft et Skjær af Komik over sig. I Skives ældste Kirkebøger vil man af og til løbe paa én eller anden salig hensovet „*Grydemand*“, der havde ført sin dunkle Tilværelse omme i de smaa *Grydeboder*, et Stræde i Sønderbyen, der fortæredes af den graadige Brand 1715.

Et stolt Øjeblik for Byen har det jo nok været, da Raadet i Spidsen for Borgmesteren 1660 var i Kjøbenhavn for paa Borgernes Vegne at underskrive Souverænitetssakten. De Navne, der staar prentede er: Borgmester *Chr. Thomesen*¹⁾ og Raadmændene Willum Gertsen, Erich Olsen, Niels Nielsen, Peder Andersen, Peder Pedersen, Søren Jensen, Mikkel Mikelsen [Fløy] og *Falck Jensen*²⁾.

I Matriklen for 1661 præsenterer Skive sig højst beskeden i Taxationen saaledes:

„Sognepræsten i Skive³⁾ have efter Ordinansen ingen Residens, og derfor haver maattet kjøbe en gammel Gaard at bo udi, som er noget brøstfældig, som ligger til *Algaaden* og kan gjælde 200 Sld. Fanger ingen Huus- eller Haffueleye. Markjord hannem tilhørig, dog ikke endnu betalt, i *Galletofte*, 1 Sk. Bygsæd, og i *Kirketoft* har Præsten 2 Td. Sæd.

„*I Galletoft uden Byen*“ i *Kircheagger* er „Chr. Smeds Toft“.

*Henrik Christensen*⁴⁾, Kapellanen hans Hus, 12 Sldl.

Borgm. Chr. Thommesen hans Hus og Gaard, han iboer, med to smaa Boder 150 Sldl. Bygsæd udi Bro-rupmark 2 Td. Peder Lauridsen, som han er For-mynder for 1 Td. Bygsæd.

Klippingsmark.

Byemandstoft:

Erik Ollesens Gaard 200 Sld. 4 Td. Land — over Broen — hvor af der gives Skyld til Hald, Ebbe Lauridsen og Peder Persen.

1) Han døde $\frac{21}{8}$ 1675, 75 Aar gl., „den 17. Lig“ [dette Aar].

2) Døde $\frac{5}{5}$ 1675, 86 Aar gl.

3) Hed paa det Tidspunkt *Jacob Danielsen Faber*, Provst; sad i Kaldet fra 1652—67.

4) Ikke nævnt hos *Wiberg*.

„Stalder paa hans egen Fuorter Øxen 3 Par“.
Falch Jensens Gaard, som staar i Pant for Penge
og er Børneguodtz.

Karen Ribe.

Maren Pedersdatter.

*Sl. Her Jens [Thøgersen] i Breum hans Datter
Dorete.*

Peder Andersens Gaard 150 Sdl. I Pant af Dorit
Riises Arfvinger.

Peder Pedersens Gaard 250 Sdl.

Michel Fløy hans Gaard 200 Sdl.

Bergitte Mogensdatter.

Niels Brøndums Gaard og de Huse, han bort-
lejer, 160 Rdl.

Karen Pedersdatter.

Jens Kiildsens iboende Gaard, som tilhører Knud
Lauridsen.

En Gaard, Niels Riis nu sidst haver udi boet, 90 Sdl.

Markus Mikkelsen.

Jens Hesselberg hans Gaard 250 Sdl.

Tingaaden:

Vesterstoff.

Peder Riis' Gaard.

Anders Koldtz Gaard.

Chr. Jepsens Gaard.

Karen Ribers Gaard.

Maren Andersdatters Gaard.

Kjøbm. Mouritz Simonsen.

Søren Løstemand's Gaard. (Ølsalg og Næring).

Den Gaard, Sal. Hr. Jens i Breum tilhører. (*c: Jens
Thøgersen*).

Kjøbm. Jens P. Jebergs Gaard.

Kjøbm. *Chr. Fursmand's* Gaard.

Svend Skomagere's Gaard.

Peder Overgaards Gaard.
Møllerpigens Hus 10 Sdl.
 Mouritz Eriksens Gaard.
Anders Loefoess (c: Ladefoged) *Gaard*.
 Chr. Jensens Gaard.
 Chr. Trudstrups Gaard. (Ølsalg).
 Jens Saals Gaard.
 Dorete Sebstrups Hus.
 Jens Bertelsens Gaard.
 Maren Nielsdatters Gaard.
 Ørske Staffensdatters øde Gaard.
 Jens P. Kremer.
 Hr. Jacobs Hus i Nautrop och Karen Guldsmed
 der i beregnet.
 Ole Jensens Hus i Bilstrup.

Østergaaden:

Niels N. Skræders Gaard.
 Jenns Windes Husværelse, som tilh. Chr. Navntoft.
 Martin Skomaggers Gaard.
 Jens Mogensens Gaard.
 Mette Birches Hus.
 Hans Adamsen, bruger Fiskeri.
Melsen Knudsens Hus.
 Anders Ibsens Gaard, „som Hr. Erik (Brunow) i
Estwad haver i Pant.
 Laurids Poeders Hus.
 Jens Villadsens Hus.
 Søren Grydemands Hus 6 Sld.
 Jørgen Roes Hus.
 Chr. Hustedes Hus.
 Laurids Windes Gaard.
 Søren Kræmers Gaard.
*Summa Summarum beløber sig Skive Byes Gaarde,
 Huse, Boder og Ejendom 6214½ Sdl.*

Item huer *sin Brug og Næring det være sig af Kjøbmandsskab, Ølsall og Handtwercher 2018 Sdl.*

Markjord, Bymarkstofferne, saas...	12 Td.	Byg
Galletofte, saas	16	„ „
Klippingsmark, saas.....	10	„ „
Kirchetoft, saas.....	5 $\frac{1}{2}$	„ 2 Sk.

Hvilke Jord saas thoe Aar med Byg och thoe Aar med *avre* (Havre) och schael saa giødes.

Engjord i Indmarken: 67 $\frac{1}{2}$ Læs Hø.

Broropmark og Eng, hvoraf gives Skyld til Hald, Estvad Kirke og Skive Kirke („3 Ørte Rug, 3 Ørte Byg, Sallingboe mahll“).

Summa Summarum: *Skive skyldsæt for 9851 $\frac{1}{2}$ Sdl. 1 Mk.*“

Da en Sletdaler kun var 64 Sk., er hele Skive By vurderet til knap 7000 Rdl. eller Halvdelen af det, der nu gives for et middelgodt Husmandssted!

I 1679 taxeres Byen igjen, vistnok af Hensyn til den ny Matrikel, der kom i 80' Slutning. Det hedder da: „Denne Taxt er funderet efter Borgemester og Raads Befaling, at den Rige kunde ske Ret og den Fattige ingen Uret“.

Her nævnes „Chr. i *Schouen*“ og „Kirsten Andersdatter i *Schoumølle* af hendes Gaard og Boder“. Mon det skulde være hende, der i Taxation af 1661 kaldes „Møllerpigen“ med et Hus i Byen? Vand-Møllen vesten for Krabbesholm Skov er en saa svag oplyst Lokalitet, at vi maa lægge Billing til Billing for at faa det rejst over Jordsmonnet. Og dog gaar Bækken der saa blank og glad den Dag i Dag og synes ikke Spor af gaadefuld.

1682 er Byen atter bleven taxeret; den ser da endnu mere hæret, øde og fattig ud end tyve Aar tidligere; her er Listen:

Peder Tømmermand et Hus *med Kaaljord* 26 Rdl. 4 Mk.

Niels Hesselberg $\frac{1}{4}$ Gaard med lidet Kaalj. 40 Rdl.

Sl. Niels Brøndums Enke $\frac{1}{2}$ G. med Kaalj. 40 Rdl.

Niels Laadfough en liden Halvgaard.

Rasm. Christensen af Ebeltoft en øde ubebyggt Platz til Gaden 12 R.

Anders Lavridsen i Viborg en Vaaning 13 Rdl. 2 Mk.

*Hr. Christian*¹⁾, en liden $\frac{1}{4}$ G. med et lidet St. Kaalj. 32 Rdl.

Jørgen Sørensen. En Bygning, øde Pl. og Jord til Gaaden med en stor Haffue bagved, 30 Rdl.

Hr. Peder i Ørum²⁾ $\frac{1}{4}$ G.

Lars Vinde³⁾ et Stykke Jord, „kaldis *Dornfjeld*“, 4 Rdl.

En gl. forfalden Gaard tilh. Birgitte Mogensdatter 33 Rdl. 2 Mk.

En liden Husende tilhørende Borgm. Walter 8 Rdl.

Borgm. Findsen et lidet Hus med lidet Kaalj. som Byens Tjener bor udi 6 Rdl. 4 Mk.

En øde Plads, afbrændt som ligger til Gaden, ubebygget, 4 Rdl.

*Sl. Magister Niels Krogs efterladte Enke*⁴⁾ 1 Gaard 60 Rdl.

Anders Lystmand udi Tinggaden 5 Vaaninger med Kaalj. 50 Rdl.

1) Hermed menes *Chr. Johansen Walter*, Kapellan i Skive 1670—90, da han døde.

2) *Peder Christensen Ørum*, Præst i Ørum, Borris, Gammelstrup 1664—88; i hans Tid var Præstegaarden en Røgstue.

3) Skivebogen 1917, S, 50—51; i Slagsmaal med Borgmester *Findsen*.

4) Niels Nielsen Krog, Præst i Skive 1674—80; døde kun 32 Aar gl. Enken er *Gjertrud Nielsdatter Lyngby*, der klager meget over Armod og 6 faderløse Børn.

Søren Jensens øde Jord næst hos 3 smaa gl. Vaaninger 20 Rdl.

Jacob Klocker, 1 gl. Hus.

Lauritz Vinde paa *Essenbech(?) Gaard*.

Jens Hesselbjerg en øde Plads.

Hr. Lars Ollufsen [Breth]¹⁾, Sognepræst, en liden Halvgaard, som han nu haver ladet reparere en Del af og en Del af forfalden, med et lidet St. Kaaljord 56 Rdl.

Borgm. Walter²⁾ en Gaard med Kaaljord, som staar og forfalder, eftersom ingen derudi boer.

Noch et lidet Hus med Kaaljord 13 Rdl. 2 Mk.

Hylleborg Svenningsdatter og *latinske Skolemester*³⁾, 1 Gaard med Kaaljord 80 Rdl.

Niels And. Ray.

Chr. Smed et Hus med en liden Smedie og Kaaljord 13 Rdl. 2 Mk.

Morten Smed et Hus og Smedie 18 Rdl.

Borgm. Walter et St. Kaaljord 4 Rdl.

En liden øde Plads, som den *Latinske Skole* haffue staaet, er afbrændt 0 Rdl.⁴⁾

Jens Sørensen og Husplads er afbrændt 6 Rdl. 4 Mk.

Lars Cantor, Vechter (Vægter) en lidet Huus 4 Rdl.

Peder Knott en liden Halvgaard 40 Rdl.

En gl. Vaaning tilh. Jørg. Skomager forfalden til H. K. M., naar Byens Skatter vorder clareret 20 Rdl.

Jens Ramborg 1 Hus 6 Rdl. 4 Mk.

Sal. Peder Pynt i Hosom hans efterladte Hustru ^{1/4} Gaard forfalden 20 Rdl.

Jens Hesselberg en øde, forfalden Gaard med en øde Kaaljord 50 Rdl.

¹⁾ Se nedenfor.

²⁾ Se nedenfor.

³⁾ s: Jens Sørensen Felsted eller Assenius.

⁴⁾ Se *Skivebogen* 1915. S. 66 ff.

Borgm. Findsen¹⁾ 1 $\frac{1}{2}$ Gaard og med et lidet St. indlugt Kaaljord af en Aggersende 66 Rdl.

Ialt 3998 Rdl. $\frac{1}{3}$ Part til Grund 499 Rdl. 4 $\frac{1}{2}$ Mk.

Her er nævnt en hel Del Borgere, som hver især har sat sit Præg paa den Tids Skive; vi skal ta nogle faa af dem efter Tur og oplyse den Smule om dem, som de sparsomme Kilder har levnet os.

Her er nu først *Niels Hesselbjærg* eller, som han kalder sig de sidste 30 Aar af sit Liv, *Niels Pedersen Lærshou*; han var tit for Skranken for baade det ene og det andet, stod et Par Gange anklaget for Tyverier i større Stil, men redded sig altid ud af Rendesnøren²⁾. Han blev en velstaaende Mand, som Byen hyppig gjorde Ære af. Men det var ikke altid, at han gjorde sin By Ære. I 1686, da Skive Raadhus var dejsset over Ende, akkorderede han med Borgerne om at stable den op igjen. Han blev ogsaa brugt til at opsnuse Folk, der imod Loven brændte Brændevin. Men i en Tyverisag, som omsider paa dømtes ved Højesteret og som kostede Borgmester *Jens Findsen* Bestillingen, staar han med alt andet end Palmer i Hænderne³⁾.

1708 rejste Verner Parsberg paa Skivehus et Sagsanlæg mod Byens Herredsfoged, Povl Fabricius, som har opsat et Stakitværk paa Byens Bekostning „ind paa Skivehus' Fortog, Grund og Ejendom til Gaardens Plankeværk, og med samme lukt bem. Vores Oberste fra hans Vandstæd i Skive Aa, hvor hen hans Øxen med Bæster og andet Fæmon til Vands drives, hvilket skal foraarsage fornævnte Vores Oberste stor Skade og især være hans Bønder til stor

¹⁾ *Skivebogen* 1917. S. 40—50.

²⁾ Se *Skivebogen* 1915, S. 125—26 (Anm.).

³⁾ *Skivebogen* 1917, S. 43 ff. samt S. 59.

Hinder udi deres Kjørsel med Møgagen, Korn og Aulingen, naar de Hoveri gjøre“. — Her er ogsaa Niels P. Lejrskov i Fedtefadet; det hedder videre: „foruden at en Mand dér i Skive ved Navn *Niels Lærskov*, skal have lagt ved forberørte Aa en Del Møg, hvoraf Vandet ikke alene forurenes, at Oberstens Fæ ikke vil drikke det, men at det endog skal kunne være farligt med Sygdom for hans Øxen“.

Om Lejrskovs Motiver skal jeg ikke dømmе, men Fabricius havde faaet Ordre af Regjeringen til at indhegne Byen paa alle Ledder og Kanter for Toldens Skyld; og Parsberg havde med sædvanlig Frejdighed tilegnet sig det meste af Landevejen østenud af Byen, saa den kjørende havde vanskelig ved at passere. — Da *Niels Pedersen Lejrskov* dør uden Livsarvinger Efteraaret 1714 bliver der atter stort Halløj; lad os la den snurrige gamle Borgmester Povl Fabricius fortælle:

Som een af Skive Byes bedste Borgere, ved Navn *Niels Pedersen Lejrskov*, er ved Døden afgaaet og Konen ogsaa er død, er det Spørgsmaal bleven brændende: Hvem skal ha Lejrskovs Jorder?

Hvad samme Jorder angaar, da fortæller Fabricius følgende:

„Som jeg hos een fattig Borgermand i Byen har funden iblandt andre en til Skive Byting falden Dom af 19. Maj 1609, hvilken hans Børn har haft i dansk Skole at læse udi, hvorudi er indført Hans kgl. Majestæt *Frederik den 2dens* Brev af Coldinghuus d. 25/11 1578 (men Originalen er før min Tid borte), som forbyder al Afhændelse paa Byens Markjorder og Ejendomme, under deres Boeslods Fortabelse, som derimod bryde . . .“

Skivehus er kommen til store Dele af Byens Jorder til stor Skade for Byen og dens Borgere.

Der findes en Kopi af Dokumentet for 1609 ¹⁹/₅, hvor der skrives *Chr. I for Chr. III!* — Nævnte Aar, 1609, vilde *Peder Munk ta Braarup Mark fra Skive By.*

Da var Peder Jensen Borgmester og Oluf Jensen Byfoged.

Paa Peder Munks Vegne mødte Jens Jepsen i Nørkjær; og sa „hans Hosbond havde meget Gods *i Fjends Herred* og intet deraf skulde tilhøre Skive By men burde hans Husbond at efterfølge“. Men Borgmesteren klemmer ham ud.

Naa, denne Sags Udfald kjender vi jo (se ovenfor S. 82); men hvilket forfærdende Sjudskeri er der dog ikke gennem Tiderne udvist med Byens vitaleste Dokumenter! Engang fandt man det Pergamentbrev, ved hvilket Kongen sikrede Byen hele Braarup Jorder, paa Raden af en omløbende Betler som Underlag for hans Pas*); her finder man nu et næsten lige saa vigtigt Dokument i Peblingehænder som Skriftlæsningsprøve. — Om afdøde Lejrskovs Ret til det omtvistede Jordstykke gaar Dokumentationens videre de følgende Aar. Jydske Tegnelser for ¹/₃ 1715 resumerer Sagen saaledes:

Niels Pedersen Lejrskov er død uden Livsarvinger og har efterladt sig en Del Jorder omkring Skive — baade Mark og Eng — „som er de bedste til Skive By“ — *ca. 12 Td. Hartk.*; Borgerne i Skive har ikke Raad til at købe dem tilbage, og Lejrskovs fjærnere Arvinger — alle *udenfor* Byen — vil ha Jorderne til Auktion; men det vilde blive til den største Skade for Byens Fædrift etc.; derfor maa det undersøges, med hvad Ret N. P. Lejrskov besidder disse Jorder, hvem han har købt dem af, om af inden- eller udenbys Mand.

---

*) Se *Skivebogen* 1913. S. 124.

Sagens Udfald kjendes ikke, hvad der er i god Overensstemmelse med Lejrskovs øvrige lyssky Liv og Virksomhed.

I Matriklen foran nævnes Hr. *Lars Olufsen*; hermed menes den Skive Præst *Lauritz Olsen Breth*, som havde Kaldet fra 1680 til 1702. Over ham op-sattes der en Gravskrift i Skive Kirke, hvoraf det fremgik, at han fødtes i Tolstrup i Stevns Herred 10. Sept. 1638; fra 1677—1680 var han kgl. Majestæts Skibspræst; fra Søen kom han til Skive.

Om Breth hedder det i *Farstrups og Axelsens Dagbog*, S. 88: „Den 23. Juni 1681 var jeg [*Lauritz Axelsen*, Præst i Østerbølle] i Skive at besøge min gode Ven Hr. *Lauritz Breth*, Sognepræst *ibid.* Vi har for lang Tid siden været kjendte sammen i Lolland og blev den 22. Marts 1678 ordinerede i Kjøb. til Skibspræster. Saaledes vare vi tilsammen i Fred og Krig“. S. 163 skriver han: „Den 1. Aug. 1702 gjorde Hr. *Lauritz Breth*, Sognepræst i Skive og Provst i Hindborg Herred, sin Datter *Sitzel Birgittes* Bryllup med sin Kapellan Hr. Chr. Lassen *Tychonius*. Bisp (Deichmann) i Viborg viede dem. Bemeldte Hr. Chr. Lassen succederede siden sin Svigerfader“. Længere nede paa samme Side hedder det saa: „Ved Mikkelsdags Tider 1702 døde Hr. *Lauritz Breth* i Skive, 64 Aar gl. Han var født i *Arnøje* i Stevns Herred i Sjælland . . . .“

Der skulde tit haard Hud til at være Præst i de Tider; Sæderne var raa og de menneskelige Lidenskaber kom let i Kog; af Landemodeprotokollen ses, at ogsaa *Lauritz Breth* har været ude for noget af hvert. En Skiveborger — om ædru eller fuld kan ikke afgjøres — har væltet sig ind paa ham; Fornærmeren er *Jens Nielsen Ramborg*, der har brugt

usømmelige Ord om Præsten (Stævningen er af $25\frac{1}{3}$, 1684), hvorfor han „bør lide som en Løgner og Ordgyder“; sin Kone *Else Sørinsdatter* har han holdt fra Kirken efter Barnefødsel. 4 Rdl. i Bøde og offentlig Skrifte og Afbigt i Skive Kirke ved Hr. *Niels Simonson*, Hem, — saadan er Dommens Lydelse.

Ved den gamle Præsts Død rev Svigersønnen *Tychonius*, der var én af Tidens skrappeste Rimere, sig for et Sørgekvad, der bar hin Overskrift*):

„*Poetens Lastværk ved Dødens Hastværk*, forarsaget udi et ilde skrevet dog velment Gravskrift over den velærværdige og højlærde Guds Mand Hr. Lauritz Breth, til hans hæderlige Begravelses Tid, som d. 2. Oktober 1702 udi Schive Kirke skal celebreres, i Hast af hans efterladte eneste Søn og Svoger C. L. T.

Bi, rejsefærdig Haand**)! mens fire Linjer skrives,
som til den Sørgeflok fraværende kan gives,
og paa en Ære-Steen kan evig blive sæt
ved Graven, hvor man har nedlagt Hr. *Lauritz Breth*.

Bi, Tvilling Fingre-Flok, om du kan noget bie,
før du i Knageværk dig harmende vil vrie.
Lad sorten Sørgepen gaa i sin fulde Drift,
mens du udile kan et lidet Mindeskrift.

Bi, salten Sørgetaar! forhindre ej mit Øje,
mens jeg min svage Pen til sit Papir kan føje,
flyd siden, mens du kan for denne hjærtens Mand,
som har dig, næst din Gud, i Verden sat i Stand.

Stat, Læsere, og ej forgjet
i hvor du end mon haste,
paa hæderlig Hr. Lauritz Breth
et Øjesyn at kaste.

Han var vel fød paa Sællands Ø,
i Jydens Land dog døde.
Lær: Du ej skal saa lige dø
paa Stedet, som dig fødde.

*) Se Chr. L. *Tychonius'*: *Samling af Vers og Indfald*, Side 100—07. („Sørge-Klæder“).

**) T. var paa Vej til Kjbh. for at søge Skive Kald.

Til Ær' og Gods fra fattig Æt
 Gud hannem vilde føre.
 Lær: Hvor det er for Gud dog le
 en Fattig rig at gjøre.

I fir' og tredsindstve Aar
 han var i denne Hytte;
 lær: Du ej her saalænge gaar
 du skal jo engang flytte.

I to og tyve Vintre var
 han Provst og Præst i Schive.
 Lær: At enhver af os det har,
 som Gud vil hannem give.

I Jesu Haand han gav sin Sjæl
 til Himlens Ære-Gilde.
 Lær: Læsere, at leve vel,
 saa dør du aldrig ilde.

Syd for Skive paa den anden Side af Aaen laa *Landsognet* med sine Heder og sine af Sandflugt rygende Agre; disse Egne tilhørte i det 17. Aarh. væsentligst de *Rantzau'er* paa Estvadgaard. Længst mod Syd helt ind mod Fly Skjel laa *Svansøgaard*; ogsaa den tilhørte en Tid lang Estvadgaard; 1657 bor her et Par Fæstere — Michel Nielsen og „Christens fattige Enke“: „ $\frac{1}{2}$ lille Gaard liggendis for sig sielf i Heden“.

I det 18. Aarh. maa det være solgt fra Estvadgaard, thi $\frac{1}{5}$ 1756 sælges Svansø af *Henrik Pedersen Høeg* til Kancelliassessor *Jens Jørgen Hoppe* for 500 Rdl. Siden ejedes det en kort Tid af *Mads Brøndum*.

Nærmere ind ved Skive laa *Gammelgaard*; det tilhørte paa Reformationstiden Ørslev Kloster (se ovenfor S. 79). Senere blev det en Slags Aftægtshus for aflagte Borgmestre, bl. a. hin *Walter Klercke*, der var knyttet til Byens værste Nedgangsperiode*); de

*) Se Skivebogen 1917. S. 411—12.

andre bedrev Skurkestregerne og løb, men Walter Klercke blev og maatte hyppig svare til det, hans Kolleger bedrev. En svagsindet Mand har han været, men egentlig bevidst Kjæltring tror jeg ikke han kan kaldes. Allerede 1668 nævnes Klercke som Borgmester i Skive, først 1671 faar han Bekræftelse paa Bestillingen og hen paa Slutningen af 1682 faar han Afsked, da han ingen Rigtighed kan gjøre for de offtentlige Midlers Anvendelse, hvad der er kjedeligt for en Borgmester. Saa trækker han sig tilbage til sit *Gammelgaard*, som han dog tit maatte dele med de uhyggeligste og mest frygtede af alle selvindbudte Gjæster: *de militære Exekutioner*. Om Gammelgaard hedder det i en Præsteindberetning 1657*): „G. boer ingen udi“. Allerede 1673 træffer vi dog Klercke herude — som Ejer — og han blev her til sin Død. ^{23/3} 1676 hedder det dog om Gammelgaard, at den „i disse Dage er bortstædt til en Bonde, og en Mand i Norge *Matthias Nielsen*. *Walter Klercke* dør i Gammelgaard 17. Novbr. 1703 og efterlod sig Enken Karen Eriksdatter; hendes Laugværge blev *Niels Pedersen Lejrskov*. Skiftet nævner af Børn 5 Sønner: *Egert*, 38 Aar, Ridefoged paa Seelle Skovgaard, Erik: 38 Aar; hjemme; hjemme synes ogsaa de næste tre at være: *Anthoni*, 34; *Ove*, 30; *Iver*, 18. En Datter *Else*, 28 Aar, tjener Justitsraad von Klingenberg paa Højris. Foruden Gammelgaard ejede Klercke en Gaard i Tastum og noget Jord paa Skive Mark**); tilsammen vurderet til 998 Rdl. Men saa skyldes der i Familieskatter ca. 400 Rdl., saa Sønnerne arver kun 28 Rdl. hver; Else maa nøje sig med det halve.

*) 1651 synes her at bo en „erlig og velbyrdig *Iver Olufsen* [Beck?], forrige Kaptejn over Adelens Soldater i Ribe Stift“.

***) I dette Skifte nævnes „den *Boel* i Ingeborg kaldes *Slot*“.

Tychonius var heller ikke denne Gang sen til at sadle sin Pegasus; Resultatet blev: „*Et Guds Barns Forundrings-Tanker over Guds underlige Forandrings-Tanker* udi den højagtbare og velvise Mand salig *Walter Klerke*, fordm Borgmester i Schive, hans sørgelige Ligbegængelse den 29. Nov. 1703, forestillede de Efterlevende til Undervisning og de Sørgende til Christelig Trøst*):

Store Gud! hvad dine *Domme*
over mine Tanker gaa.
Vil jeg paa *dit* Raadhus komme,
maa jeg slet forbavset staa.
. . . Vil jeg i Fornuften gruble,
jeg ved denne Lygte-Mand
og hans Hveege-Lys snart snuble
og i Irring falde kan.
. . . Livet er en flygtig Skugge,
farer hastig ud afsted
og den Barne-Dyssevugge
løber just paa Gravens Bred.
Nu en anden Suk og Klage
over Ælde føre skal
tælle sine Aar og Dage
op i hele Snesetal.
Nu én i sin bedste Lykke
gjøres ud af Døden Harm,
naar den blege Rytters Krykke
sættes hannem under Arm.
Nu en anden højt maa sukke
ved sin lykkeløse Kaas,
Døden vil dog ej oplukke
for ham Gravens lukte Laas.
Nu gaar her en Jordens Byrde,
godt ej gjør, og ej forstaar,
hannem vil ej Døden myrde,
han skal leve mange Aar.
Nu en anden, som kan gavne

*) De tre udhævede Bogstaver antyder diskret Poetens Navn.
Se Tychonius: Vers og Indfald, S. 107—12.

baade andre og sig selv,
 hannem skal man snarest savne,
 hannem skal den sorte Hel
 iligst skynde sig at krænke,
 kaste hannem under Muld,
 om han end af Børn og Enke
 efterlader Huset fuld“ . . .

Nu vender han sig mod Familien med den obli-
 gate Trøst, som er hos Gud . . .

„Han er dog den bedste Fader,
 spilles end forvirret Kort,
 aldrig Sine han forlader,
 Døden *ham* ej tager bort.

. . . Under Stenen er at finde
 Levning af en ærlig Mand.
 Kan det Eders Sorg ej lette,
 at hans Ære ej dør hen?
 Hele Schive skal ham sætte
 denne *Gravskrift* ved min Pen:

Hør, Læser, som paa denne Sten
 et hastigt Øje fester,
 vid, at her hviler sine Ben
 en ærlig*) Borgemester,
 som Kongen udi fjorten Aar
 vor Byes Ret betrode,
 og siden her paa Gammelgaard
 i sytten Vintre bode.
 Et Aar og dertil syv Gang ti
 Gud ham i Livet spared,
 af dem de tredive og ni
 hans Ægtestand har varet.
 Fem Sønner efterlod han sig,
 en Datter og en Enke.
 Gud Glædens Strømme rigelig
 i deres Sorrig skjænke!
 Hans Lives og hans Lykkes Gang

---

*) En næppe hel overflødig Forsikring!

begyndte nu at ile
 mod Aftensstund, da Gud fra Tvang
 hjemkaldte ham til Hvile.
 Han levde vel og døde vel,
 hans Troes Øjemærke
 besiddes nu udaf hans Sjæl.
 Hans Navn var *Walter Klerke*.

Af den poetisk dampende Suppe læres da, at Wal-
 ter Klercke var født 1632 (hvor: siges ikke), gif-
 ted sig med Karen Eriksdatter 1664, blev Borgmester
 1668 og tog stadig Ophold paa sin Ejendom Gam-
 melgaard 1686. Han havde indtil sin Død to Stole-
 stader i Skive Kirke; maaske for at holde paa Hon-
 nøren.

Mens vi nu er ifærd med at fortælle om Skives
 Borgere omkring Aar 1700, saa lad os ogsaa minde
 om hin *Peder Nielsen Strande*, der var ifærd med at
 grunde en Vinforretning i Byen, men pludselig saa
 det hele gaa i Smadder ved sine Medborgeres Træsk-
 hed. Den snilde *Strande* var det Aar 1706 indgaaet
 til Regjeringen med en Ansøgning, hvori han velta-
 lende udviklede, „hvorledis der igjennem Byen (Skive)
 saasom den ligger paa Adelvejen fra Viborg til Mors
 og Tye, dagligen Rejsende passerer, hvilke ikke der
 saavel som paa andre Stæder der i Egnen med Vin
 og fransk Brændevin kan vorde forsynede, formedelst
 endel der boende deres Uformuenhed og andre, som
 kunde have Midler, ikke ville gjøre nogen Forslag el-
 ler Bekostning paa at holde Vin fal enten til Kirkens
 eller til andres Fornødenhed“. Og saa godt taler
 Manden for sin Pose, at han — ^{20/11} 1706 — af Re-
 gjeringen faar Ret til ene Mand i Skive By at for-
 handle de til alle Tider saa stærkt attraaede Varer;
 forsigtig føjer dog Regjeringen til, at det maa ske
 „for billig Betaling“ og Forretningen maa være
 anlagt „især til Kirkernes [altsaa ogsaa Omegnens]

Fornødenhed“. Strande lover, „at han ikke skal trække nogen op“, faar sin Bevilling og er henrykt. Men hvorlænge var Adam i Paradis! De andre Kjøbmænd kan ikke unde ham dette „Monopolium“; de gjør Kvalm hos Regjeringen, og uden videre Vrøvl eller Motivering tar denne ganske rolig — ^{31/8} 1708 — sit Privilegium hjem igjen og overlader det til Strande at klare sig som han kan bedst. Saadan kunde Dattidens Forretningsliv hyppig byde paa Overraskelser.

Skive brændte ^{10/7} 1715; i den tragiske Anledning overrendte dens Borgere Regjeringen med de særeste Forlangender. Et af dem gik ud paa, at Byens Borgere maatte stampe omkring i Landet som *Bissekræmmere*. Nej, nej, snilde Børn, det kan Regjeringen sandelig ikke tilstede jer — „saasom slige omløbende Kræmmere expresse i Loven er forbuden“ (Jydske Tegnelser ^{16/3} 1716). Men kan de selv lave noget der i Skive, saa maa de gjerne bisse omkring med *det*. Men det var altid her det skortede i det gamle Skive.

Da nu *det* bliver en Forbier, saa ber de om en extra *Torvedag* — som de anfører — for at forebygge bl. a. „den hidindtil dér altfor meget i Svang gaaende Sabbatens Misbrug“, og for at Bønderne kunde komme ind til *dem* med sine Varer; thi nu, mens de bygger deres Huse, kan de ikke faa Tid til at komme ud til Bønderne.

Naa jaja, i Guds Navn, saa gir Regjeringen dem da *Onsdag* til *Torvedag*.

De maa ogsaa godt faa *to* *Torvedage**).

*) Paa dette Regjeringsdokument staar: Kasseret efter kgl. Befaling ^{20/9} 1754. I et Dokument fra 1773 hedder det, at Frederik d. 2. gav Skive *Fredag* til *Torvedag*, Frederik den 5. gav den (^{13/10} 1753) *Torsdag*. Nu ansøger Byfoged Helmich (^{15/11} 1773) om at det maa blive *Lørdag*. Den gode Stad synes noget vægelsindet.

Men at *forbyde Salling Bønder* at handle med andre end Skive, det var sig nu ikke gjøre — om saa I er nok saa „afbrændte“, heller kan Regjeringen indlade sig paa at udstæde noget særligt Forbud mod Aalborg, hvad Skive gjentagende opfordrer til. — Thi Aalborg var Erkefjenden, som havde Sugerørene ude allevegne; dens Fragtskuder kredsede om Sallings Kyster og tog ind baade Kvæg og Korn og sejlede hjem med det til de store Handelshuse lige forbi Næsen af de afmægtige Smaahøkere i „det afbrændte Skive“.

Men en Torvedag havde de da altsaa, bare nu nogen vilde komme og købslaa.

Om selve *Torvpladsen* har vi et Dokument fra 20/6 1705, hvor én af Skives Borgere *Chr. Jensen Hald* fortæller, at der har været Strid angaaende den Plads, „som ligger uden for mit iboende Hus og Gaard, som til *Skive Byes Ting og Torvested* har været brugt“. Nu er han og Byen kommen til en Ordning, saaledes at Hald i Erstatning skal ha de Stade- eller Grundpenge, som fremmede Boder-Holdere erlægger paa Markedsdagene - - „dog saa, at min Gaard beholder sin Tagdrøb fri — —“.

Den Plads, som nu indtages af Byens Centrum, har sikkert i Oldtiden været en ret udstrakt Boplads. Aaen var rig paa Fisk; store Skaldynger ligger der ved Krabbesholm. Der har paa Byens Grund været flere Kjæmpehøje, som forlængst er jævnet med Jorden. Hvor nu Sygehuset ligger laa *Trehøje*, længere øst paa endnu en Høj. Der har sikkert ogsaa ligget en Høj, og næppe den mindste, paa Byens Torv for Enden af *Thinggaden*. Her holdtes Thinget under aaben Himmel, mens de vise Mænd sad paa Stene op ad Højen. Her blev Byen til, naturligt som Fostret i Moders Liv. *Thinggade, Adelgade, 3: Alga-*

den, Landevejsgaden er de store Aarestammer, der bar Næring til det lille Nor. „Og Aarene de ruller og skiftes om paa Jord“. Og Thinghøjen jævnes og bliver til Torv, en Udvidelse paa Landevejen, et Bassin, hvori Hovedvejene udgyder sig som Strømme. — Ganske vist ved jeg ikke nøje, hvor *Halds Gaard* laa, men en Undersøgelse vilde sikkert godtgjøre, at ret meget har Skive Torveplads ikke forrykket sig gennem Tiderne. Raadhuset har staaet snart her, snart der, men en Bys Torv ligger fast som Hjertet i vort Legeme, for det er kun i en kaad Spørg at Hjertet „sidder os i vor Hals“ eller „synker ned i Buxerne“.

Men vi skal høre lidt mere om Byens Kaar i den ældre Tid, især om dens Jorder og de Bygninger, der stod paa dem.

I en tjenstlig Indberetning fra 1718 skriver Byens Borgmester, den altid oplagte Poul Fabricius:

Byen Skive har 20 Tdr. Hartkorn, fordelt paa tre adskilte Marker: *Galletofte*, *Bymandstofte* og *Klippingsmark*.

I Galletoft gjør *Werner Parsberg* til Skivehus Krav paa *Porskjær Eng*, som han kjøbte for 20 Aar siden af sal. *Else Falchsatter*. Et Stykke Ager kaldes *Skriversjord*; hvordan *det* er kommen til Skivehus vides ikke — der siges, at der skal ha været en Mand i Byen: *Anders Skriver*, som havde begaaet noget, hvorfor den Jord blev taget fra ham af Lensmanden, da boende paa Skivehus; hvorlænge det er siden ved man ikke. (Jeg heller ikke!)

I *Bymandstofte* har Byen ingen Fællig med nogen.

I *Klippings Mark* har Simon Andersen et Stykke Jord, kjøbt af tidligere Borgmester *Walter Klercke* paa *Gammelgaard*. — I Byens Eng er der et Stykke som kaldes *Suderholm*, hvor Parsberg har en Part.

Braarup bestod oprindelig af tre Gaarde, siger Fabricius. Herligheden af Braarup var før til Hald.

Generalinde *Johanne Sophie Kaas* ejer de to Gaarde: *Arbierg* og *Glattrup*. *Jegerisgaard* tilhører *Anders Brønsdorph* til *Estvadgaard*.

— *Gammelgaard* beboes (1718) af *Hans Svane*. Her omtales ogsaa *Skive Bys Forlig med Werner Parsberg* (1703), hvor Parsberg fik *Reberbanen*, *Blegghaven* etc. — I Heden, som hører til Braarup Mark, kunde der græsses 60 Øxner; men „den gode Herre Parsberg gjør dem (Øxnerne) til dobbelt og flere undertiden, Byen til største Skade“.

„Tørvegrøft og Lyngslet langt mindre Skov er her til Byen slet intet. Al vor Ildebrand maa vi hente 2 Mile borte (i Sejbæk). Fiskeri er her ganske lidet af nu, fremfor i gamle Tider, og der er efter de flestes Tanker de *Grinder**), *Hecker* eller *Stibor* største Aarsag udi, som Obersten sætter ved Broerne. Sammé Grinder gjør og en ubodelig Skade paa Byens saavel som Andres Enge og fornemmelig *Estvadgaards*. *Brønsdorph* og *Parsberg* er nu alt engageret i Proces med hinanden derom. *Brønsdorph* præntenderer (forlanger) dennem optagne fra 1. Maj til Høe er indavlet, — det nægter *Parsberg* hannem. Gud ved, hvad Udfaldet vil blive!

Til Byen er ej heller nogen Uddrift til enten Svin eller Faar. Græsning har vi ganske liden af til Fæhøvder, til Heste slet intet, men vi holder dem inde den hele Sommer igjennem“.

Braarup Mark er paa 12 Td. Hartkorn.

Saadan melder gamle Povl Fabricius om sin By, som han var en god Mand og tog mangan drøj Dra-

*) Se *Skivebogen* 1913 S. 126, 127, 129.

vat for. Vi skal her anføre en Sag fra 1691, hvor han brød en Lanse med den altid nærgaaende Amtsforvalter *Jacob Brochmand*.

Det drejer sig om en *Artillerikusk* fra Skive. Han tilhører Aaret 1678 og Fabricius henviser Brochmand til Borgmester *Walter Klercke*. Han skriver: „Underligt falder det, at Sr. *Brochmand* raisonerer imod sin egen Haand og Qvittering. Disputen er om den 4de Mand, som hedder *Peder Madsen*, hvilken med mange Vidnesbyrd og med Borgmester *Findtzens* Befaling kan bevises at være leveret udi *Fredericia* og 5 Rdl. til udi Penge til Commissarie *Eilers*; men som Borgmester *Walter Klercke* enten har forkommit eller indeholder Qvitteringen, som det Aars *Kiemner Chr. Jensen Hald* til hannem derfor har leveret, som med hans egen Haand er at bevise, bør han jo ogsaa Excekutionen at imodtage. Manden, han melder om hér boer, er vist nok; han hedder *Peder Jensen Kreiberg*, han kom derfra igjen, i Fyen, hvordan ved jeg ikke. Han sidder her, en Stodder med Kone og 5 á 6 Børn; kan de være tjent med hannem, vilde jeg ønske, de vilde tage hannem endnu for Pengene. Borgerskabet kan ikke betale uden én Gang, hvilket kan bevises at være sket. Skive 14. Jan. 1691. Poul Fabricius.“

Sommetider gik den gode Borgmester forvidt i sin Iver for sin Bys Vel. Saaledes forlanger Regjeringen — $17/8$ 1720 — at han skal ha en Reprimande, fordi han har dømt en *Løjtnant Henrik Müller* til at betale en Regning — 9 Rdl. — til Apoteker *Mathias Langenhoven*, Viborg. Det vedkommer ikke Fabricius, men den militære Ret. Løjtnanten ligger under Oberst *Johan Georg Løttig*, *Ribe Stifts National Regiment*.

Forvidt gik heller ikke sjældnen hans Svigersøn og Efterfølger i Embedet *Peder Dorschæus**). Saaledes

*) Se Skivebogen 1917, S. 64.

ses det af *Jydske Tegnelser* ²⁵/₃ 1735 at *Kaas'es Ejer Caspar Christ. Bartholin* har klaget over, „at *Forpagteren* paa den ham og Medarvinger efter deres afgangne Moder *Mariane Grove* tilfaldne Gaard (Kaas), (nemlig) *Peder Dorschæus, tillige Byfoged i Skive*, skal i Overværelse af *Løjtnant Juel, Byskriver Reinholt Kjerulf* og Sognepræsten *Joh. Helsted (i Lime)* voldelig haver overfaldet deres paa Stedet værende Foged *Chr. Sørensen*, saaledes at han (Dorschæus) skal have indkaldet Fogden i sin Stue og efter en Del først imod ham udøste Skjældsord, skal have givet ham 3 a 4 Ørefigen —“ — fordi Fogden til Soldat skal have ladet indskrive en hos Forpagteren paa *Gaarden for Røgter tjenende Karl*.

Høg over Høg! Her var det altsaa en Ridefoged som fik Tærsk af en Herredsfoged. Ridefogden har jo nok ved Lejlighed ladet gaa videre nedefter. — Der blev nedsat en Kommission; men Resultatet af dens Undersøgelser — som af Kommissioner overhovedet — er gaaet i Spaanerne.

Dorschæus var altsaa noget ivrig i Slawet, ogsaa hidsig for sin Byes Fremgang. Om Skive har han givet Meddelelser flere Gange*), bl. a. den Relation fra 1735 og 1743, som *Danske Atlas' Skildring af Skive i væsentlig Grad hviler paa*. Her skal anføres en Indberetning af ¹³/₁₀ 1739**).

Herredsfoged Dorschæus skriver, at for en 30—40 Aar siden kunde Karup Aa yde Vinterhavn til baade Byens og fremmedes Fartøjer. „Ja her findes gamle Folk, som beretter, at for længere Tid siden skal bemeldte Aa have været saa stor og fuldkommen, at Skibene er dermed indgaaet digt (tæt) ind til Byen og ved-

*) Se *Skivebogen* 1916. S. 146 ff.

**) *Adskillige Vej-, Bro-, Færge- og Fjrsager* (1681—1745). Rigsarkivet.

liggende Bro, hvor nogle Pæle endnu ere staaende, som siges at være Skibsbroens“. Men nu er Aaen saa sammengroet, især da i „Aamunden“, en 120 Favne, af nedskyllende Dynd og Sand“, saa der paa sine Steder ikke er 1 Kvarter Vand. Det var næppe ugjærlig at rydde saa meget, at Byens Fartøjer — 5—6 Fod dybe — kunde atter der faa Vinterhavn; dog betvivles det, at Aaen kunde gjøres farbar helt op til Byen og Broen“. — *Løgstør Grunde* er denne Bys og alle Limfjordsbyers Fortræd.

Dorschæus langer ogsaa ud til Aalborg, som lar de andre Byer føle, at de lever af dens Naade.

I en ny Skrivelse ²³/₈ 1742 hedder det, at *Skives Fartøjer* søger Vinterhavn i Nykjøbing, Aalborg o. a. Steder. Om Sommeren lægger Skibene ind til *Krab-besholm*, hvor der hverken er Havn eller Skibsbro; og her maa man betale Ejeren for Ret til at lodse og lade — „og at kjøre derover til og fra Stranden“.

Ja, den stakkels By er tøjret som en Oxe, til hvad Kant den saa end gaar.

Af Skives mange *Ildebrande* har jeg jo forlængst givet en vidtløftig Skildring her i Aarbogen*). Her skal da kun meddeles nogle senere fundne Smaating. Altid ved den Slags Ulykker, hvor Forsikringsselskaber endnu ikke existerede, gav Regjeringen Tilladelse til offentlig Indsamling, som bestod deri, at der „blev sat Bækken for Kirkedørene“ og Menigheden da formodentlig opfordret fra Prædikestolen til at yde en Skjærv. Efter Skives Brand 11. Juni 1725 og atter 2.—3. April 1749 blev Bækkenet udsat, og for den sidste Brands Vedkommende indløb der ad den Vej fra de 4 jyske Stifter til de Skadelidte den Sum

*) Skivebogen 1914, S. 42—81.

1630 Rdl. 4 Mk. 10 Sk. Ikke just nogen overvældende Sum til en hel Bys Opbyggelse. Men Tallerkenen gik ogsaa lidt hyppig rundt i disse Tider, hvor Straatagene fængede for et godt Ord.

Her er Listen over de Summer, som Honoratiores i Skive — efter egen Angivelse — siges at ha faaet brændt for (1749):

Provst Hasse.....	3000	Rdl.
Byfoged Dorschæus	3650	”
Nicolaj Spentrup.....	3000	”
Byskriver Sommer	2950	”
Christ. Møller	2000	”
Eske Povlsen.....	2100	”
Chr. Esmann	2200	”
Rector Winde	1500	”
Nic. Henrik Riemann.....	5200	”
Bertel Mogensen.....	8100	”
Rasm. Winde.....	2000	”
Peder Terchildsen.....	1900	”
Jens Baatum	1500	”
Mad. Hadderup.....	1000	”
Peder Brøndum.....	3000	”

— Noa Parychmager faar 1 Rdl. til Møbler.

— Byen krøb langsom frem af sin Aske. Som et Tegn paa Livsmød kan anføres, at man 1759 lod anskaffe en *Tromme*, hvad der ses af følgende Kvittering:

„Skipper Niels Rasmusen *fra Skiibe (!)* haver kjøbt en ny Tromme med Stokke af mig, hvortil jeg i alle Maader svarer, og haver hand derfor betalt mig fire Rigsdaler, for hvilke jeg herved tillige kvitterer.

Kjbh. ⁶/₁₀ 1759. Johan Henrich Hartmann.“

„Fragten er betalt med en Mk.

Endnu haver samme Tromme, for Skive Bys Vaaben at paasætte, kostet 4 Mk. Ræm til samme: 2 Mk., ialt: 1 Rdl.“

Ved samme Tid gives nye Vægterregler, og Byen gir til Vægterne, foruden Løn:

„En Vægterkjortel, et Par Støvler og en Cabuds, som de skal bære og bruge ved Byens Forretninger“.

Hertil kommer, at *Peder Svindt**), der er Byens Brandinspektør, i 1761 har ladet forfærdige en Sprøjte til 40 Rdl., hvilken Sum lignes paa Borgerne.

Denne Foranstaltning var dog ikke bare en lys Idé af *Svindt*, men en uomgængelig Følge af et Regeringspaabud i *Forordningen om Brandvæsenet i de danske Kjøbstæder* (²⁴/₁ 1761).

Det hedder her i § 1: „Vedkommende Stiftamt-mænd skal ufortøvet føje Anstalt, at i de Kjøbstæder, som det kan afstedkomme og hvor fornøden Brandredskab endnu ikke er, strax anskaffes 1) *en Slangesprøjte* med alt Tilbehør . . 2) en liden dito for tvende Karle at bære med en Slange paa 12 Alen . . 3) 2 gode jærnbeslagne Vandkar, 4) 12 Læderspande af Pundtlæder, 5) 4 Brandhager, 6) 3 Haandsprøjter, 7) 3 Øxer og 8) en Haandlygte — alt at opbevare i et dertil bekvem *Brandhus*“.

Nu kom ogsaa den første *Brandforsikring*, hvad der førte til, at Skive blev vurderet Gaard for Gaard (⁷/₂ 1761). Den hele Brandtaxt af *88 Ejendomme* udgjorde tilsammenlagt *57000 Rdl.* Denne Vurderings mange interessante Enkeltheder maa vi dog glemme til en anden Lejlighed.

Da Byens Brevskaber altid var i en syndig Uorden i den Periode, her er omhandlet, vidste man daarlig nok, om man kjøbt eller solgt. I 1773 fik Byen en ny Borgmester, nemlig *Fr. Kjær Helmich*; han blev den forøvrigt inden ret længe et Smærtens Barn

---

*) Formodentlig Søn af *Chr. Pedersen Svindt*, om hvem det hedder 1720, at han „er en seylendes Mand“.

(men det er et Kapitel for sig); foreløbig er han ivrig efter at faa paa det Rene, hvad Ret Byen har i Forhold til dens to paagaende og hovne Naboer: Skivehus og Krabbesholm, der gennem Aarhundreder satte Laas og Bom for Byens Trivsel og Udvikling. *Hel-mich* skriver til Rentekamret ^{6/7} 1774:

„Udi de mange denne fattige Bye overgangne ulykkelige Ildebrande, er de fleste af Byens Protokoller og Brevskaber vorden forkomne, saa jeg som Byens Øvrighed i den Tid, jeg har været her, har haft største Møje at udfinde det Rette“. Han ber derfor nu om, at man vil unde ham Afskrift af Byens Privilegier, da han ikke kan „forlade sig paa de meget faa Dokumenter, som dels *in originale* og dels i *Copia* findes her ved Arkivet“.

Han anmoder specielt om den i 1718 „passerede *Relutions-Act* for saa vidt den omrører Skive By og de derunder lagte *Braarup Jorder*“, ligeledes den i 1741—42 holdte „Commissionsforretning over *Fiskeriet i Limfjorden*“.

„Men som Byens fattige Evne ikke formaar at gjøre nogen Udgift, maa jeg i øvrigt underdanigst bede, at de ansøgte Gjenparter *gratis* maatte forundes“.

Hans Bøn gjentages ^{10/8} 1774: „I det øvrige, er det Byen en meget magtpaaliggende Sag at vide, om *Krabbesholms* Ejere er forundt nogen allernaadigst Concession paa Fiskeriet i Limfjorden samt Oppebørslen af de Havne- og Losspenge, som falde udi Haunen i Fjorden uden for Skive Aa“. — — Ja, det er dem af stor Vigtighed „saa meget mer som en betydelig Proces derved kunde forebygges“.

„Den forlangte Udskrift meddeles“. Kommissionen om Fiskeriet har intet om Krabbesholm Rettig-

heder (²⁷/₈ 1774). -- Men derfor ophørte ikke de stormægtige Naboers endeløse Chikaner.

Aar 1792—94 nedbrød Justitsraad *Chr. Lange* Lade-
gaarden paa *Gamle Skivehus* og flyttede den vesten
for Skive, hvor den blev til *Ny Skivehus*. Det gav
Byen i nogen Grad Luft mod Øst. Sit fulde Aande-
dræt fik Skive dog først helt op mod vor egen Tid, da
Per Odgaard begyndte at udstykke *Ny Skivehus* og
Byen købte *Krabbesholm*.

Dermed var de snærende Lænker sprængt.

Men en By med Skives Beliggenhed vil selvfølgelig
være fattig, naar Oplandet er fattigt, rig, naar det
er rigt. Selv ligger den kun som et vippende Flaad
paa Tidernes vekslede Strøm.

Jeppe Aakjær.

Fjends Herreds Ældste.

KAREN THOMSEN, Hald Kærland i Ørslevkloster Sogn, Enke efter forlængst afdøde Gaardejer Thomas Pedersen, „Gamle Karen“, som hun kaldes i daglig Tale, er sikkert Fjends Herreds Ældste. Hun er født i Viborg den 24. December 1822, og det er altsaa 100 Aar, siden hun første Gang saa Lyset i den gamle Stiftsstad. Hun er fuldstændig aandsfrisk, rask og rørig, er Stammer til en ualmindelig talrig

Familie, nemlig 10 Børn (hvoraf 7 er levende), 55 Børnebørn, 131 Børnebørnsbørn og 7 Børnebørnsbørnebørn; dette maa betegnes som enestaaende. Optællingen ligger et Aar tilbage, saa Antallet er sikkert højere nu.

Nu i Anledning af den forestaaende Fødselsdag aflægger vi hende et Besøg og søger at faa hende til at fortælle lidt af sine Livserindringer fra det lange Liv. Gamle Karen bor i samme Gaard, som hun har beboet de sidste 75 Aar.

Vi træffer hende ude i Gaarden; hun er nemlig i Begreb med at aflægge Naboen et Besøg; da vi forretter vort Ærinde, føler vi nok, hun bliver glad ved Besøget. Hun byder os indenfor i sit Hus, der er af en rigtig gammeldags Type med Murstens-Gulv og Bjælkeloft; Bohavet svarer i alle Maader hertil; her er ikke Spor af Luksus, kun en Dragkiste, en Standkiste, et Bord og en Seng samt en Bilæggerovn; paa Væggen hænger et Ur, som sikkert ikke er blevet til hverken i dette eller det forrige Aarhundrede. Da vi ser paa det, siger Karen: „Ja, det kan jo næsten ikke gaa! Værket er af Jern. Da vi blev gift, havde baade jeg og min Mand et Lommeur; det syntes vi var for flot for Bønderfolk, og vi byttede saa det ene hen og fik dette her, og den-gang var det allerede meget gammelt!“

Som tidligere nævnt, er Karen født i Viborg. Hun er Datter af en Muremester Niels Post, som boede i et langt Hus nede ved Domkirken. Ud over dette kan hun ikke oplyse noget om Barndomshjemmet; thi, siger hun, vi var mange Søskende, og jeg, der altid har elsket Landet og har haft Lyst til at færdes i den frie Natur, kom meget tidlig ud at tjene. Min første Tjeneste blev paa en lille Gaard i Thorsø i Feldingbjerg Sogn. Barndomsaaene gled stille hen

med at vogte Kreaturer. Det var en god Madmoder, jeg havde. Foruden at hun røgtede sin daglige Gerning, brændte hun god Brændevin. Ja, siger den gamle, det var rigtignok noget, der duede noget! Arbejdet ved Brændingen udførte hun om Natten, thi det var jo ulovligt og maatte gøres i Smug. Brændevinstøjet gemte man i en lille Høj. Karen husker bestemt, hvordan Brændingen foregik, hvilken Behandling den fik, og hvorledes Gæringen skulde foregaa. Kartoflerne, som blev anvendt hertil, var bedst, naar de havde været frosne, men de skulde selvfølgelig koges.

I 1836 blev Karen konfirmeret i Kobberup Kirke og udskrevet af Feldingbjerg Skole med det Skudsmaal, at hun var udrustet med gode Kundskaber. Senere kom hun til at tjene i Gammelstrup hos fire Gaardmænd, to paa Tiden, saa hun skulde være tre Dage om Ugen hvert Sted og skiftevis hver anden Søndag. Lønnen var 5 Rdl. hvert Sted, altsaa en aarlig Løn paa 20 Kr. Kosten var paa de Tider alt andet end god; en staaende Middagsret var saaledes Ugen igennem Grønkaalssuppe; der blev kogt en stor Grydefuld (Lergryde) først i Ugen, og den varede Ugen igennem; heraf blev der saa taget en mindre Lerskaalfuld hver Dag, som blev varmet. De øvrige Maaltider bestod for Størstedelen af Kartofler og Kartoffelgrød; med Sul var det meget smaat.

Her i Gammelstrup havde hun Lejlighed til at deltage i Pottemageriet, som var en Industri, der blev drevet i stor Stil paa den Tid, og som for Gaardmændene var en ikke ringe Indtægtskilde; for, siger hun, det var jo Ting, som de ikke savnede eller forringede deres Gaarde ved at sælge i Modsætning til, hvis man solgte en Del af Kornavlén. I de Gaarde, hvor hun tjente, æltede hun med sine bare Fødder

det fine Ler, som var tilsat en lille Smule fint Sand; dette Arbejde blev udført inde paa Dagligstuens Ler-gulv og maatte gøres meget omhyggeligt; tilsidst blev Leret æltet paa et Skind; derefter blev det stillet hen til Enden af Langbordet, hvor Husmoderen udfærdigede de mange Fade, Skaale og Kander, og efter at disse var bleven lufttørret, blev de brændt ved en svag Ild af Hedetørv; i hver Ovn brændtes der 24 Snese. Naar de var færdige, blev de pakket sammen paa Vogne og kørt til Kvols Brygge, hvor de blev udskibet og ført helt til Mors, Thy og Hannæs. — Hvor Tjenestepigerne maatte slide dengang! Det gaar ikke saadan til nu om Stunder. Nu faar de en stor Løn for at vaske lidt op og pusle lidt indendøre; at malke holder de jo ikke af, siger hun; det betragtede vi paa min Tid som en Leg. Arbejdstiden var dengang dobbelt saa lang som nu; vi stod op med Solen og blev undertiden ved til et godt Stykke efter, at den var forsvunden under Horisonten.

Mens hun var i Gammelstrup maatte hun tage Del i alt Udenomsarbejde, læsse og sprede Gødning, rense Korn; hos den ene af Mændene maatte hun om Søndagen rense det Korn, som Karlen havde tærsket i den foregaaende Uge. Tidlig om Morgen er hun gaaet i Heden med Lyngleen paa Nakken og skulde have et Læs Lyng slaaget til hen sidst paa Eftermiddagen; thi da mødte Manden med Heste og Vogn for at hente det. Hvad lærte vi Piger af huslig Gerning i Bøndergaardene dengang? Ingenting! Var vi endelig en Gang imellem indendørs, saa skulde vi jo altid hænge i Karterne; Madens Tilberedning forestod Husmoderen altid selv; Properhed og Renlighed mærkede vi ikke meget til paa de Tider; tværtimod.

I 1844 flyttede Karen fra Gammelstrup til Baads-gaard (en lille Herregaard mellem Højslev og

Ørslevkloster ud mod Limfjorden). Her tjente hun i fire Aar, det første halve Aar som Udpige, den øvrige Tid som Kokkepige. Hun siger, det var en ansvarsfuld Gerning at føre en saa stor Husholdning; Maden skulde være færdig til Klokkeslet, og hvad Madlavning angik, havde hun dengang ikke noget stort Begreb; men det gik godt; der er aldrig bleven klaget over hendes Mad. Naar Proprietær Skov gik gennem Køkkenet før Maaltiderne, sagde han gerne: „Øs den op, Karen! Jeg har ikke andet at klage paa Maden, end at den altid er for varm, og det maa man jo ikke skænde paa Kokkepigen for!“ Her var nok at holde Hus med; Sul manglede vi aldrig i Saltekarret; vi slagtede aarlig op mod en Snes fede Faar samt flere Svin og underfiden et Kreatur. Her smagte jeg for første Gang Byggrød; den kendte man ikke i Gammelstrup paa den Tid.

I 1848 giftede Karen sig med en Gaardmandssøn fra en af Nabogaardene. Proprietær Skov var meget ked af, at hun vilde flytte; han skrev i hendes Skudsmaalsbog, at hun havde tjent ham ærlig og tro og ønskede hende Lykke og Velsignelse i hendes tilkommende Ægteskab.

Skov var en prægtig Mand. Faa Aar efter solgte han Gaarden og flyttede til Viborg, hvor han byggede sig en smuk Villa, og hvor han senere døde.

Straks efter at jeg havde indgaaet Ægteskab med Thomas Pedersen, flyttede jeg, fortæller Karen, ind i hans Fødegaard, men kort Tid herefter blev han indkaldt for at deltage i Treaarskrigen. Han gjorde Tjeneste ved Marinen, og alt imens hjalp jeg mine Svigerforældre med Gaardens Drift. Kort Tid efter døde min Svigermoder, og vi overtog saa Gaarden. Ja, jeg husker det saa bestemt, som det var den Dag i Dag; da min Mand og hans Fader var

taget til Viborg for at faa Skødet skrevet og de kom hjem om Aftenen, siger Gammelfar til mig: „Ja Karen, nu har jeg faaet min Aftægt tilskreven, men hvis du nu vil være god ved mig indtil min Død, saa skal jeg aldrig forlange mere af jer end min daglige Føde!“ Det lovede jeg. Han levede mange Aar herefter, og der var os aldrig noget ondt imellem; han var en god gammel Mand og hjalp mig og Børnene godt med Gaardens Drift. Landbruget var ikke for denne Egn det bærende Erhverv; det var Fiskeriet i Limfjorden, som laa lige udenfor vor Dør; min Mand drev Fiskeri til Stadighed ligesom Egnens øvrige Gaardmænd. Gaardens Drift var derfor saa godt som fuldstændig overladt til mig, og den hørte ikke til de mindste, var skyldsats for 4 Tdr. Hartkorn og havde et Tilliggende paa ca. 100 Tdr. Land, hvoraf en Snes var fortrinlig Eng, som strakte sig fra Limfjorden lige ind til Gaarden. Ja, her var meget at tage Vare paa; jeg maatte baade være ude og inde, i Stald og i Lade; de første 25 Aar havde vi ingen Rensemaskine, og jeg rensede selv alt Kornet.

Ak ja! Det var andre Tider end nu tildags. Fiskeriet var en rigtig Indtægtskilde for os, og Limfjorden var dengang rig paa Fisk. Aalene, som blev fiskede, hængte jeg paa Spid og røgede dem i Skorstenen. Røgede Aal var en efterspurgt Vare, men for at faa den størst mulige Pris for dem maatte de sælges paa Viborg Torv. De lange Ture derop var ret besværlige; undertiden var vi flere, som slog os sammen og lejede en Vogn, men mange Gange har jeg ogsaa gjort Turen til Fods i mine Kramtræsko (af ene Træ med et Jernbaand omkring) de 7 Mil frem og tilbage. Jeg gik herfra ved Aftenstid med en Snes Pund Aal i en Kurv paa Ryggen og undertiden ogsaa en mindre Kurv i Haan-

den med lidt Smør og Æg; jeg tog Hvil engang imellem paa Grøftkanten, for det var jo gerne de lyse Sommernætter; jeg naaede gerne Viborg ved Solopgang og tog saa ind et Sted nede i Gravene, hvor vi plejede at holde til; her fik jeg en Kop Kaffe til en medbragt Mellemmad; Kaffen kostede 4 Skilling. Derefter tog jeg Stade paa Torvet. Røgede Aal var forholdsvis dyre og kostede mellem 50 Øre og 1 Krone Pundet. Smør kostede 16 Skilling (32 Øre). Det kunde hænde, jeg havde udsolgt til hen over Middag, men det skete ogsaa, jeg stod der til Aften. Hen paa Eftermiddagen kom der gerne nogle Soldater hen til mig og købte nogle af de mindste Aal, som jeg altid lod dem faa for en billig Penge; jeg gav dem som Regel en i Købet; det var Synd andet, for de fik jo kun en lille Løn for at tjene Fædrelandet, og de kendte nok Bondekonen fra Limfjorden! Viborg var iøvrigt en dejlig By; der kunde man altid afsætte sine Varer, og naar man kom hjem, havde man altid Penge. Naar den sidste Fisk var solgt, tog jeg straks den tomme Kurv paa Nakken og begav mig paa Hjemvejen. Skive By havde ikke nogen egentlig Torvehandel, men naar jeg til Tider havde Ærinde derind, tog jeg dog altid nogle smaa Knipper Fisk med, som ogsaa godt kunde afsættes. Her kunde jeg jo let gøre en „Smut“ ind en Eftermiddag (4 Mil retur). Ja, nu om Stunder er lange Fodture ikke saa almindelige; nu kan man knapt gaa til sin Nabodør; nu cykler man alle vegne. Vi fik en stærk Kost. Dengang slagtede man selv, bagte noget godt Brød og bryggede noget godt Øl; Malten tilberedte vi selv og dækkede den til med Moseølrv paa Loftet; vi havde selv en lille Kværn, vi malede den paa; men der var ogsaa meget mere at bestille dengang.

Ak ja! Tiden gik med Arbejdsomhed og Nøjsomhed, alt imens vi opdrog en stor Børneflokk, som Tid efter anden stiftede eget Hjem. Da vi naaede op mod „Støvets Aar“, afstod vi Gaarden til vor ældste Søn mod en aarlig Aftægt. Vi trak os dog ikke tilbage med Hænderne i Skødet, men tog som før Del i alt forefaldende Arbejde. Aftægten tog vi ikke ud over, hvad vi nød til Livets Ophold. Da min Mand var 73 Aar, døde han. Han havde aldrig før været syg eller søgt Læge, men en Novemberdag, da de sidste Spirer ude i Naturen visnede, blev han syg og gik til Sengs, og her laa han til først i Marts, indtil Spirene atter begyndte at grønnes. Da døde han; han laa hele Tiden uden Smerter; jeg passede ham selv. Vi havde en streng Vinter det Aar med megen Sne og Frost; jeg frøs meget og havde undertiden et daarligt Leje, og jeg tænkte: dette her taaler du ikke; jeg følger nok snart efter! Men nu er der henrunden over 25 Aar siden den Tid; jeg har været rask og har aldrig søgt Læge nogen Sinde i det lange Løb, og jeg har indtil for faa Aar siden kunnet tage Del i Arbejdet; Arbejdet har altid været mig en Glæde. Min Søn og Svigerdatter, som overtog Gaarden efter os, har for nogle Aar siden holdt Guldbryllup og er oppe i „Støvets Aar“ og har afstaaet Gaarden til deres Datter og Svigersøn. Jeg har forlængst givet Afkald paa Papirerne, der sikrer mig min Aftægt. Der var ingen Mening i, at jeg skulde være Gaarden til Byrde. Jeg, der nu gaar paa Gravens Bred, faar sagtens det, jeg skal have til Livets Ophold“.

Den unge Kone i Gaarden byder os nu ind paa Kaffe. Herinde er Møblerne mere moderne; Langbordet og Panelbænken er forsvundet. Da vi gør en Bemærkning om Stuens svære Egebjælker, siger gamle

Karen: „Ja, dem har min Svigerfader hentet i Randers med Hest og Vogn for 90 Aar siden. Han medbragte samtidig et Pæretæ, som staar ude i Haven, og som i Aarenes Løb har baaret megen Frugt . . .“

Ja, saadan kan hun fortælle, den elskelige gamle Kone.

Da vi i Samtalens Løb retter Spørgsmaalet til hende, om hun tror, hun opnaar de hundrede Aar, siger hun: „Ja, en ved det jo ikke, men det tyder paa det!“ Det begynder at knibe med at holde Varmen nu i Vintertiden, for Blodet bliver jo baade lidt og tyndt. Synet er svækket lidt; for faa Aar siden kunde hun læse uden Briller. Hun er livsglad som faa og mindes med Glæde svundne Dages Slid og Slæb.

Lykkeligst at hvile paa
er fuldendte Gerning.

Chr. Pedersen.

De sidste Ofre til Tastum Sø.

(Nogle Minder i Anledning af Aktieselskabet *Søvangs*
50 Aars Jubilæum).

Af *Christian Pedersen*, Rogenstrup.

Det er i Aar 50 Aar siden Aktieselskabet „Søvang“ stiftedes; det var 1872, at det sidste Vand fjærnedes af den før saa prægtige Sø, hvorved Egnen mistede en ikke ringe Del af sin Skønhed, som ikke den senere nok saa frodige Engslette har kunnet erstatte.

Dommerby Sø kaldtes den i ældre Tid, men i det sidste Sekulum er den altid kaldet *Tastum Sø*. Den havde Ord for at være ualmindelig fiskerig. Det vrimlede i den med Skaller, Brasen og Aal, og gennem dens Afløb havde den naturligvis Besøg af Fjordens Ørreder. Min Oldefader, Gaardejer og Fisker, Sognefoged Søren Jensen i Kvols, drog saaledes hvert Aar i Frederik den Sjettes og Christian den Ottendes Dage til *Dommerby* for at fiske i *Tastum Sø*.

Søen var jo ikke særlig dyb. Overalt kunde der stanges med Aalejern, og om Vinteren, naar den var tillagt med Is, kunde her ses store Flokke af Aalestangere.

Man stangede efter „Kowel“. Ved Kobbøl forstaar man de runde Vandblærer, som dannes under Isen, hvor en Aal har sit Leje i Dyndet, og som er et sikkert Mærke for de dermed fortrolige Aalestangere.

De gamle stillede sig skeptisk overfor Udtørrings-tanken. De mente, et Uhyre havde Tilhold i Søen, de kunde til Tider høre det brøle (hvad jo sikkert har været Isen, thi naar Vandet synker under denne revner den som oftest; hvorved jo fremkommer nogle ret uhyggelige Lyde), man mente, at Uhyret vilde rase mod de nye Paafund.

Men saa længe Søen var, krævede Sødyret sine Ofre blandt Menneskene, det vidste de gamle Fjandboere. Og den sidste Vinter Søen bestod, begjærede det endda tre, hvoraf de to var Brødre. Min Fader*) var dengang (1868) 16 Aar og opholdt sig hos sin Farbroder, Gaardejer Søren Madsen, Kardyb, og kom saaledes ved den Lejlighed til at tage Del i Redningsarbejdet, og det er paa Grundlag af, hvad han har fortalt mig om denne uhyggelige Begivenhed, at jeg fremkommer med disse Linier her i Aarbogen.

Det var først paa Vinteren, en Søndag, noget før Jul**), at de tre Forulykkede sammen med mange andre var taget ud paa Søen for at stange Aal, men Vejret var nævnte Dag slaet om til Tø. Isen var som Følge deraf skør, og pludselig løsner en Flage sig og driver hen over det aabne Vand i Søsens Midte. En Del sprang hurtigt over den derved fremkomne Revne i Isfladen, men de tre kom for sent. De drev fra Land. I fortvivlet Hast blev det forsøgt at sætte en Baad ud over Isen, men denne var skør og gav efter for Trykket af de mange Mand og brast, og mens man arbejdede med Baaden i det iskolde Vand til op over Brystet, deltes Flagen med

*) Tilhører en gl. Fjandboslægt, er Søn af afdøde Gaardmand og Sognefoged P. Madsen, Kvols, lever endnu og bor i Rogenstrup.

**) *Anm.* Ulykken skete Søndag 22. Novb. 1868. Se *Skive Avis* 26. 11 s. A. J. A.

de tre ulykkelige. Derved gik de to til Bunds. Paa et mindre Isstykke drev den tredje nødstedte under høje Raab videre, og inden Baaden naaede ham, havde Søens Bølger lukket sig over hans Lig, og de hjerteskrærende Skrig forstummede.

De to Lig fandt man ret hurtigt, det ene havde hos sig et Par Aal i en Snor, det tredie fandt man først hen paa Foraaret i Nærheden af Søby Mølle.

De to Brødres Navne mindes Far ikke længere; de tjente begge i Søby, den tredie af de forulykkede hed Søren Vøwtrup.

Sagnet fortæller jo, at der paa Søens Plads har ligget to Gaarde, hvis Ejere engang var kommen i Trætte i Kobberup Kirke. Under Skændsmaalet havde den ene ladet falde en Ytring om, at Havet maatte opsluge deres Gaarde. Da de saa kom ud af Kirken, havde en mægtig Tordenregn forvandlet Sænknningen, hvor Gaardene laa, til en Sø.

1869—72 udtørredes Sjøarealet under mange Vanskeligheder, og her indvandedes jo nu en stor og frodig Engstrækning. Men Foretagendet har for Aktieselskabet vist ikke været nogen særlig god Forretning, og for Lodsejerne har det sikkert ogsaa været en Skuffelse, thi den Jordstrimmel, de fik langs Bredden for Sjørettighederne, viste sig at være tildels værdiløs og Fiskeriet var borte. Om den har gavnet Omegnen, er saa en anden Sag. Mange har kørt langvejs for at bjerge Hø der, men har ogsaa ofte forsumt deres egen Bedrift derved. Siden man er kommen til at anvende Oliekager og Kunstgødning, er Hø ikke saa efterspurgt en Vare. Min Fader hentede ogsaa i sine yngre Dage Hø fra denne frodige Slette uden Hensyn til den lange Kørsel (2 a 3 Mil), men han er forlængst kommen til det Resultat, at det er bedre at anvende de Penge til Indkøb af

Kunstgødning og derved forøge Udbyttet paa sin egen Mark. Hvorvidt Søen har haft Indflydelse paa Egnens klimatiske Forhold, ved jeg ikke, men jeg har saa ofte hørt ældre Folk nede i Ørslevkloster Sogn sige: Nu faar vi aldrig Tordenregn om Sommeren, naar vi trænger til det, som før Tastum Sø blev udtørret, thi trak der da Torden op i Sydvest (over Søen), da var vi sikker paa Regn.

Nu er imidlertid over et halvt Aarhundrede gledet hen, siden Fiskene her boltrede sig i deres vaade Element, og siden, Sommer efter Sommer, er her bjerget Tusinder af Læs Hø, spredt omkring paa de magre Hedeegne.

Paa Aftægt.

Ved *Jeppé Aakjær.*

Denne Egn havde i Fortiden mange Aftægtsfolk; endnu i 1908 eksisterede der her i Landet ialt 28,000, deraf de fleste i Ringkjøbing og Viborg Amter. Nu ordner de gamle, som afstaar deres Ejendomme til yngre Kræfter, sig hyppigst paa anden Maade.

Inden Systemet helt forsvinder, kunde det dog maaske ha sin Interesse at se en virkelig *Aftægtskontrakt*; den jeg her aftrykker, er fra mit Fødehjem i *Aakjær* og er ført i Pennen af selve Aftægtsmanden.

Aftægtskontract.

Oprettet imellem Gaardmand Jens Peder Jensen af Aakjer i Fly Sogn, som Aftægtsyder, og min Svoger Enkemand Knud Christian Pedersen sammesteds som Aftægtstager.

Da Knud Christian Pedersen har Betalt og fyldesgjort mig for at han hos mig skal nyde hans fremtidig Ophold og Huusleilighed, Saa forpligter Jeg mig Jens Peder Jensen til at yde fornævnte

Knud Christian Pedersen Aarlig hans Livstid følgende Vahre,

- 1ste Til Huusleilighed for Aftægtsmanden overlades ham hans Livstid en Stue i vor nuhavende Stuehus til fri og uindskrænket Afbenyttelse, i nævnte Stue skal være Plas til en Seng, en Chetol, Kakkellovn, desuden en Lille Spisekammer, Aftægtsstuen skal Gaardens Eier Aarlig holde upaaklagelig vedlige i alle Maader saavel med Daglig Reenlighed i alle Maader som Aarlig vedligeholdelse af Husets Sjolitet, desuden skal Gaardens Eier yde Aftægtsmanden Daglig den fornødne Warme i hans Kakkellovn, og i Sygdoms og Svagheds Tilfælde yde ham en Omhyggelig Pleie og Opsaning i enhver Henseende, og Huusmoderen skal holde Aftægtsmandens Gamle Klæder ordentlig vedlige med hvar Syening angaaer, samt Spinde og Strikke hvar Aftægtsmanden behøver og har Brug for til egen Brug, desuden skal Gaardens Eier uden vederlag holde Skræder til at sye Aftægtsmandens Ny Klæder, naar han ønsker og forlanger det, hvar Skræderløn angaaer udredes af Aftægtsmanden, men Kost og Logis udredes af Aftægtsyderen.
- 2^{den} Gaardens Eier skal befordre Aftægtsmanden med Heste og Vogn een Gang om Aaret til Haderup og afhente ham igjen i Hagebro Kro alt efter Aftægtsmandens Valg og Bestemmelse, tillige skal Gaardens Eier uden Vederlag afhente og Hjemkjøre Præst og Læge til Aftægtsmanden, naar han Behøver og forlanger det, hvar Betaling angaaer til Doktor og for Medesiner udredes af Aftægtsmanden Selv,
- 3^{die} I nævnte Aftægtsbolig Leverer Gaardens Ejer til Aftægtsmanden Aarlig 2 Tdr. Rug 4 Skpr. Byg,

1 Td. Kartoffler som skal være Frisk og fri for Smaae Kartoffler, $1\frac{1}{2}$ Lpd. Tør Røget Flesk uden Been, en $\frac{1}{2}$ Lpd. tør Faarkjød, en $\frac{1}{2}$ Lpd. Oxe-kjød som skal være fersk, 2 Pd. Smør hver Maanedag Aaret omkring, 4 Snese frisk Hønseæg, 4 Pd. Kaffebønner, 4 Pd. Cekorie, 4 Pd. Kandis Sukker, 4 Pd. Hvid Sukker, 4 Pd. Poder Sukker, en Fjpd. The, 1 Fdk. Ærter, en $\frac{1}{2}$ Lpd. gode tør Sommer Ost, 6 Pd. gode tør Torsk, 4 Pd. Faar-tælle, $\frac{1}{2}$ Skp. Salt, 1 Pd. Humle, 4 Pd. fersk Aal, som ikke maa være mindre end en $\frac{1}{3}$ Pd. Støkket, 3 Fdk. Byggryn, en $\frac{1}{2}$ Skp. Boghvedegryn, Een Hundre Stk. Grønkaal af forsvarlig Størrelse og Leveres Aftægtsmanden efter som han behøver og forlanger dem, indvidre Leveres hver Morgen i Aftægtsmandens Stue 2 Potter Nysmalket og uforfalsket Sød Mælk;

- 4de Gaardens Eier er Forpligtet at Besørge Aftægtsmandens Korn til og fra Møllen saa ofte han behøver og forlanger det, tillige skal Gaardens Eier for Aftægtsmanden behandle og Bage hans Brød, Brygge hans Øl, naar han Behøver og forlanger det, og tillige Vaske Aftægtsmandens Linned og Kleder saa ofte som Behøves og forlanges.
- 5te Det er en Betingelse at dersom Aftægtsmanden Lever over 10 Aar fra 1ste Mai 1877 at regne, da skal han til Gaardens daværende Eier Betale Halvtredsinds Tyve Kroner Aarlig fra 1ste Mai 1887, og saa fremdeles saalænge Aftægtsmanden Lever, Men som først skal vorde Aftægtsyderen Betalt efter Aftægtsmandens Død,
- 6te Der som Aftægtsmanden i fremtiden skulde Blive tilsinds hellere at tage Opholdssted en anden Sted da er han dertil berettiget, og Gaardens Eier skal da i dette Tilfælde for Aftægten Betale Aar-

lig til Aftægtsmanden paa hans Bopæl 120 Kr. Siger Een Hundrede og Tyve Kroner, som Betales hvert Aar 1ste Mai og 1. Novembr. hver gang med det Halve, Bliver Aftægtsmanden atter tilsinds at flytte tilbage igjen er han dertil Berettiget, naar han giver Gaardens Eier en fjerdingaars Varsel, skal Gaardens Eier være Pligtig at modtage ham igjen og Aftægtsmandens Kammer skal da være i den samme Orden og Stand som da han flytte derfra, og Gaardens Eier skal da Levere ham Aftægten som forannævnt er Bestemt,

- 7de Alle Aftægtspræstasjoner skal Leveres Sunde og gode, og reen, og med Lovlig og forsvarlig Tal, Maal, og Vægt, med Halvdelen hvert Aars 1ste Mai og 1ste November, undtagen Tælle Leveres det hele til 1. Novembr., Kartofler Leveres $\frac{1}{2}$ Td. i Optagelsestid en $\frac{1}{2}$ Td. til 1ste Februar, Aael og Oxsekjød Leveres i Sommertiden 4re Gange eftersom Aftægtsmanden ønsker og forlanger det, og Leveres med Halvdelen forud af hver slags for den forestaaende Halvaard,
- 8de Aftægtsmanden maa have fri og uforhindret Adgang til at færdes Baade i Gaarden og paa Gaardens tilhørende Ejendom saa ofte som han finder for godt, og Gaardens Eier skal indvidere Levere Aftægtsmanden reen og frisk Halm til sin Seng og reen Tag til sine Træsko naar han Behøver og forlanger det.
- 9de Naar Aftægtsmanden ved Døden Afgaaer da er Gaardens Eier pligtig at Besørge og Bekoste hans Begravelse hæderlig og forsvarlig efter Egnens Skik og Brug imod at Gaardens Ejer til erstatning derfor nyder Een Hundre Kroner, som Aftægtsmandens Arvinger skal vedkjende og Berig-

tige med Gaardens Eier af Aftægtsmandens tilhørende Efterladenskaber.

10de Jeg Jens Peder Jensen Tilstaaer herved at have Udlovet og indgaaet Nævnte Kontract og forbin-
der mig til at opfylde den i enhver Henseende, og til Sikkerhed derfor Pantsætter Jeg herved med 2den Prioritets Panteret næstefter 1400 Kr. Siger Een Tusinde og Fire Hundrede Kroner som er indestaaende foran paa første Prioritet, mit efter Skjøde af 7. Juli 1861, og Tinglæst 16. Juli s. A. tilhørende Gaard i Aakjær i Fly Sogn, med Paa-
staaende Bygninger og tilhørende og tilliggende Eiendomme Betegnet Matr. Nr. 1, af Hartkorn 3 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdk. $\frac{1}{2}$ Alb. gmskt 20 rd. 34 B som alt skal være Aftægtsmanden til tryk Pant og Sikkerhed for Opfyldelsen af foranstaende Kontract i enhver Post, og i Anledning af Mis-
lig overholdelse af denne Kontract Underkaster Jeg mig den hurtige Retsforfølgning som hjemles ved Forordning af 25. Jannar 1828,

11te For det Stimple Papir Skyld Bemærkes at alle Aftægtspræstationer Bereg-

nes aarlig til værdi	210 Kr. er	1050
for 5 Aar, — Begravelse..	„ —	100

ialt 1150, Kr.

Saaledes er denne Contract efter vor Overeens-
komst Oprettet Tilstaaes med vor Underskrift af os begge i tvende Vitterligheds Vidners Overværelse.

Skreven i Aakjær i Fly d. 24. Septembr. 1877.

Til Vitterlighed
J. C. Christensen
Niels Chr. Thomasen

Jens Peter Jensen
Aftægtsyder
Knud Christian Petersen
Aftægtstager

Sallings Marknavne.

Ved *Jeppe Aakjær.*

DER UDFØRES i Øjeblikket over hele Norden et stort og energisk Arbejde for at faa Samling paa alle gamle Navne paa Agre og Jordstykker, Kjær og Sumpe, Høje og Vandløb osv.

Bag disse Navne skimter den kyndige en hel Verden, der forlængst er gaaet under med alt hvad dens var. Og selv Navnene slides hen, naar der ikke mere er Brug for dem i den praktiske Verden. Engang var de uundværlige, da de brede Marker var hugget op i et Utal af Smaaskifter, hvoraf hver af Byens Mænd havde en ringe Strimmel. Hvordan skulde man hitte Rede i hele denne „Smadderblatt“, hvis ikke hver Jordstrimmel havde sit eget Navn, der hyppigst var laant fra en eller anden Ejendommelighed ved Stedet. Kaldes en Lokalitet *Kløvenhøj-Ager*, kan man være vis paa — selv om der *nu* ikke er Spor af Høj — at her *har* været Høj engang, tilmed en *kløvet*, en *udkastet* Høj. Hedder en Ager *Kjælling-Ager*, gaar det maaske an at slutte, at paa den Plads har man engang brændt en Hex. — Men det er ikke mit Fag at *spalte* Navnene, jeg har her bare villet række dem, der forstaar sig paa *det*, en Smule Materiale. Det er altsammen fundet i Arkiverne — væsentligt: i Landsarkivet — og ikke i Folkemunde; jeg tror, det er Vejen: *Først Arkiofundet, saa* ud til de Gamle, om *de* kjender Nav-

net og har noget yderligere at bemærke. Til disse Sallings Marknavne har jeg væsentlig haft *de fire* Kilder ¹⁾ *Stiftsbogen* fra 1690*), ²⁾ *Justitsprotokollen* fra d. 18. Aarh.' Slutning, ³⁾ *Taxationspakkerne* og ⁴⁾ *Udskiftningsprotokollen* fra 1780—90'erne. — Jeg har ikke søgt Navnene, de har snarere søgt mig under Studier, der laa fjærnt fra Navneforskning. Jeg har beflittet mig for at afskrive dem saa korrekt, som det var mig muligt, men Fejl vil jo ikke kunne undgaas. Jeg lar nu Byerne troppe op efter Alfabetet. Hvor en By ikke er nævnt, har jeg intet fundet den vedrørende.

Aasted Bys Enge (taxeret $\frac{23}{6}$, 1791). Megelholm, Holmshøj Eng, Svang, Gallibak, Mølle Eng, Mensel, Syebak, Lille Stenser.

S. Andrup (taxeret $\frac{16}{11}$, 1797). Lyng Agre, Floysted Agre, Bolkjær Agre, Gammelby Jord, Krok A., Sand Alser.

Bajlum (taxeret $\frac{4}{9}$, 1798). Over Holms Brynde, S. Grimser (?), Kietler Eng, Thors Røil Eng, Kosmer Eng, Bøyelser Eng, Qvat Eng, Søvi Eng, Smør Eng, Døys Eng (?), Aalhale Brynde, Birk Enge, Lom Enge, Steenser Eng, Fauns Eng, Daniels Eng, Tagkjær (?) Eng, Gildhøj, Stadskjær, Kumsholms Rende, Holmkjær, Grausholm, Reiser Eng, Rørholm, Kongens Mose, Koborg, Kappelhøj, Loedal, Vandbakken.

Balling (vurderet $\frac{26}{9}$, 1786). Banken Fald, Averser, Steens Mose, Oven Leeden, Roes Fald, Trenning, Skorup, Flegen Toft, Svin Røgel, Wemmersborg, Bildgrav, Bindhøj, Linnenæs, Ballinggaard, Skar-Fald, Ravels Toft, Røgelse Fald, Stockholm, Tørvelsen (?), Boels Toft, Oven Indland, Hyld Toft, Thueholm, Over Skovsel, Norder Baunner, Svend-Land, Krigel Toft, Kilde Dahl, Holms-Slot, Hullet i Nagen Toft, Skarhoved.

*) I Forbindelse med *Præstegaardsjorderne*.

Bostrup (taxeret $\frac{3}{4}$ 1792). Høy Løe Ager, Skarhøj, Dødering A., Svin Brynd, Steenkjær, S. Krop A., N. Krop A., Ø. Høyser, Lang Holms Ager, Svaltoft, Brøy Eng A., Stakket Holm, Pebberholm, Thorstoft Ager, Nordre Udkendt, S. Udkendt, Knegel Toft, Langkjær, Meere Ager, Wieggers Kjær, Brøjeng, Store Thors-høj, Pors Hede, Fugelkjær.

Store Brokholm (vurderet $\frac{31}{5}$ 1785). Gulbak Agre, Ulkjær, Møltoft, Trin Hede, Ravnkjær, Rævgrav.

Brøndum By (taxeret $\frac{1}{6}$ 1792). Krog Ager og Alse, Snede Agre, Esper Hougaards Kringel, Gaase A., Kirkeholm, Wasberg, Hohdahl, Fleg Brynd F., Præstegaardens Lilleholm, Damfald, Markskieldsager, Fallingsbrynd A., Storeholm, Hovedager, Langeng, Riskjær, Hohlsig, Rætterup Bro Eng, Staarbæk, Hvidberg Wod Eng, Nørkjær Sig, Wasbjærgkjær, Kirkholm.

Børsting og Børstinggaard (taxeret $\frac{16}{8}$ 1804). Smæren Fald, Lang Fald, Gamel Agre, Thise Agre, Dybdals Agre, Trilling F., Langdals A., Sten Røggild F., Stakket F., Smald A., Markskjelhøj A.

Grinderslev, Rærup, Rybj., Hinnerup (taxeret $\frac{25}{3}$ 1787). Fillestofft, Svenser, Østland, Lang Jeg A., Ø. Holms A., N. Kolds A., Ravelsbak ell. Ravkjær, Tavelberg, Vester Mellem Alse, Fogd Toft, Graasten Eng, Store Woldberg, Skinding Hede, Knudbak, Kieftagre, Dringe Agre, Bredkjærsholm, Møltoft, Hvidtørre Jord, Wioldkield Engen.

Grove By (vurderet $\frac{21}{5}$ 1788). Mulskor, Rævser (sæd), Honger, Meilfald, Stakket F., Ader, Stisser, Gam-mel Fløy, Lille Steeholm, Kolshøj A., Stavelhøj F., Diævel A., Gaasholm, Alser A. (Alsæd), Damser, Wos-ser, Bandberg, Tisstel, Spongser, Thislet Eng, Obæk Eng (ell. Øbæk), Damser Kjær, Kronbak, Brynskjær, Alse Sig, Brønne, Diævel Hede, Diævel Kjær.

Grettrup (taxeret $^{10}/_4$ 1793). Haandhøj A., Gaasiel A., V. Graaefald, Ladefald, Stakket Naskelberg, Mæland, Særgold A., Brønd A., Støtting, Krog A., Steenholm, Skam A., Hos A., Tofthøj A., Vester Lands A., Ole Siegs A., Povels Høj Fald, Gammel Dig A., Trin Toft, Byemaae, Udkjendt Eng, Kræmer Eng, Tunge-lands Strøm, Hvervelkjær, Grav Eng, Graae Sieg, Aalborg Højs Eng, Povls F., Lenner (?) Kjær, Skovmark, Brendviins Siig, Skaus Mark, Gammel Hede, Gaasemose.

V. *Grønning* (vurderet $^9/_9$ 1784). Wosbæk Mose, Kathøj Hoker, Over Stiesel, Urrøgel, Drehsig Agre, Foelhøj, Tver Agre, Hyll A., Pøtt A., Ø. Giesbjærg, Gammeljord, Hvidtagre, Kringeltoft Hoker, Sønderkjær, Sletkjær, Knoldkjær, Vestninggader, Vangdiget.

Ø. *Grønning* (mundtlig meddelt 1914). Grønris: Hedeagre, Vester-Else, Øster Else, Honnells Agre, Stakke A., Uglhøj A. Korsgaard: Dojs, Flueagre, Bremagre, Fluehede, Else, Pisbjerretoft, Janus*) Toft, Toftum, Axelhøj (Egnens største), Dusdal.

Jebjærg (taxeret $^{24}/_5$ 1784). Vester Les Høj, Øster Les Høj, Jegsel (el. Iegsel), Hagen Røgel, Graasteens Jord, Sponsel, Nørre Steensel, Sønder Steensel, Langkjær A., Stakket Rossel, Hole Siig, Krogagre, Heste A., Kraaholm, Brøring, Anders Haks Toft, Astrup Toft, Peter Rytters T., Peder Halds T., Smalends Toft til Eskjær Gods, N. Bronsel, Norden Re (?) Høj, S. Ermel, Skyvfoed, Lang Rossel, S. og N. Morsmed, Langholm, Gjær, Over Gjær, Kuinnens(?) Sønden Vejen, St. Lessel, Vej-fald, Peberholm, Klemensholm, Utient, Kløvenshøj, Døys A., S. Tueholm, N. Thueholm, Kyllingfaldsholm, Kragørøgel, Hanghøj, Viigholm, Stokholm, Goedholm,

---

*) *Jon Ulsted* og *Kjæn Kudsk* boed i et Hus, hvis Skorsten stod endnu for 60 Aar siden.

Boyeland, Overholm, Mølleholm, Trønholm, Tidselholm, Storgaardsholm, Grustagre, Hr. Kiilsgaards Toft, Ø. Qvistagre, Præstvej, S. Bakrøgel, Hole A., Hundkjær, Brede A., Ø. Bies Røgel, Mosefald, Ø. Bostoft, V. Bostoft, Dølsager, Broe, St. Bakjord, Nyes Toft, Mosebæk, Nandrup Vej A., Præstholm, N. Pedersens Holm, Nørdal, Rimmingsjord, Gadbjerg, Toldkjær, Mellemkjær, Justes Kjær, Stakket Toft, Svinespyt, Monsbjerg, Tyveskjul, Kuel A., Harrekrog, Aarebjerg, Ørekrog Toft, Spøttrup-Huset, Jens Trontes, Niels Gouls, Henrik Tamburs, Hans Pors', Goulsgaards Toft, Møgelkjær, Bredtyger, Knol, Anders Hak', Stakket Lessel, i Ukjendt, Bisrøgel, Gudbjerg, Trolkjær, Rumings Jord, Bas Toft, Gorsens Kjær A., Frenlings A., Holsing, Stensel, Harrkrog, Bærkjær, Hoshøj.

Kaastrup (taxeret $\frac{23}{5}$, 1794). Skald A., Bredkjær, Rønnings Fald, Bredbjerg Fald, Kringel Toft.

Krarup By (vurderet $\frac{9}{8}$, 1791). Dorthe Govls Trin Toft, Hosfald, Skivesiegs A., Støttinger, Byhøj F., Vester Vang, Graasieg, Kohlers Vang, Nabel Bæks Vang, Hesting fra Engeberg A., Dahl Eng, Norder Gade, Ø. Gade, Kellerhals.

Krejberg (taxeret $10-\frac{23}{9}$, 1778). Uls Ager, Kirk Ager, Halenschoffs Ager, Dahlenberg Ager, Kieldahl, Tols Agre, Suddergaards stakket A., Overdams A., Trin A., Lønn Ager, Skordals Ager, Task Ager, Vester Bux ell. Busk Ager, Vildkilde Ager, Buskdal, Holm Ager, Lange Bux A., Neder Askmoed A., Abilds A., Over Brøndlands A., Kindholm Ager, Badts Ager, Badtshøj Ager, Schielhøj Ager, Lillehøj, Nørlang, Geie Ager, Graa Steens Ager, Lille Papholm, Ungs Toft, Svendegaards Toft, Skrivergaards Toft, Øedgaard, Annexgaards Toft, Store Quindholm, Thorhøj, Grønhøj, Lydager, Visholm, Syved A., Kieldingbjerg A., Kockholm, Monshus A., Hommelands (?), Thorager,

Leed Agre, Th. Schyttes Toft, Lange Dois, Over Dois A., Præjstholm, Bærmos A., Krogs A., Engedahl, Ahrbjærg Bjærg, Porsbusk Ager, Sortehøj Ager, Gammeltoft, Jessetoft, Møllertoft, Kringeltoft, Tornbusk Ager, Badhøj Ager, Bads Ager, Bærhøj Ager, Bræmhøj Ager, Wradts Ager, Ny Mølles Eng, Randsqverck, Bulborg Kjær, Chr. Kold', Eriks Siig', Brokkens Vaads, Hams-højdal, Harlenshøj Banke, Gjedholm, Birkedals Sley, Thorknolle, Lyssen Hede, Mersk Skifterne.

Nørhede Gaard i Lime (taxeret $18/4$, 1804). Styr-dahls A., Røgel F., Dois A., Kløven Høj A., Aver Kjær.

Lund By (taxeret $18/5$, 1792). Bruus Toft, Katkjær A., Skov A., Wisbjærg A., Ø. Engebjærg. V. Hiømarks A., Byekjær Eng, Blødgeng, Lang Sørdahl (Søe?), Wosbroe Eng.

Ø. *Lyby* (taxeret $30/5$, 1792). Wrøde Lands A., Slei A., Trinkjær, Haldbak, Grønning Holl Bak, Nordre Rusrøgel, S. Rusrøgel, Holm, Stenning, Else, Kors Agere, Pohl Agere, Tørvekjær, Frelleser sønden Vejen, Langer Fald. Moser: Brelling, Høyser. Stolphøj, N. Blaa Eng, S. Blaa Eng, Møgel A., S. Stisser, Over Dammersrøgel, Sønder Prismar, Svinkjær, Lørhøj ell. Løvhøj, Avildgaards Toft, Wilkjær A., N. Skillings Dahl, Over Hagens A., Mellem Hagens A., Neder Hagens A., Jens Kisums Toft, Mikkels Skifter, Mikkell Lunds Toft, Chr. Kjærgaards Skadetoft, Niels Korssens Toft, Anders Resens Koldberg, Skade Toft, Risdal, Hagenskjær, Rogelmark, Stordal, Narkjær, Knolkjær, Trinkjær Brynd, Stenby Kjær, Høyser A., Døderings Hede, Nørgaards Dammerøgel Agre, Ørsier A.

Vester Møjbæk (taxeret $5/6$, 1793). Floy A., Raaehøj F., Skab A., Folkebjerg A., Les A., Dosland A., Gir A., Stisbjærg, Præstekjær A., Bensholm, Molds Toft, Blegbjærg, Knabs Fællid, Toskjær.

Nautrup (taxeret $\frac{8}{12}$ 1790). Stidslang, Strus A., Stober A., Holms A., Told A., Stendal A., Led A., Lykke A., Pregel A., Avilgaards Toft, Weile Eng, Tukjær Eng, Lus Eng, Herring, Kringel Eng, Hosbæk, Stivel A., Oxsen Bak Hede.

Næstild (taxeret $\frac{8}{6}$ 1792). Blødskifter, Smalskifter, Knolskifter, Kragfald Eng, Store Hiørring, Lille Hiørring, Store Wodeng, Mosbjærg Kjær, Sti A., Melbjærghøjs Hede, Hvid A. Hede, Knoldbak, Ronnes Hede.

Lille Ramsing (vurderet $\frac{1}{11}$ 1784). Store Bærkjær, Lundkjær, Jelsbore(?), Rusbjærg, Jeghøjs Fald, Neder Risbe Agre, Tulsbore Jord, Skorhøj, Lang Bakler, Møll Toft, Killingholm, Skenbak, Hodfald, Tang, Rørgaard, Fædal, Holmsmark, Krag, Haltoft, Bodt, Ilsborg, Rævkjær.

Roslev (vurderet $\frac{13}{9}$ 1784). Øster Gaaser, Brøde, Hesthøj, Vejshøj, Enghøj, Ravnsbjerg. Fleskhøj, Veilager, Riishøj, Kongenshøj, Steenkost, Jarbjerg(?) Præstegaardens Ager i Møllemarken, Knollen, Brons A.

Selde Præstegaard (udskiftedes 1779). Skallager, Ulsig Ager, Quindeland, Trolds Toft (el. Knolds Kost), Kragekjær, Vaaseland, Haretoft, Birkerholms Krog, Dalsager, Elkjærs Ager, Asbjærg Ager, Lyngager, Sties Ager, Alstæd Ager, Mølleager, Vrangelands Fald, Trind Quindeland, Skufager, Kjyde (?) A., Moseholm, Hørsig.

Svansø og Bilstrup (taxeret $\frac{25}{6}$ 1792). Skodtørv Fald, Sortbjærg, Gierholm Fald, Bryndhøjs Fald, Føl Hol Eng, Ødegaard Bøstrup Eng, Ødegaard Kaiholm, Ødegaard Nederholm, Thørstig Thomasens Landeng, Dommerby Storck Eng, Holmsbakken, Kludberg Hede, Hougaards Dahl, Over Mose, Øster Svansø Skifter.

Tøndering By (vurderet $\frac{28}{7}$ 1789). Qvas Ager, Gierberre, Hverve Land, Stakket Dyrring, Walkjær,

Myeholm, Ø. Wieholm, Gryderøgel, Durupholm, Syre A., Kappel F., Stakket Basberg, Baasberg, Bleg A., Stue F., Stie F., Stor Tør A., Waadfald, Sloykjærbaek, Kolling A., Lille Heede, Steensagre, Thorshøj, Font A., Skiolds Høj A., Dahl A., S. Woodfald, Hanerland (?), Bjerre Mølles Eng, Poskjær, Folddals Eng, Qvidahlskjær, Bronnen i Steenagre, Grydehøj, Hopholm, Ting Hede, Syvekjær Dam.

Vile (taxeret $^{31}/_7$ 1793). Kirkehøj, Svindahl, Baunehøj, Fløysted A., Axelkjær, Kab A., Gadelands A., Breis A., Syve A., Fem A., Kilds A., Jonsgaards Toft, Fredebusk Toft, Roglebier Toft, Grove Engs Toft, Lille Engs Toft, Schantzers Kirke A., Jarriis A., Kirkebak A., Skyddals A., Tangelunds Lille Højs A., Boeler A., Rommigs A., Thor Husteds Fald, Baare Fald, Rogild Ager, Almind Knude, Holmshøj, Aasbjærg A., Bjørnshøj, Blegbak, Kybe A. Skifter, Tver Skifter, Hovler (?), Kalsedam, Posset (?), Hale Eng, Halling Kjær (?), Boeler Kjær, Eller Mose, Hiordrift, Spæd Voltzer Hede, Stor Højs Hede, Rønberg Hede, Store Elkjær, Piges Skifter, Hagens Dahl, Hagens Bjærg, Brunbak, Smørhul Grønne, Schanzer Hede, Ragelbak.

Vinde By (taxeret $^7/_11$ 1787). Hokke Fald, Stenhøj A., Lang Alsæd A., Lille Schou A., Michels Alsæd A., Brun Schou A., Kragmark, legmark, Trankjær, Skorhøj, Løyens Kjær, Nord Kiilde Eng, Hemme Kjær, Tolstrup Hede.

Vium By (Udskiftning 1786). Termans Kost, Bæsholmene, Peder Præst, „Ved Milepæl“, Ryt-Huset, Skrædderhuset, Fædal, Jebjærg Højagre, Flading, Skiden Agre, Tøgers Agre, Hollenholt, Thorseng.

Ved *Jeppé Aakjær*.

Et Par gamle Bondeviser.

Ved *Jeppe Aakjær.*

Den første af Viserne er om *Brændevin*; nemt at datere er den ikke; dens Trykkested er *Haderslev*, og den stammer nok fra Tiden omkring 1770—80, da Regjeringens skrappe Forordninger imod Bøndernes Hjemmebrænding haglede ned omkring dem og jog Snese af ellers skikkelige Folk i Slaveriet. Visen har været meget yndet blandt vore Bedste- og Oldeforældre. Den røber en god Portion Galgenhumor og fortjener nok at bevares som et Kultur-Minde om den næsten 200-aarige Kamp, som Bonden førte mod Rettens Haandhævere for Bevarelsen af saavel sin Kobberhat som sin Blyhat. — Resultatet kjender vi; Resultatet er nemlig de hundredtusind ædrue Bondehjem.

Vise Nr. 2 handler om Bonde-Soldatens stolte Liv paa det Tidspunkt, da Frederik 6. og hans let komiske Svigersøn Prins Ferdinand*) førte de danske Revy-

*) Arveprins *Frederik Ferdinand* (født 1792 † 1863) var Bror til *Christian 8.* og gift med Frederik den 6tes Datter *Karoline* (f. 1793 † 1881). Han havde en Del høje militære Hverv, der fulgte med Stillingen, var bl. a. en Tid kommanderende General. En af hans Biografer skriver: „Hvor megen Højagtelse han end nærede for sin Gemalinde, saa forhindrede dette ham dog ikke fra at føre et Privatliv, der var hans høje Stilling uværdigt. Han var bl. a. hengivet til Spil, der bragte hans Pengesager i den fuldstændigste Uorden“ (A. Thorsøe). Sml. *Skivebogen* 1918, S. 71, *Anm.*

tropper til mærkelige Træfninger, der dog ikke er indgaaet i Danmarkshistorien, men under hvilke de ofte skal ha angrebet *Store Vibenshus* og andre celebre Lokalteter med sejrrigt Udfald. — Visen maa stamme fra samme Tid (1820—35). Hvor ofte har jeg ikke i min Barndom hørt de 70-aarige Gubber ved Gilder og Svir gale disse parodiske Strofer op af Struberne, mens ved Slutningen af hvert Vers de syrligt lugtende Faareskindsærmer dunkedes drønende imod de revnede Loftsbrædder, saa Ormemel og Maltkjærner dryssede ned i de dampende Halvkoppe. „Søldaater“ — det havde de, dønenmæ! været hver en Kjeft — saa godt *som* da —, og den Vise var bleven *deres* Bjarkemaal. Det var ikke saa sjældent, naar Visen var udsungen, at to Par jærnskoede Krampe-træsko sprang ud paa Teglstensgulvet; faldt der nu en sejt Egekjæp i hver af de gigtrukne Grabber, saa fik man en god baade hørlig og synlig Opvisning af saavel Sablens som Bajonettens tilintetgjørende men sejrige Virkninger paa højsalig Frederik d. 6tes Tid. — Nu skal man vel helt ud paa *Almindeligheden* eller Alderdomshjemmene for at høre en famlende Strofe af dette krigerske Kvad.

Klagesang,

da det blev forbudt at brænde Brændevin.

Mel. Sørgetakter, sorte Noder.

Kom nu alle, kom tillige,
 Kom og hører Ordre her,
 Som er for det hele Rige,
 Kommer, græder hver især.

Posten kom nu meget fage
 Med Forordningen saa stærk
 At vi Bønder skulde tage
 Bort vort hele Brændviinsværk.

Ordren er, vi ej skal brænde,
 Og ej Brændviin maae faae;
 Vores Tøj skal vi indsende.
 Hvordan vil det os nu gaae?

Hvo som tørster, kan nu ikke
 For en Styver Brændviin faae.
 Ak! hvor maae det Hiertet stikke,
 O! hvad Raad skal findes paa?

Hører alle, jeg vil sige,
 Medens vi endnu har Tid:
 Brænder alle nu tillige,
 Brænder Nat og Dag med Flid.

Medens Kiedlen staaer paa Bene,
 Medens Hatten end er heel;
 stræber da og vær ej sene,
 Brænder baade Malt og Meel:

At vi da herefter haver
 En Godtaar at tage til,
 Naar de sultne Kjøbstædmaver
 Komme, og randsage vil.

Brændviin vi til Frokost tager,
 Dertil Ost og Smør og Brød;
 Det os inderlig behager.
 Ak, hvad er det sukkersød!

Naar vi Middagsmad skal smage,
 Strax da, før vi Maden faae,
 Maren maae os Flasken tage,
 En Godtaar vi drikke saa.

Brændviin vi om Aften tappe,
 Før vi vores Nader faaer,
 Og den lille Flaske klappe,
 Medens i den er en Taar.

Got for alting den mon være
 Om Folk Sygdom, Svaghed faaer,
 Brændviin kan dem strax kurere,
 Ingen Doktor kan saa snaar.

Got for Kuld og got for Hede;
 Got for Hoved, Tænders Vee;
 Got at tage ind at svede;
 Got ogsaa for Øinene.

Ja, ihvor man lider ilde,
 Om man end og halv var død,
 Kan den Pinen dog formilde.
 O du ædle Brændviin sød!

Men naar vi den nu skal savne,
 Naar vi nu ej brænde maae,
 Hvad skal os da hielp' og gavne,
 Naar os Sygdom kommer paa?

Siig, hvad Raad skal vi udgrunde,
 At vi Brændeviin kan faae?
 Thi vi den jo ingenlunde
 Kan foruden leve saa.

Kiøbstædmanden vil vi give
 Fanden med hans Karrevand;
 Før vi tørste vil og snive,
 Og udslaae vor Brændviinstand.

Han vor Skade haver været,
 At vi ikke brænde maae;
 Han har klaget, sig besværet,
 At vi Stakler brænde saa.

Skulde vi ham da berige,
 Og af hannem købe saa?
 Nej, vi burde ham bekrige,
 Og Parykken af ham slaae.

Han nu Sejer har erlanget,
 Pidsk og Svøben han nu faaer;
 Vi nu alt er bunden, fanget,
 Og ej brænde maae en Taar.

Men mon det skal hannem gavne,
 At han os saa plage vil?
 Nej, han andet nu skal savne,
 Som vi før ham bragte til.

Korn og Gryn, ja Flesk tillige,
 Skal han sig ej smøre paa
 Drik du Brændviin, vil vi sige,
 Sluk dermed din Hunger saa.

Smør og Ost han nu skal miste,
 Saa og Æg i Snesetal.
 Om han end af Angest piste,
 Det ham dog ej hielpe skal.

Vi Supplike vil indgive,
 Sende den til Kongen hen,
 Haabend', Han vil naadig blive,
 At vi brænde maa igien.

Gierne vi da vil betale
 Aarlig Afgivt en vis Sum,
 Som han naadig vil befale,
 Hele Landet runden om.

Fanden skal da nu bortføre
 Alle Glassekræmmerne;
 Lad dem nu ad Gaden kiøre
 Lige til Kiøbstæderne.

Det Bedrøvelse maae være
 Udi dette ganske Land,
 At vi os ej maae ernære,
 Paa hvad Maade som vi kan.

Skat og Udgivt skal jo ydes;
 Men hvor skal vi tage den,
 Naar de Midler os forbydes,
 Til at bierge Skillingen?

Skal vi da vort Korn henkiøre
 Til den Juda Kiøbstædmand,
 At han det kan igien føre
 Bort til andet fremmed Land?

Summa: Bonden han skal henges,
Ingen Medynk med ham bær;
Huden skal af hannem krænges,
Han er ikke bedre værd.

Dog den Stakkel han maa føde
Alle udi hver en Stand.
Var han ej, blev Landet øde;
Skam fik da den Kiøbstædmand.

Vores Sviin nu udaf Harme
Skrige meget jammerlig,
Fordi de kan ej faae Bærme,
Hvormed de kan bierge sig.

Gamle Kiør maae ogsaa brøle,
Som har ikke nogen Tand;
De er vant til Bærm' og Spøle,
Og ej andet æde kan.

Faarene maae nu krepere,
Naar som Vinteren er haard,
Og vi kan dem ej kurere
Med en liden Bærmetaar.

Alle, alle det bejamre,
At al Brændeviin er død;
Tomme er nu Kieldre, Kamre,
For den yndig Brændviin sød.

Jeg vil gaae til Frankerige,
Brændeviin jeg der kan faae;
Der er Brændviin uden Lige.
Fanden her maae tørstig gaae.

Ak! vor' stakkels Flasker tomme
Maae paa Hylden stille staae;
Før vi tog dem i vor Lomme,
Og til Kroen kunde gaae.

Nu farvel I Kroerkoner!
Og I ærlig Kroermænd!
I maae synge Jammertoner,
For jer Brændviinstøj fløy hen.

Vi vil nu en Gravskrivt sætte
 Over hver en Kroerdør,
 At vi aldrig skal forgiette,
 Hvor vi tidt derind gik før.

Soldatervise.

Farvel mit elskte Fødeland, nu maa jeg Afsked tage,
 Hen at mønstre for vor Konge kjær.
 Farvel I smukke Piger her, I maa ej mig beklage,
 Thi jeg rigtig hjertens glad jo er.
 Thi hvem der Kongen tjene kan med Færdighed og Mod,
 Han kan for sit Land ofre Liv og Blod.

Vi faar saa mange Ting at se, som os kan siden gavne,
 Vi faar Mod og megen Færdighed.
 Og naar vi siden kommer hjem og kan vor Ven omfavne,
 Da er det jo for os en stor Placer.
 At reise bort en liden Stund og komme hjem igjen,
 Da er man saa kjær for sin lille Ven.

Hvor vilde I beskue os, naar vi i Hovedstaden
 Staar opstillet udi fuld Mondør!
 Og naar vi saa marcerer op paa Torvet om ad Gaden
 Ud paa Fælleden for at gjør Honnør.
 Ja, hørte I Musikkens Klang, ret som det gik til Dans,
 Da gik I vist fra baade Sind og Sans.

Der fyres med Geværer og Kanoner, saa det dunder,
 Ret som om det var en Batalié.
 De høie Officerer de os rigtig kommanderer,
 Derfor bær de Guldmedalié.
 Selv Kongen og Prins Ferdinand maa fryde sig derved,
 Naar de faar at see vores Tapperhed.

Ja, Kongen og Prins Ferdinand og alle Officerer,
Vi en Skaal for dem udtømme her!
Thi nu vi raske Karle er, kan lystig exercere,
Vi har Land og smukke Piger kjær.
Thi klinke vi som Brødre her og raabe: Kammerat,
Vi faa hinanden kjær, naar vi blir Soldat!

Historisk Samfunds Regnskab for 1921–22.

Indtægter:			Udgifter:			
	Kr.	Øre		Kr.	Øre	
Kassebeholdning 1/11 21	90	00	Aarbogens Trykning etc.	1753	00	
Statsbidrag	400	00	Husleje til Historisk Samling	150	00	
Bogsalg	152	82	Repræsentation ved Aarsmødet	69	20	
Medlemskontingent	1849	00	Brandforsikring	9	45	
Renter	13	15	Porto og Papir	21	02	
			Diverse	11	35	
			Kassebeholdning	490	95	
	Kr.	2504	97	Kr.	2504	97

Skive, den 1. November 1922.

S. Olesen.
Kasserer.

Anskaffelsesfonden.

1921. Novbr. 1. Saldo iflg. Bankbog	1358	34
„ Decbr. Indkomne Bidrag ..	91	00
„ Renter	70	27
1922. Novbr. 1. Saldo	Kr. 1519	61

Ovenstaaende Regnskab er Dags Dato gennemset og sammenlignet med de forskellige Bilag, og der er intet fundet at bemærke.

Skive, den 10. Novbr. 1922.

Carl Jensen.

N. P. Bjerregaard,

NAVNELISTE

A

Aakjær, 27, 131.
Aarbjærg, 110.
Aasted, 137.
Andrup, S., 137.
Arctander, Just, 20.
" Niels, 28.
Arvidsen, Povl, 15.
Astrup, 79.
Axelsen, Lauritz, 100.

B

Baadsgaard, 121.
Bajlum, 137.
Balling, 137.
" Anders A., 14.
Banner, Magdalene, 78.
Bartholin, Casp. Christ., 112.
Bartholomæus, Marie, 86.
Below, Henrik, 81.
Benzon, 26, 27.
" Hans, 24.
Birch, Mette, 93.
Birkfeld, Povl, 18.
Bjerring, And. M., 28.
Bojer, Morten, 38.
" Æ., 38.
Borum Eng, 82.
Bostrup, 138.
Blicher, Niels, 63, 65, 70, 71.
Braarup, 74, 81, 94, 110, 116.
Braem, Mathias, 36.
Bredsdorff, Chr. M., 29, 64.
" Madame, 34, 36.
" Th. M., 64.

Bregendal, 10, 11, 27, 69.
" Ole, 37, 69.
Brei, Mads Jensen, 14.
Breth, Lauritz, 76, 84, 100.
Breum, 68.
Broch, Rasm., 36.
Brochmann, Daniel, 14.
Brochmand Jacob, 111.
Brokholm, 138.
Bruun, Johs., 49.
Brønsdorff, Anders, 3, 15, 16,
18, 20, 21, 22, 23, 24, 31.
Brøndum, 138.
" Chr. Jac., 29, 30, 32,
34.
Brøndum, Jacob, 28, 34.
" Just, 33, 37.
" Mads Jensen, 14, 21,
102.
Brøndum, Niels Jensen, 14, 21,
92, 95.
Brøndum, Peder, 37, 114.
Børsting, 138.
" -gaard, 138.

C

Christian 3die, 75.
" 8nde, 144.
Cortsen, Claus, 3, 24.

D

Daa, Oberst, 23.
" Claus, 80.
" Gregers, 20, 31.
Daasbjærg, 106.

Dalsgaard 74.
Dam, Chr., 10.
Daugbjærg, 18, 40, ff.
" Mads, 75, 76.
Diebskøtt, Ritm., 5.
Dommerby Sø, 127.
Dorschæus, Peder, 111, 112, 114.
Drebach, Chr. O., 28, 32.
" Oluf, 15.

E

Egebjærg, 10.
Egeris, 82.
Engedal, 43.
Esmann, Chr., 114.
Estvadgaard, 1, 18, 19, 22, 23,
27, 29, 33, 36, 81, 102.

F

Faber, Jac. Danielsen, 91.
Fabricius, Povl, 97, 98, 110.
Feldingberg, Jens J., 3, 28, 29,
30, 31, 33, 37.
Felsted, Jens L., 96.
Ferdinand, Fr., 145, 150, 151.
Fidanque, Abr., 7.
Findsen, 95, 97.
Fly Gaarde, 1 ff.
" Præbende, 1, 5.
" Udflyttere, 66.
Foged, Lars, 73, 79.
Frederik 6te, 144.
Frederiks, 51.
Friis, 29,
" Bagge, 29.
" Chr. H., 24, 35.
" Hans, 29.
" Jep, 74.
" Maturin, 29.
" Peder Chr., 29.
Frijsenberg, 36.
Frøsløvgård, 8.
Fursmann, Chr., 92.
" Maren, 89.

G

Galletoft, 91.
Galschiøtt, Chr., 81.
" Peder 76.
Gammelgaard, 80, 82, 86, 102,
103, 109, 110.

Gammelstrup, 120.
Gerner, Henrik, 19.
Glapstrup, 81, 110.
Grettrup, 139.
Grinderslev, 138.
Grove, 138.
" Mariane, 112.
Grønbækgaard, 67.
Grønning, V., 139.
Güldenchrone, 27, 36.

H

Halberg, Major, 14.
Hald, 21, 25, 27, 30, 35, 36.
" Chr. J., 108.
Harrestruplund, 43.
Hasse, Provst, 114.
Heleneshøj, 68.
Helmich, Fr. Kjær, 115.
Helsted, Joh., 112.
Helverschou, Chr. H., 21.
Hem Kirke, 86.
Hemmer, Christ. de, 24.
Hesselbjærg, Jens, 92.
Hesselbjærggaard, 79.
Heug, Chr., 35.
Hoffgaard, Gertrud, 24.
Holberg, Ludvig, 58.
Holm, Sergeant, 30, 34.
Hoppe, Jens Jørg., 102.
Hornstrup, J., 36.
Hustéd, Peder Jensen, 3, 18, 21,
23, 26, 27.
Husted, Chr., 88, 93.
Hvas, Jens, 27, 79.
Höyro, Chr., 86.
Høg, Niels, 73, 79.
Høeg, Henrik P., 102.

I

Ibsen, Niels, 27.
Ilsø, 27.

J

Jacobæus, Holger, 90.
Jebjærg, 139.
Jeppesen, Chr. ff., 53.
Jespersen, Jesper, 24, 27, 36.
Jesserum, Chr. Fr., 20.
Juil, Fr., 31.
" Løjtnant, 112.

Juul, Ove Henrik, 21.
" Peder, 76.
" Th. Iversen, 72, 79.

K

Kaas, 27, 112.
" Erik, 79.
" Helvig, 2.
" Iver, 79.
" Johanne Sophie, 110.
" Mogens, 83.
Kaastrup, 140.
Kardyb, 7, 8, 9, 128.
Karoline, 144.
Karup, 73.
" Aa, 78, 112.
Kjeldgaard, 84.
Kjerulf, Jens, 18.
" Lucas, 24, 27.
" Reinholt, 112.
Kjærgaard, 67.
Klercke, Walter, 103 ff., 109, 111.
Klippingsmark, 9.
Knudstrup, 14, 46.
Kobberup Kirke, 129.
Kold, Chr., 24.
Krabbe, Glob, 79.
Krabbesholm, 83, 86, 116.
Krarup, 140.
Krarupgaard, 69.
Krag, Palle, 16.
Krejbjærg, 140.
Krejlgård, 37.
Krog, Niels N., 9.
Kvols, 127.
" Brygge, 121.

L

Landting, 23.
Lange, Chr., 67, 117.
Lassen, Peder, 23.
Laurberg, 32.
Lejrskov, Niels P., 3, 14, 15, 18,
20, 21, 97, 98, 103 (se *Strande*).
Lendom, 68.
Levetzau, Oberst, 15.
" Did., Ritm., 20.
" Hans, 36.
Libbert, Oluf, 76.
Lima, 3, 20.
Linde, Chr., 26.

Linde, Niels, 27.
Listow, Søren, 29.
Ludvigs, Conrad, 16.
Lund By, 66, 141.
" Andreas, 25.
" Jørg., 18.
" Th., 29.
Lundgaard, 24, 29, 30, 33.
Lyby, Ø., 141.
Lyngby, Gjertrud, 95.
Lyndorph, Joachim, 24.
Løttig, Joh. Georg, 111.

M

Mogensen, Bertel, 27, 30, 31, 114.
Munch, Peder, 80 ff., 99.
Müller, Henrik, 111.
Möinichen, Chr., 26, 85.
" Sophie Dorthea, 28.
Møjbæk, V., 141.
Mønsted, Mads Jensen, 14.
Mønstedgaard, 14.
Mørch., Johs., 11.
" Peter Tetens, 11.
" Povl Christensen, 10.

N

Nautrup, 142.
Nielsen, Villads, 2, 4.
Nygaard, 5.
Næstild, 142.
Nørgaard, 5.
" 79.
Nørhedegaard, 141.
Nørkjær, 99.

O

Obenhuus, Oberst, 15.
Odgaard, Per, 117.

P

Palludanus, Peder, Vill., 5.
Pandrup, Joh. K., 29.
Parsberg, Verner, 97, 109, 110.
Pedersen, Jens, Præst, 73, 76.
" Lærer, 53.
Peucher, Kapt., 15.
Poulsen, Generalmajor, 87.
Prehn, Oberst, 14.

R

- Ramborg, Jens, 100.
 Ramsing, Lille, 142.
 Rantzau, 22, 23, 35.
 " Fr. Chr., 19.
 " Joh., 2, 74.
 " Jørg., 19.
 Ravn, Provst, 88.
 Refsgaard, Niels, 69.
 Richter, Lorentz C., 15.
 Riemann, Nic. H., 114.
 Roluf, Jacob, 3.
 Rosborg, 9.
 " Hans, 60.
 Rosenkrantz, And., 26.
 " Holger, 26.
 Roslev, 142.
 Rybjærg, 67.

S

- Saal, Jens, 93.
 Salling, 63.
 " *Marknavne* ff., 136.
 Sandberg, Oberst, 6.
 Saustrup, 79.
 Schandrup, Jacob K., 59.
 Schinckel, Fr., 36.
 Schmelling, Oberst, 16.
 Schov, Proprietær, 122.
 Seerup, Jens Jørg., 22, 23, 25.
 Sehested, Frue, 18.
 Sejbæk, And., 30.
 " Chr., 15.
 Selde, 142.
 Sjørup, 46.
 Skive, 72 ff.
 Skivegaard, 80.
 " hus, 73.
 " " Ny, 117.
 Skive Jorder, 98, 99, 109.
 " Kirke, 88.
 " Præstegaard, 75.
 Skovmølle, 94.
 Skriver, Vebner Niels, 79.
 Smidt, Herm., Kapt., 86.
 Smollerupgaard, 79.
 Sommer, 114.
 Spendrup, Nic., 114.
 Spøttrup, 79.
 Staarupgaard, 27.
 Stasius, 38.

- Steenstrup, Lucas, 27, 28.
 " Madame, 32.
 Stern, Anna P., 28.
 Stiernholm, 84.
 " Madame, 85.
 Peder Nielsen Strande (se *Lejrskov*), 106, 107.
 Svane, Hans, 110.
 Svansø, 102, 142.
 Svendborg, Hans Th., 89.
 Svindt, Chr. P., 115.
 " Peder, 115.
 Søby Mølle, 129.
 Søndergaard i Vroue, 10.
 Sørensen, Ib, Skoleholder, 32, 36.

T

- Tastum Sø, 127 ff.
 Teixeira, Em., 3.
 Thomsen, Karen, 118 ff.
 " Peder, Præst, 74.
 Thøgersen, Jens, Præst, 81.
 Tornson, Oluf, 86.
 Trampe, Adam, 86.
 Tychonius, Chr. Lassen, 18, 85, 100, 101 ff., 104.
 Tøndering, 142.

U

- Uldal, P., 36.
 Ulfeld, Ebbe, 83.

V

- Walter, Kapellan, 95.
 Vesteni, Sti, 80.
 Vibenshus, 145.
 Vile, 143.
 Vinde, 143.
 " Jens, 93.
 " Laurits, 93, 96.
 " Rasmus, 114.
 " Rektor, 114.
 Vinderslev, 46.
 Winterberg, Fr., 84.
 Wissing, Thomas, 64, 65.
 Wittrup, Chr., 3, 29.
 Vium, 143.
 Wolde, Reymert von der, 76.
 Vridsted, 64.

Vroue, 41.
Wöldicke, Biskop, 29.
Vøwtrup, Søren, 129.

Ø
Ørslev Kloster, 27, 42, 118, 130.
Ørum, Peder, 95.

NB. De ca. 800 Marknavne S. 136—143 er ikke medtagne her i Listen, men maa søges under de enkelte Byers Navne.

=====